

Utvärdering av utvecklingsmedel för kvalitetsutveckling av arbetet med
våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och våldsutövare -
Delrapport 1

Gunilla Mårald, Marie-Louise Snellman, Anders Hanberger och Björn Blom

Umeå Centre for Evaluation Research

June 2014

Innehåll

Förord.....	4
Sammanfattning	5
Inledning.....	9
 Del I: Gamla och nya modellen för fördelning av utvecklingsmedel (delstudie 1)	10
Innehållsförteckning delstudie 1	10
 Del II: Kunskapsöversikt om våldsutsattas, barn som bevittnat våld och våldsutövares erfarenheter av insatser (delstudie 4).....	43
Innehållsförteckning delstudie 4.....	43
 Referenser.....	95
 Bilaga 1. Utvärderingens fem delstudier	102
Bilaga 2. Kriterier och operationaliseringar av måluppfyllelse, samt definitioner	103
Bilaga 3. Studier i kunskapsöversikten	106

FÖRORD

Centrum för utvärderingsforskning, Umeå universitet, utvärderar på Socialstyrelsens uppdrag en ny modell för fördelning av utvecklingsmedel för att kvalitetsutveckla arbetet med våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och våldsutövare. Utvärderingen, som omfattar fem delstudier (bilaga 1), kommer att avslutas med en slutrapport i maj 2015.

I denna första delrapport redovisas en dokumentstudie av gamla och nya modellen baserad på projektansökningar och projektredovisningar (delstudie 1). I studien jämförs den gamla och nya modellen med avseende på bl.a. vilka målgrupper som utvecklingsmedlen använts för, tydlighet i resultatredovisning och om den nya modellen har varit mer ändamålsenlig och metodutvecklande jämfört med den gamla modellen. Den andra delstudien är en kunskapsöversikt som sammanfattar tidigare forskning och utvärderingar, främst svensk forskning, om målgruppernas erfarenheter och bedömningar av insatser som de medverkat i, samt effekter av insatserna (delstudie 4).

Delstudierna har således olika inriktning och bidrar till att besvara olika frågor i den samlade utvärderingen. Anledningen till att dessa två delstudier presenteras i den första delrapporten är att resultaten inte påverkas av när datainsamlingen görs. Resultaten i övriga delstudier kan däremot påverkas av när datainsamlingen görs och vi har därför valt att låta den nya modellen få hinna verka innan intressenterna besvarar frågor om hur den upplevs fungera. Detta är också skälet till att övriga delstudier presenteras i en senare delrapport. Observera att dessa båda delstudier, tillsammans med övriga delstudier, kommer att utgöra underlag i slutrapporten. Resultaten av delstudie 1 ska därmed tolkas med viss försiktighet.

Arbetet med delrapport 1 har genomförts under 2013 och våren 2014. Gunilla Mårald har genomfört delstudie 1 och Marie-Louise Snellman delstudie 4, samtidigt som hela utvärderingsteamet har medverkat i arbetet med delstudierna och rapporten.

Umeå juni 2014

Anders Hanberger, projektledare

SAMMANFATTNING

Rapporten består av två delar och innehåller en sammanfattning av resultaten i två delstudier. I den första delen (delstudie 1) jämförs den gamla och nya modellen för fördelning av utvecklingsmedel. 100 projekt som beviljats utvecklingsmedel från den gamla respektive den nya modellen valdes ut slumpmässigt, dvs. totalt 200 projekt. Underlaget för rapporten är 193 ansökningar och 174 återrapporteringar eftersom dokumentation inte fanns tillgänglig för samtliga 200 slumpmässigt utvalda projekt.

Dokumentstudien visar att majoriteten projekt såväl i den gamla som i den nya modellen arbetar med insatser för våldsutsatta och att de flesta projekt riktar sig till flera våldsutsatta grupper. Två av tre projekt gör insatser för barn som utsatts för och/eller som har bevittnat våld. Bland projekt riktade till våldsutsatta kvinnorna är det flest som riktar sig till våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund. När den gamla och nya modellen jämförs visar det sig att en lägre andel av projekten i den nya modellen gör insatser för våldsutsatta kvinnor: med funktionsnedsättning, med missbruksproblem, i samkönade relationer och "annan våldsutsatt grupp". Andelen projekt för våldsutövare är också något lägre i den nya modellen.

De metoder som anges i flest projekt är: Trappan, ATV, MI samt Utväg Skaraborg. Med undantag för MI hänvisas oftare till dessa metoder i projekt i den nya modellen. Resultaten visar också att fler metoder namnges i återrapporteringarna i den nya modellen.

Projekt som anger metodutveckling som ett syfte i sina ansökningar har minskat något, från 52 till 47 procent. Flest projekt som syftat till metodutveckling avser barn som bevittnat eller utsatts för våld, samt projekt riktade till våldsutövare. Här finns inga skillnader mellan gamla och nya modellen. En skillnad som dock framträder, även om det handlar om få projekt, är att en större andel metodutvecklingsprojekt i den nya modellen riktats till våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer och våldsutsatta kvinnor över 65 år.

De flesta projekt, i både gamla och nya modellen, beskriver tydligt syfte/mål, insatserna, dessas genomförande och dokumentation, samt samverkan. I den gamla modellen är det dock en större andel projekt där insatsernas genomförande och dokumentation är tydligt beskriven, medan samverkan med andra aktörer oftare beskrivs tydligt i den nya modellen. Tydligheten är avsevärt mindre när det gäller att beskriva målgruppernas generella och specifika behov. Bara när det gäller våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund, våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem och barn som bevittnat/utsatts för våld är behoven tydligt beskrivna i vissa projekt. Tydligheten gällande dessa våldsutsatta gruppers behov (dock inte barn) är något högre i den nya modellen.

I stort sett alla projekt, i både gamla och nya modellen, redovisar att förväntade resultat helt eller delvis har uppnåtts. Knappt hälften av projekten i gamla och nya modellen integrerar lärdomar/metoder från projekten i ordinarie verksamhet och av dessa är det en lägre andel som preciserar hur detta gjorts. Det är emellertid en större andel i den nya modellen som varit tydliga på den punkten i sina återrapporteringar.

Det framträder inga stora skillnader mellan projekt i kommunal och ideell regi när det gäller tydlighet i ansökningar och återrapporteringar och t.ex. förekomst av interna uppföljningar/utvärderingar. Inom båda projektägargrupperna påtalas också att man beviljats ett lägre belopp än det sökta, vilket de anser påverkar möjligheten att nå uppsatta mål och genomföra projektet som planerat.

I den nya modellen är det betydligt färre projekt som inriktats mot att utveckla samverkan med andra aktörer. En tolkning är att projekt i den gamla modellen sökte medel för att bygga upp samverkan, och när samverkan väl etablerats finns inte behov att söka nya medel för detta.

Dokumentstudiens slutsatser är:

1. Skillnader mellan gamla och nya modellen framträder främst när det gäller insatser för specifika grupper av våldsutsatta.
2. Andelen projekt som genomför insatser för våldsutsatta kvinnor: med funktionsnedsättning, med missbruksproblem, i samkönade relationer; ”annan våldsutsatt grupp”; samt för våldsutövare, är lägre i den nya modellen.
3. Andelen projekt som inriktats mot att utveckla samverkan med andra aktörer är lägre i den nya modellen.
4. I förhållande till syftet med den nya modellen har den i liten utsträckning bidragit till ett mer prestationsinriktat, strukturerat och långsiktigt utvecklingsarbete.¹
5. De skillnader som framträder, mellan den gamla och den nya modellen, har i hög grad påverkats av hur anvisningar och blanketter för ansökningar respektive återrapporteringar utformats.
6. Att styrningen av kvalitetsutvecklingsmedlen, via anvisningar och blanketter, återkommande förändrats har medfört att medelsanvändningens resultatindikatorer successivt ändrats.² Det kan begränsa möjligheten för Socialstyrelsen och regeringen att kunna avläsa reella förändringar i kvalitetsutvecklingsarbetet.

I rapportens andra del redovisas en kunskapsöversikt (delstudie 4) som sammanfattar de erfarenheter som våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat och/eller utsatts för våld och våldsutövare har haft av insatser de fått och medverkat i. Kunskapsöversikten baseras på 56 studier som identifierats genom sökningar i vetenskapliga databaser, relevanta organisationers hemsidor, aktuell litteratur på området, samt efter tips från utvecklingsledare på länsstyrelserna. Endast studier där målgruppernas åsikter, erfarenheter och uppfattningar om olika insatser och åtgärder tydligt framkommer ingår i kunskapsöversikten.

Studierna visar hur mångfacetterat och komplext arbetet mot våld i nära relationer är. Ofta involveras många professionella med olikartade kompetenser, kunskaper och

---

¹ De operationaliseringar av målen som har använts i bedömningen framgår av bilaga 2. Se även avsnitt 1:1 Metod och material.

² Resultatindikatorerna har förändrats bland annat genom att återrapporteringen vissa år efterfrågat specifik information, och andra år inte efterfrågar sådan information.

erfarenheter, som möter utsatta individer med varierande problembilder och behov. De individer som berörs och drabbas av våld i nära relationer skiljer sig åt gällande bakgrundsfaktorer såsom kön och ålder, men även i relation till förväntningar, tidigare erfarenheter, önskemål och kunskap.

Ett viktigt mått på kvalitet är brukarnas upplevelser av insatserna. Generellt visar kunskapsöversikten att bli tagen på allvar, bemötas med respekt, förståelse, empati och engagemang värderas högt, men också att få emotionellt, socialt och praktiskt stöd.

Vissa återkommande teman framträder när det gäller brukarnas upplevelser och erfarenheter. De våldsutsatta och barn som upplevt våld har en gemensam erfarenhet av svårigheter att bli tagen på allvar och få bekräftelse i ett inledande skede när man söker hjälp. Likaså uppges bristande information om vilken hjälp som finns att tillgå, samt vart man kan vända sig, vara ett problem. När samhällets stödfunktioner väl fångar upp problemet, och hjälp och stöd ges utifrån brukarens problematik, är alla tre målgrupperna övervägande positiva. Beroende på vilken målgrupp det gäller finns också variationer i vad som lyfts fram som positivt, men centralt i många beskrivningar är olika aspekter av bemötandet. Det påverkar i sin tur bedömningen av den mottagna insatsen, men även tilliten till samhällets stödfunktioner generellt.

Vikten av att möta professionella som tar ett övergripande samordningsansvar och har en helhetssyn på situationen, samt tillräcklig kunskap och erfarenhet framkommer i flertalet studier. Negativa erfarenheter av bemötandet från professionella kopplas till professionellas bristande erfarenhet och kunskap om våld i nära relationer. Innehåll och utformning av specifika insatser lyfts generellt fram som något positivt och som gett brukarna redskap för känslomässig och beteendemässig förändring. Att de får möta andra med liknande erfarenheter värderas också högt och har ofta en avgörande betydelse för upplevelserna av en insats. Efter avslutad insats lämnas dock många ofta utan vidare uppföljning, samtidigt som de flesta uttrycker behov av fortsatt stöd eller möjlighet till fortsatt gruppverksamhet.

När det gäller målgruppen *våldsutsatta* framträder å ena sidan bristande tillit och misstro till samhällets stöd och insatser som en central erfarenhet, framförallt våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik och kvinnor med utländsk härkomst. Å andra sidan finns även många positiva upplevelser av insatser som medfört bekräftelse, skydd och möjlighet till förändring av livssituationen. Vägen till att få tillgång till samhällets stödåtgärder tycks många gånger vara komplicerad och beroende av bl.a. möten med rätt personer vid rätt tidpunkt. Efter mottagen insats upplever många våldsutsatta ett fortsatt behov av stöd och hjälp.

Liknande upplevelser av kontakter med myndigheter gäller även *barn som upplevt och/eller bevittnat våld*. Här framkommer också att barnens ålder påverkar hur de upplever stöd och hjälpinsatser, samt ålderns betydelse för förmågan att ge uttryck för sina erfarenheter. För yngre barn är lek, aktiviteter och samvaro med andra barn centralt, medan äldre barn tycker det är viktigt att få dela erfarenheter med andra i liknande situationer, samt att få berätta och prata med utomstående. Studierna visar

att miljön (lokaler, stämning, erbjudande om mat och dryck, möjlighet till lek) kan ha stor betydelse för hur barn och ungdomar upplever en insats.

Målet med de flesta insatser för *våldsutövare* är att de ska ta ansvar för sitt våldsutövande. Generellt är männen nöjda eller mycket nöjda med den behandling de fått, vanligtvis i form av gruppverksamhet. De som inte är nöjda upplever att de har tvingats till behandling eller saknar motivation att delta. De som är nöjda pekar på positiva förändringar i minskat våldsutövande och insikter om sig själv och våldet. Våldsutövare upplever ibland högre grad av förändring än de våldsutsatta kvinnor som tillfrågats om männens förändring till följd av mottagen insats.

När det gäller brukarnas upplevelser av insatser, metoder och verksamheter är det generellt bemötandet, personalens kompetens och miljön som framhålls som viktigt. Avgörande för om de är nöjda eller missnöjda är inte användning av en specifik metod utan den samlade upplevelsen. Sammanfattningsvis framträder vissa centrala förhållanden och aspekter som målgrupperna upplevt särskilt positiva eller negativa:

	<i>Förhållanden som upplevts särskilt positiva/möjliggörande</i>	<i>Förhållanden som upplevts särskilt negativa/försvårande</i>
<i>Våldsutsatta</i>	Ett bra bemötande (bekräftelse, respekt, förståelse, värme, trygghet, lugn). Trygg och omhändertagande miljö. Möten med professionella som har kunskap, erfarenhet och kompetens. Socialt, emotionellt och praktiskt stöd. Delade erfarenheter med andra i liknande situation. Insatser utformade för att ge kunskap och insikter som kan leda till förändring (t.ex. gruppverksamhet, samtal). Säkerhetshöjande insatser (t.ex. kontaktförbud, partnerkontakt).	Bristande tillit och misstro till samhällets stöd och hjälp (inte bli tagen på allvar, ifrågasatt, otrygghet). Okunskap och bristande kompetens hos professionella. Bristande rutiner och samverkan. Brister i information. Avsaknad av uppföljningar och fortsatta stödåtgärder (individuellt eller i grupp).
<i>Barn som upplevt våld i familjen</i>	Ett bra bemötande (bekräftelse, omsorg, förståelse, trygghet). Lek, aktiviteter och samvaro med andra barn. Att få berätta för utomstående. Delade erfarenheter med andra i liknande situation. Trygg och familjär miljö (lokalens utformning, stämning). Insatser med viss struktur.	Omgivande samhällets oförmåga att se barns utsatthet. Okunskap hos myndighetspersoner. Bristande barnperspektiv i information och insatser.
<i>Våldsutövare</i>	Möjlighet att dela upplevelser med andra. Ett bra bemötande (respektfullt, stödjande, icke-dömande). Kompetens och kunskap hos professionella. Insatsers utformning (gett nya insikter, kunskaper och bidragit till förändring).	Ofrivilligt/omotiverat deltagande i insats. Avsaknad av uppföljande behandling (grupp och individuellt). Löpande kontra fast intag i grupper. Brist på struktur och styrning i insats.

INLEDNING

Regeringen gav 2011 Socialstyrelsen i uppdrag att fördela utvecklingsmedel till kommuner och organisationer enligt en ny fördelningsmodell med syfte att kvalitetsutveckla arbetet med våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och våldsutövare. Arbetet skulle bli mer ändamålsenligt och bidra till ett långsiktigt metodutvecklingsarbete. Under 2012 bestämdes att 70 Mkr skulle fördelas till kommunerna för prestationsbaserade insatser och 20 Mkr till ideella organisationer. Utvecklingsmedel, i samma omfattning, skulle även fördelas 2013 och 2014 till kommuner och ideella organisationer (Socialstyrelsen, odaterad).

Ansvar för tidigare perioders fördelning av utvecklingsmedel, i rapporten kallad *den gamla modellen*, låg på länsstyrelserna och enligt den kunde kommunerna söka utvecklingsmedel från Socialstyrelsen. I den gamla modellen (som användes t.o.m. 2011) fanns inget samordnat och strukturerat nationellt och regionalt kunskapsstöd som stöd för kommunerna. Det var heller inte möjligt för ideella organisationer att söka medel på egen hand i den gamla modellen, utan dessa fick söka utvecklingsmedel tillsammans med kommunerna. *Den nya modellen* (som använts fr.o.m. 2012) innebär att kommuner och ideella organisationer, var och en för sig, söker utvecklingsmedel från Socialstyrelsen, att staten höjt prestationskraven på bl.a. metodutveckling, långsiktighet och resultatredovisning, samt att Socialstyrelsen och länsstyrelserna erbjuder kunskapsstöd i metodutvecklingsarbetet.

I och med att Socialstyrelsen tog över ansvaret för fördelning av utvecklingsmedel ville regeringen att den nya modellen skulle utvärderas i en oberoende extern utvärdering. Socialstyrelsens har därför uppdragit åt Centrum för utvärderingsforskning, Umeå universitet, att genomföra den externa utvärderingen av satsningens utformning och dess effekter med utgångspunkt i ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen och ett beställningsunderlag (Regeringsbeslut, 2011; Socialstyrelsen, odaterad). Utvärderingen genomförs i form av fem delstudier som redovisas i två delrapporter och en slutrapport. Denna första delrapport omfattar två av delstudierna. Uppdraget i sin helhet kommer att slutredovisas i maj 2015.

Syftet med utvärderingen i sin helhet är att undersöka hur den nya modellen för fördelning av utvecklingsmedel har fungerat med fokus på ändamålsenlighet, långsiktighet, metodutvecklande arbete och målgruppernas syn på kommunernas och organisationernas insatser.

Denna rapport består av två delar, en dokumentstudie (delstudie 1) och en kunskapsöversikt (delstudie 4). En innehållsförteckning för dokumentstudien finns på sid 9 och en för kunskapsöversikten på sid 41. Rapportens sammanfattning omfattar båda delstudierna.

DEL I: GAMLA OCH NYA MODELLEN FÖR FÖRDELNING AV UTVECKLINGSMEDEL (DELSTUDIE 1)

Innehållsförteckning delstudie 1

1. *Inledning*
  - 1.1 Metod och material
2. *Målgrupper och metodutveckling i den gamla respektive den nya modellen*
  - 2.1 Målgrupper
  - 2.2 Metoder och metodutveckling
3. *Har projekten blivit tydligare?*
4. *Förändringar i genomförda insatser*
  - 4.1 Projekt i den gamla respektive i den nya modellen
5. *Förändringar i samverkan?*
6. *Slutsatser och avslutande diskussion*
  - 6.1 Slutsatser på basis av delstudie 1
  - 6.2 Projektägares synpunkter på arbetet med utvecklingsmedlen
  - 6.3 Delstudiens begränsningar

Bilaga 2 Kriterier för och operationaliseringar av måluppfyllelse, samt definition av centrala termer

1. Inledning

I föreliggande delstudie riktas fokus mot ett antal slumpmässigt utvalda projekt från den gamla modellen (2010 och 2011) för att fördela medel respektive från den nya fördelningsmodellen (2012 och 2013). Den gamla modellen, som gällde till och med 2011, sökte kommunerna medel från länsstyrelserna. Kommunerna kunde söka både för sig själva och för ideella organisationer. I den nya modellen, som gäller från och med 2012, söker kommuner och ideella organisationer var för sig utvecklingsmedel från Socialstyrelsen. Det finns ytterligare en skillnad mellan modellerna. I den nya modellen har, som inledningsvis nämnts, prestationskraven ökat markant på de sökande (Regeringsbeslut 2011-02-03).

Syftet med föreliggande delstudie är att beskriva likheter och skillnader mellan den gamla och den nya modellen för att fördela utvecklingsmedel för kvalitetsutveckling av arbetet med våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld samt våldsutövare med avseende på en rad aspekter. I bilaga 2 redovisas vilka kriterier och operationaliseringar som använts i utvärderingen, samt hur centrala termer definieras.

100 projekt³ som beviljats utvecklingsmedel från den gamla respektive den nya modellen valdes ut slumpmässigt, det vill säga totalt 200 projekt. För projekten i urvalet inhämtades därefter ansökningshandlingar samt återrapporteringar från Socialstyrelsen. Resultatredovisningen nedan bygger på detta material.

1.1 Metod och material

För åren 2010 till och med 2013 gjordes ett slumpmässigt urval av 50 projekt per år bland dem som beviljats utvecklingsmedel. Det innebär att urvalet omfattar 100 projekt i den gamla modellen och 100 projekt i den nya modellen, sammanlagt 200 projekt. I den gamla modellen stod enbart kommunerna som sökande till utvecklingsmedlen. I urvalet för den gamla modellen inryms projekt där en ideell organisation angavs som ansvarig för genomförande av alla insatser inom ramen för projektet. I urvalet för den gamla modellen finns även projekt där en kommun angavs som ansvarig part för samtliga insatser. Utöver dessa båda grupper finns en grupp projekt där en ideell organisation tillsammans med en kommun angavs som ansvariga för insatserna, antingen tillsammans i en eller flera insatser eller var för sig i olika insatser inom ramen för ett projekt. Urvalet av projekt enligt den nya modellen gjordes så att hälften utgjordes av projekt där en ideell organisation stod som sökande och hälften av projekt där en kommun stod som sökande. Föreliggande delstudie baseras

---

³ I delstudien används för enkelhetens skull genomgående begreppet "projekt". Detta betyder dock inte att det aktuella arbetet alltid bedrivs i projektform. I den nya modellen har Socialstyrelsen arbetat med att byta ut projektbegreppet då de menar att det inte speglar det arbete som kommuner och ideella organisationer gör för att utveckla sin verksamhet där en några arbetar i projektform medan många andra inte gör det.

på både ansökningar och återrapporteringar från de studerade projekten. I tabell 1 nedan ges en översikt av materialet.

Tabell 1 visar hur många ansökningar och återrapporteringar som fanns tillgängliga i det material som Socialstyrelsen tillhandahöll. I princip är den sammanlagda dokumentationen för de 200 projekten i urvalet 400 dokument (ansökningar och återrapporteringar). Delstudie 1 bygger på de 367 dokument som utvärderarna hade tillgång till. Ansökningar och återrapporteringar kommer från samma projekt, urvalet är alltså detsamma. Ansökningar har analyserats för 193 av de 200 projekten i urvalet. Motsvarande siffra för återrapporteringar är 174. Från den gamla modellen handlar det om 98 ansökningar och 82 återrapporteringar. Från den nya modellen handlar det om 95 ansökningar respektive 92 återrapporteringar. Det är alltså något fler ansökningar från den gamla modellen men fler återrapporteringar från den nya modellen som utgör underlag för delstudie 1.

Tabell 1. Material från projekt 2010-2013. Antalet tillgängliga ansökningar och återrapporteringar

År	Material	Ideell org.	Kommun⁴	Ideell org. och kommun tillsammans	Tillgängligt material
2010*	Ansökan	18	21	10	49
	Åter-rapportering	14	18	9	41
2011**	Ansökan	12	22	15	49
	Åter-rapportering	10	21	10	41
2012***	Ansökan	24	25		49
	Åter-rapportering	22	24		46
2013***	Ansökan	21	25		46
	Åter-rapportering	23	23		46
Totalt		144	179	44	367 (varav 193 ansökningar 174 återrapport.)

* Uppgifter hämtade från frågan om insatserna ska genomföras i kommunal och eller ideell drift, sökande: kommun

** Uppgifter hämtade från frågan "Ange ansvarig part för genomförande", sökande: kommun

*** Sökande: ideell organisation eller kommun

---

⁴ Kategorin Kommun omfattar här även kommunalförbund, regionförbund, stadsdelsförvaltningar etc.

Tabell 2 nedan visar de uppsatta målen för den nya modellen, kriterierna för respektive mål samt vilket underlag (ansökan eller återrapportering) som har använts för att bedöma om respektive mål har uppfyllts. De operationaliseringar av målen som har använts i bedömningen framgår av bilaga 2.

Tabell 2. Mål och kriterier samt det underlag som har använts i bedömningen

Mål	Kriterier	Underlag
1. Kvalitetsutveckling (mål 2)	– Ändamålsenlig – Metodutveckling	Ansökan
2. Behovsanpassning av insatserna (mål 2)	– Anpassning till utsatta grupper – Anpassning till individens behov	Ansökan
3. Insatserna är långsiktiga, strukturerade och samordnade (mål 2)	– Integreras i kommunens ordinarie verksamhet – Välplanerade och tydliga – Samverkan med andra aktörer	Ansökan
4. När ut till målgrupperna (mål 3)	– Vårdsutsatta kvinnor – Vårdsutsatta barn – Barn som bevittnat våld – Vårdsutövare	Återrapportering
5. Stärkt koppling till nationellt metodutvecklingsarbete	– Kunskapsstöd finns – Kunskapsstöd ges – Kunskapsstöd används	Ansökan
6. Stärkt koppling till nationell normering och tillsyn vid Socialstyrelsen	– Allmänna råd används (SOF 2009:22) – Tillsynsresultat beaktas	Ansökan
7. Bättre stöd till kommunerna att använda befintlig kunskap	– Relevant kunskap finns – Stöd ges – Befintlig kunskap används	—
8. Bättre långsiktighet	– Projekten integreras i ordinarie verksamhet	Återrapportering
9. Bättre lokal dokumentation och uppföljning/utvärdering	– Dokumentation har ökat – Dokumentation återger insatserna väl – Uppföljning/ utvärdering har ökat	Återrapportering
10. Bättre samarbete: samarbetet upplevs ha förbättrats	– Inom kommunen – Mellan kommunen och andra aktörer – Mellan kommuner	Återrapportering
11. Stöd till ideella organisationer när ut till målgrupperna	– Vårdsutsatta kvinnor – Vårdsutsatta barn – Vårdsutövare – Ny verksamhet skapas	Återrapportering

I de tabeller som presenteras i resultatredovisningen redovisas skillnaden i procent mellan den gamla och den nya modellen i en separat kolumn. Ett minustecken före

betyder att andelen är lägre i den nya modellen än i den gamla modellen och ett plustecken före betyder att andelen är högre i den nya modellen än vad den är för den gamla modellen. Tecknen avser alltså att spegla förändringen över tid från den gamla till den nya modellen. Här bör man ha i åtanke att det för vissa frågor handlar om mycket få projekt. I tabellerna redovisas både andel och, inom parentes, antal projekt som det handlar om.

Dokumentens utformning och innehåll kan ha påverkat utvärderingens resultat och slutsatser i delstudien

Resultatredovisningen bygger på den information som finns i projektens ansökningshandlingar samt återrapporeringar. I tabell 2 ovan redovisas vilka mål som den nya modellen syftar till att uppnå och vilket material som har använts som underlag för att bedöma i vilken utsträckning dessa mål har uppnåtts. För vissa av operationaliseringarna har det varit lättare än för andra att finna information i det tillgängliga materialet. Vi har inkluderat information som bidrar till att besvara utvärderingens frågeställningar, även om den inte angetts på avsedd plats i ansökningar och återrapporeringar. Här bör nämnas att det föreligger mycket stora skillnader i hur ingående och tydligt personer i projekten fyllt i ansökningar och återrapporeringar. En del dokument kan sägas vara mycket sparsamma med text och/eller otydliga medan andra är tämligen utförliga och distinkta. Detta har fått konsekvenser för hur mycket information som funnits tillgänglig om de olika projekten.

Det är viktigt att påpeka att ansökningar och återrapporeringar skiljer sig åt mellan åren, inte bara mellan den gamla och den nya modellen utan också mellan 2010 och 2011 respektive mellan 2012 och 2013. Detta har bidragit till att ansökningar och återrapporeringar innehåller delvis olika information från år till år. I resultatredovisningen nedan illustreras detta med några exempel från ansökningar och återrapporeringar från olika år. Dessutom skiljer sig blanketterna för ansökningar respektive återrapporeringar för ideella organisationer från de blanketter som kommunerna har använt, på grund av att det inte finns några prestationskrav för de ideella organisationerna. Denna omständighet kan ha gett konsekvenser för de resultat som presenteras i dokumentstudien. För att påminna läsaren kommenteras det därför både i resultatredovisning och i delstudiens avslutande kapitel.

Det finns bakomliggande förklaringar till varför ansökningshandlingarnas och återrapporeringarnas innehåll har förändrats över tid. Framförallt har uppdragens mål samt utformningen av uppdragen förändrats under den studerade perioden. Det handlar bland annat om att regeringen haft olika syften i sina uppdrag och om att prestationskraven för kommunerna har höjts över tid. Från Socialstyrelsen säger man att en del av förändringarna har föranletts av att man upplevt brister i tidigare ansökningsomgångar.

De skillnader som framträder i dokumenten kan bero på att styrningen av utvecklingsmedlen varit framgångsrik och att projekten faktiskt förändrats i den

önskade riktningen. Alternativt kan de skillnader som finns i ansökningar och återrapporteringar i stor utsträckning vara en effekt av instruktionernas och blanketternas förändrade utformning, det vill säga utan att det finns någon större skillnad mellan gamla och nya projekt. Detta diskuteras vidare i delstudiens avslutande kapitel (avsnitt 6:3).

För att uppnå god utvärderingskvalitet (med avseende på validitet, reliabilitet och trovärdighet) har utvärderarna noggrant förberett och genomfört delstudiens olika steg. Bland annat diskuterade utvärderargruppen delstudiens utgångspunkter, metodöverväganden och konkreta tillvägagångssätt vid ett flertal tillfällen både före och under datainsamling och analys. Tolkningar och slutsatser är således resultatet av en process där studiens olika aspekter genomgått en kollektiv bedömning. Vidare har en preliminär version av rapporten faktagranskats av flera initierade personer vid Socialstyrelsen. Utvärderarna har beaktat synpunkterna och gjort förtydliganden och förfinat analys och tolkningar vid färdigställandet av rapporten.

2. Målgrupper och metodutveckling i den gamla respektive i den nya modellen

2.1 Målgrupper

I förarbetena till Socialtjänstlagen (prop. 2006/07:38) samt i regeringens skrivelse ”Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer” identifieras några grupper av våldsutsatta kvinnor som särskilt sårbara: kvinnor med funktionsnedsättning, missbruksproblem, med utländsk bakgrund, med HRV-problematik⁵, i samkönade relationer samt äldre kvinnor. Sårbarheten kan handla om att dessa grupper i högre grad riskerar att utsättas för våld men också om att dessa grupper kan ha svårare att söka hjälp samt att få hjälp i en utsatt situation. Problembilden i de olika grupperna kan te sig något olika, även om de naturligtvis också delar många erfarenheter. De insatser som görs kan därför behöva anpassas inte bara utifrån de enskilda individernas behov utan också till de behov som de olika grupperna av våldsutsatta kvinnor har.

Tabell 3. Projektens målgrupper – en jämförelse mellan den gamla och den nya modellen. Andelar (antal)

	Gamla modellen	Nya modellen	Skillnad i procent mellan den gamla och den nya modellen
Projekt där insatser görs för barn ⁶ som utsatts för eller som bevittnat våld	66 % (65)	68 % (65)	+ 2 %
Projekt där insatser görs för våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning	32 % (31)	12 % (11)	– 20 %
Projekt där insatser görs för våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem	35 % (34)	8 % (8)	– 27 %
Projekt där insatser görs för våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund	36 % (35)	38 % (36)	+ 2 %
Projekt där insatser görs för våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer	21 % (21)	6 % (6)	– 15 %

⁵ Hedersrelaterat våld.

⁶ Definitionen av ”barn” skiljer sig åt mellan olika projekt. I ett projekt har man till exempel definierat målgruppen barn som personer mellan 4 och 20 år.

Projekt där insatser görs för våldsutsatta kvinnor över 65 år ("äldre")	27 % (26)	9 % (9)	– 18 %
Projekt där insatser görs för annan våldsutsatt grupp ⁷	27 % (26)	13 % (12) ⁸	– 14 %
Projekt där insatser görs för våldsutövare (1d)	42 % (41)	32 % (30)	– 10 %

Källor: Ansökningar 2010 – 2013. Gamla modellen: 98 ansökningar, Nya modellen: 95 ansökningar.

Not: Ett projekt kan ha flera målgrupper.

Tabell 3 ovan visar vilka målgrupper som projekten riktar sig mot i den gamla och den nya modellen. Tabellen bygger på uppgifter i ansökningshandlingarna. Ett projekt kan rikta sig till flera av de angivna målgrupperna, vilket är det vanligaste såväl i den nya som i den gamla modellen. Ungefär två av tre projekt gör insatser för barn som utsatts för och/eller som har bevittnat våld (här har man använt olika beteckningar under olika år). Bland de våldsutsatta kvinnorna är det flest projekt som riktar sig till våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund.

Vad visar då en jämförelse mellan de projekt som beviljades medel i den gamla respektive i den nya modellen utifrån uppgifter ansökningarna? Det är en något högre andel av projekten i den gamla modellen där insatser gör för våldsutsatta, 92 procent, jämfört med 84 procent i den nya modellen (ej i tabell). Det är inga skillnader när det gäller andelen projekt där insatser görs för barn som utsatts för eller som har bevittnat våld. Vidare visar jämförelsen en större andel projekt som gjorde insatser för våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning i den gamla modellen jämfört med i den nya modellen. Det senare gäller också för grupperna våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem, i samkönade relationer samt äldre än 65 år. Detta gäller emellertid inte för gruppen våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund, men skillnaderna mellan de båda modellerna är liten. Nedan ett citat från ett projekt som avser att göra insatser för våldsutsatta äldre kvinnor:

Syftet med vår ansökan är att vi vill kunna fokusera på äldre kvinnor som bevittnat eller varit med om någon form av misshandel i nära relation. Vi vill kunna nå ut både skriftligt och även via föreläsningar till de målgrupper som vi tror kan möta dessa kvinnor, t.ex.

⁷ Exempel på "annan våldsutsatt grupp" i de aktuella projekten är våldsutsatta män, pojkar som lever i en hederskontext, våldsutsatta kvinnor med husdjur, hemlösa kvinnor och kvinnor som utsatts för sexuellt våld/sexuella övergrepp.

⁸ I den gamla modellen fanns möjlighet att i ansökan markera en annan/övrig kategori, i ansökan 2012 fanns möjlighet att i fritext specificera målgrupp för insatsen. År 2013 fanns ingen annan/övrig kategori eller möjlighet att i fritext specificera målgrupp under rubriken "Arbete med våldsutsatta kvinnor"/"Stödinsatser/behandlingar av våldets konsekvenser för våldsutsatta kvinnor".

äldreomsorgen och PRO-föreningar. Detta för att fler äldre kvinnor ska ges möjlighet att söka hjälp av oss till jouren.

När det gäller HRV-problematik pekar man i en del projekt särskilt ut HRV-problematiken medan man i andra projekt låter gruppen inrymmas i den vidare gruppen våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund. Från och med 2013 finns det i ansökningsblanketten en kategori för kvinnor med utländsk bakgrund, och en kategori för kvinnor som drabbats av HRV. Så har det inte sett ut tidigare år (se nedan). Det är därför svårt att göra en jämförelse över tid avseende just hedersrelaterat våld. Ser man i vilken utsträckning problematiken omnämns överhuvudtaget kan man emellertid se att det sker i en allt större utsträckning under de fyra år som studeras i föreliggande rapport. Då är projekt där man explicit i ansökningarna nämner HRV i beskrivningar av insatser, verksamhetens behov, behov av kompetensutveckling etc., medräknade. När det gäller år 2013 är också de projekt där man markerat "våldsutsatta kvinnor som drabbas av HRV" som en av sina målgrupper, inräknade. År 2010 handlar det om 13 projekt, år 2011 om 15 projekt, år 2012 om 17 projekt och år 2013 om 28 projekt. Några av dessa projekt är helt inriktade på kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld. Nedan ett citat från ett av dessa. Några av de projekt som gör insatser för kvinnor som drabbas av hedersrelaterat våld gör också insatser för män som drabbats av hedersrelaterat våld.

Hedersrelaterat våld är ett stort och komplext problem och kräver en helhetslösning för de flickor som fattat beslut att bryta med sin familj. Ett uppbrott kräver inte bara känslomässigt och praktiskt stöd och hjälp utan också att flickorna får en känsla av sammanhang, tillhörighet och gemenskap då de är uppvuxna i ett kollektiv.

När det gäller projekt som riktar sig till våldsutövare är det en större andel i den gamla modellen jämfört med i den nya modellen, 42 procent jämfört med 32 procent.

Sett till uppgifterna i ansökningarna finns det alltså en stor skillnad mellan antalet projekt som vänder sig till de olika grupperna i den gamla respektive i den nya modellen. Sammantaget är det färre projekt som riktas till särskilt utsatta grupper i den nya modellen. Ett exempel är projekt som riktas till våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem, de är 34 i den gamla modellen och 8 i den nya modellen. En förklaring till de stora skillnaderna mellan de två modellerna kan vara att formuleringarna i ansökningsblanketterna förändrats över tid. En annan förklaring kan vara att projekt skapat insatser för vissa utsatta grupper i den gamla modellen och därför i den nya modellen valt att gå vidare med andra målgrupper. Nedan illustreras detta genom formuleringar som hämtats från ansökningsblanketterna för tre olika år. Här framgår också att man i ansökningsformuläret för 2013 lagt till kategorin våldsutsatta kvinnor som drabbas av hedersrelaterat våld.

Ansökan 2010: *Projektets målgrupp. Ange projektets målgrupper. Kryssa endast i särskilda grupper av våldsutsatta kvinnor om insatserna särskilt riktas till sådana grupper. I annat fall ingår dessa grupper i den större målgruppen våldsutsatta kvinnor generellt.*

- ☐ *Våldsutsatta kvinnor generellt, inklusive flickor under 18 år*
  - ☐ *Våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning*
  - ☐ *Våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem*
  - ☐ *Våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund*
  - ☐ *Våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer*
  - ☐ *Våldsutsatta äldre kvinnor*

Ansökan 2012: *Stödinsatser för kvinnor: ”Ange för vilka grupper ni planerar dessa stödinsatser (läs i anvisningarna under regeringens mål på sidan 4 för mer information om grupper).”*

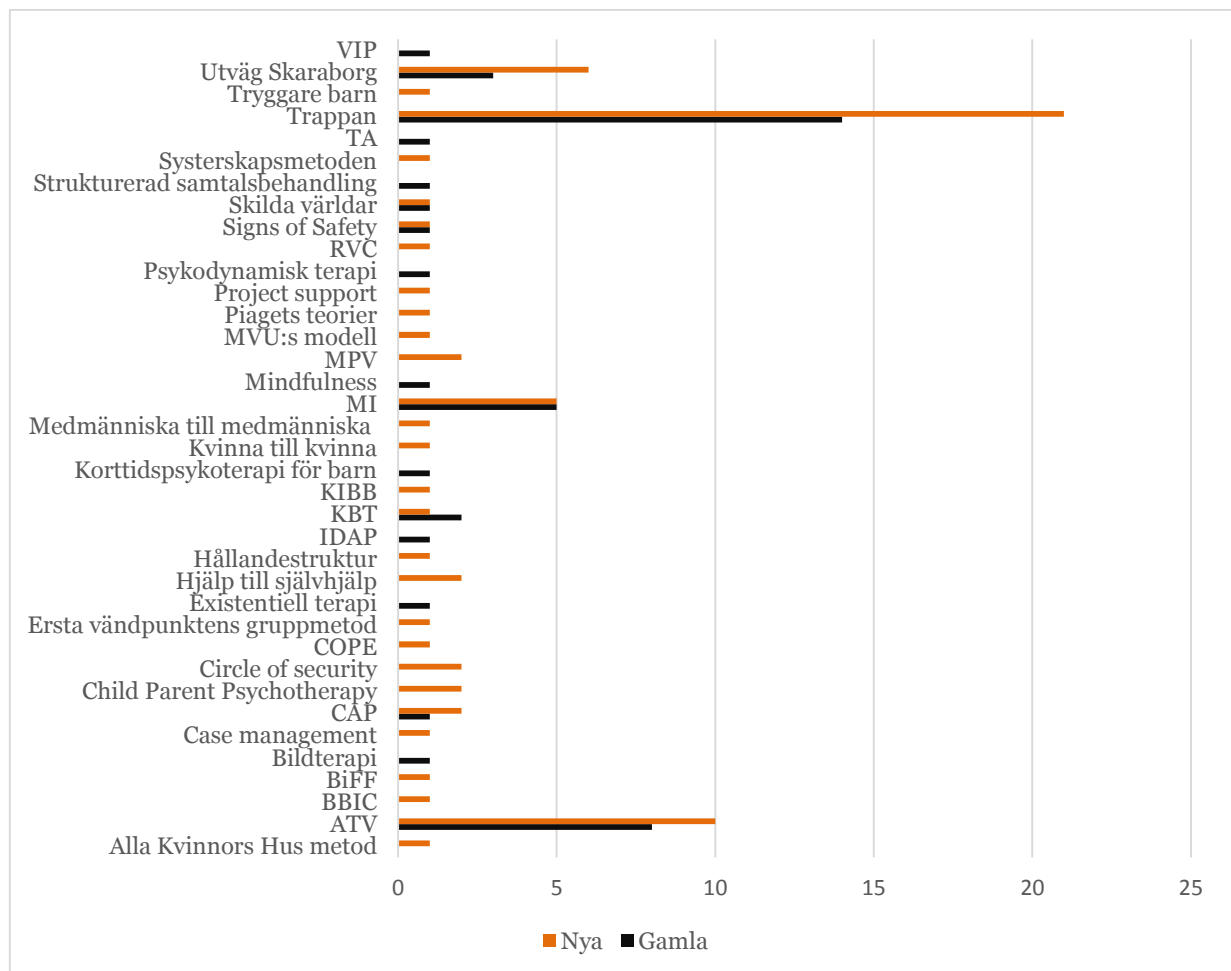
Sedan är det ett tomt fält där de själva fyller i de grupper som är aktuella.

Ansökan 2013: *Kommer stödinsatserna rikta sig till någon särskilt utsatt grupp? Sätt ett eller flera kryss.*

- ☐ *våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning*
- ☐ *våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem*
- ☐ *våldsutsatta kvinnor som drabbas av hedersrelaterat våld*
- ☐ *våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund*
- ☐ *våldsutsatta äldre kvinnor, över 65 år*
- ☐ *våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer*

2.2 Metoder och metodutveckling

Figur 1 nedan ger en bild av vilka metoder som har använts i projekten i den gamla respektive i den nya modellen. Det är fler metoder som namnges i återrapporteringarna från 2012 och 2013 jämfört med i återrapporteringarna från de två tidigare åren. De metoder som flest projekt har hänvisat till är: Trappan, ATV, MI samt Utväg Skaraborg. Dessa metoder är också de man hänvisar mest till i återrapporteringar enligt den nya modellen.

Figur 1. Angivna metoder som har använts i projekten.

Källor: Återrapporteringar 2010-2013. Gamla modellen: 82 återrapporteringar, Nya modellen: 92 återrapporteringar.

Bygger på svaren på frågor i återrapporteringarna om "en särskilt namngiven metod"/"särskild metod" använts och i så fall vilken.

Not: En och samma mottagare av utvecklingsmedel kan använda flera olika metoder i sitt projekt.

Tabell 4. Metodutveckling– en jämförelse mellan den gamla och den nya modellen. Andelar (antal)

	<i>Gamla modellen</i>	<i>Nya modellen</i>	<i>Skillnad i procent mellan den gamla och den nya modellen</i>
Metodutveckling i projekt som riktar sig till barn som bevittnat/utsatts för våld	52 % (34)	51 % (33)	– 1 %
Metodutveckling i projekt som riktar sig till våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning	32 % (10)	36 % (4)	+ 4 %
Metodutveckling i projekt som riktar sig till våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem	44 % (15)	62 % (5)	+ 18 %
Metodutveckling i projekt som riktar sig till våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund	26 % (9)	39 % (14)	+ 13 %
Metodutveckling i projekt som riktar sig till våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer	33 % (7)	67 % (4)	+ 34 %
Metodutveckling i projekt som riktar sig till våldsutsatta kvinnor över 65 år ("äldre")	31 % (8)	56 % (5)	+ 25 %
Metodutveckling i projekt som riktar sig till våldsutövare	61 % (25)	70 % (21)	+ 9 %

Källor: Ansökningar 2010 – 2013. Gamla modellen: 98 ansökningar, Nya modellen: 95 ansökningar.

Not: Observera att antal och andel projekt i denna tabell är beräknat utifrån i hur många av de projekt som riktar sig till en viss målgrupp (kolumn 1) som de arbetar med metodutveckling. Exempelvis, av de projekt som riktar sig till *Våldsutsatta kvinnor över 65 år*, så är det 8 av 26 projekt i den gamla och 5 av 9 projekt i den nya som specifikt arbetar med metodutveckling.

I den gamla modellen var det 52 procent av projekten som i sin ansökan angav att de avsåg att utveckla metoder. Motsvarande andel för projekten i den nya modellen var 47 procent. Här finns det med andra ord inga stora skillnader mellan den gamla respektive den nya modellen. I tabell 4 ovan görs en jämförelse mellan modellerna rörande metodutveckling i projekt som riktar sig till olika målgrupper.

När det gäller barn utgår redovisningen från den definition som projekten själva valt att göra av de olika målgrupperna. De siffror som redovisas nedan är alltså där projekten själva uttrycker att barn är målgrupp för de insatser som avses. Här finns en avgränsningsproblematik gentemot målgruppen kvinnor som utsatts för våld där kvinnor under 18 år inkluderas. Det finns inga skillnader mellan den gamla och den nya modellen med avseende på hur stor andel av de projekt som gör insatser för våldsutsatta barn/barn som bevittnat våld som också avser att utveckla metoder. Det handlar i båda modellerna om ungefär hälften av projekten.

När det gäller målgruppen våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning angav var tredje projekt i den gamla modellen att de arbetar med utveckling av metoder. För den nya modellen är andelen ungefär densamma. Här finns med andra ord ingen skillnad mellan projekten i den gamla respektive i den nya modellen.

Gällande målgruppen våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem är det en större andel projekt i den nya modellen som avser att utveckla metoder jämfört med i den gamla modellen. För den gamla modellen är andelen 44 procent och för den nya modellen 62 procent.

Våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund är ytterligare en målgrupp. Det är, vilket framgår av tabell 3 ovan, den "undergrupp" av våldsutsatta kvinnor som i flest projekt pekas ut som målgrupp för insatser. Detta gäller såväl i den gamla som i den nya modellen. Det är en större andel av projekten i den nya modellen som anger att de avser att utveckla metoder. Det är också till antalet fler i den nya modellen, 14 projekt jämfört med 9 projekt i den gamla modellen.

När det gäller våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer är det fler av projekten från åren 2010 och 2011 som anger att man avser att utveckla metoder i projektet, jämfört med 2012 och 2013. Ser man istället till andelar är det dock en större andel av de projekt som har våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer som målgrupp som avser att utveckla metoder i den nya modellen.

Samma förhållande gäller för målgruppen våldsutsatta kvinnor över 65 år/"äldre". Det vill säga det är fler projekt i den gamla modellen men en större andel i den nya modellen som avser att utveckla metoder.

När det gäller projekt som vänder sig till våldsutövare är det mellan 60 och 70 procent av projekten där man anger att man arbetar med att utveckla metoder. Andelen är något högre för projekten i den nya modellen. Antalet projekt där våldsutövare är en målgrupp är dock något fler i den gamla modellen, 25 stycken, jämfört med i den nya modellen, 21 stycken.

Då man i många projekt vänder sig till fler än en målgrupp är det inte alltid säkert att det bedrivs metodutveckling just i insatser för den enskilda målgruppen om det är så att man inom projektets ram har vissa specifika insatser för vissa specifika grupper.

Sammanfattningsvis kan man säga att det är stora skillnader mellan den gamla och den nya modellen när det gäller i vilken utsträckning som utveckling av metoder (och åtgärder) sker i projekt som vänder sig till olika målgrupper. Det är färre antal projekt i den nya modellen som arbetar specifikt med metodutveckling för olika målgrupper, med undantag för projekt som riktar sig till "våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund". Men det är en större andel projekt i den nya modellen (oftast rör det sig här om ett litet antal projekt), jämfört med den gamla, som bedriver metodutveckling.

3. Har projekten blivit tydligare?

Ett mål är att insatserna ska vara långsiktiga, strukturerade och samordnade (mål 2). Detta mål gäller framförallt för kommunerna då det i uppdraget står att kommunernas arbete ska bli långsiktigt, strukturerat och samordnat. Kriterierna som vi använt för att bedöma detta är om insatserna integreras i kommunens ordinarie verksamhet, att de är välplanerade och tydliga samt att det sker en samverkan med andra aktörer på området. Operationaliseringarna av detta mål handlar om att syfte, mål och insatser beskrivs tydligt, att insatsernas teoretiska förankring/evidens beskrivs tydligt, att insatsernas genomförande och dokumentation är tydligt beskrivet samt att samordning med andra aktörer beskrivs tydligt. För att i rapporten kunna bedöma detta har utvärderarna utgått från ansökningshandlingarna. De frågor som rör tydlighet påverkas i relativt stor utsträckning av hur utförligt och explicit projekten svarat på frågorna i ansökningshandlingarna. Här föreligger som tidigare nämnts, mycket stora skillnader mellan projekten (se ovan i metodavsnittet).

Tabell 5. Projektens tydlighet. En jämförelse mellan den gamla och den nya modellen. Andel (antal)

	Gamla modellen	Nya modellen	Skillnad i procent mellan den gamla och den nya modellen
Projekt där syfte/mål beskrivs tydligt (3a)	98 % (96)	99 % (94)	+ 1 %
Projekt där insatserna beskrivs tydligt (3b)	99 % (97)	95 % (90)	– 4 %
Projekt där insatsernas teoretiska förankring och/eller evidens beskrivs tydligt (3c)	8 % (8)	11 % (10)	+ 3 %
Projekt där insatsernas genomförande och dokumentation är tydligt beskrivet (3d)	84 % (82)	63 % (60)	– 21 %
Projekt där samverkan med andra aktörer beskrivs tydligt (3e)	62 % (61)	76 % (72)	+ 14 %

Källor: Ansökningar 2010 – 2013. Gamla modellen: 98 ansökningar, Nya modellen: 95 ansökningar.

Tabell 5 ovan visar några aspekter av tydlighet i de projekt som beviljats medel i den gamla respektive i den nya modellen. Med en generös bedömning av dokumenten kan man säga att såväl de insatser som planeras som syfte och mål med projekten framgår tydligt. Det finns ingen egentlig skillnad i tydlighet mellan de projekt som beviljades medel i den gamla respektive den nya modellen. Däremot är det stora skillnader i hur

utförligt insatser, syfte och mål beskrivits i de olika projekten. En del av skillnaderna kan förklaras av att det handlar om projekt och insatser av mycket olika karaktär.

Det är däremot få projekt som på ett tydligt sätt beskriver insatsernas teoretiska förankring och/eller evidens. Det finns inte heller här någon skillnad mellan projekt i den gamla respektive i den nya modellen. Det har alltså inte skett någon förändring i detta avseende, över tid. Det finns dock några projekt där man i sin ansökan lyfter fram aspekter av teoretisk förankring och/eller evidens. En förklaring till att detta återfinns i få ansökningar kan vara att många av projekten inte är utförligt beskrivna.

När det gäller huruvida projekten tydligt beskrivit insatsernas genomförande och dokumentation är bedömningen, utifrån det befintliga materialet, att det inte har skett någon förbättring i den nya modellen jämfört med den gamla. I den gamla modellen var det i 84 procent av ansökningarna som kriteriet bedömdes vara uppfyllt. I den nya modellen var motsvarande siffra 63 procent. Här bör man återigen vara medveten om att blanketterna för de år som ingår i utvärderingen förändrats flera gånger. Blankettens förändrade utformning har sannolikt påverkat vilken och hur mycket information som projekten fyllt i, vilket därmed påverkat underlaget för utvärderingen.

Vad det gäller om samverkan med andra aktörer i projekten har beskrivits på ett tydligt sätt är skillnaderna mellan den gamla och den nya modellen mindre. Av projekten i den gamla modellen bedöms ungefär 62 procent ha beskrivit samverkan tydligt medan motsvarande siffran för projekten i den nya modellen är 76 procent. Det framgår emellertid inte alltid om den samverkan som åsyftas är för det aktuella projektet eller om det handlar om samverkan som funnits redan tidigare. Längre fram i resultatredovisningen (tabell 8) följer ytterligare några frågor kring samverkan utifrån återsrapporteringarna, det vill säga i dokumentationen efter det att projekten har genomförts.

Tabell 6. Tydlighet vad gäller målgruppernas behov. En jämförelse mellan den gamla och den nya modellen. Andelar (antal)

	Gamla modellen	Nya modellen	Skillnad i procent mellan den gamla och den nya modellen
Projekt där behov för våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning klargörs (2b)	6 % (2)	9 % (1)	+ 3 %
Projekt där behov för våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem klargörs (2c)	18 % (6)	38 % (3)	+ 20 %
Projekt där behov för våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund klargörs (2d)	20 % (7)	39 % (14)	+ 19 %
Projekt där behov för våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer klargörs (2e)	5 % (1)	17 % (1)	+ 12 %
Projekt där behov för våldsutsatta kvinnor över 65 år klargörs (2f)	0 % (0)	0 % (0)	–
Projekt där behov för annan våldsutsatt grupp klargörs (2g)	0 % (0)	8 % (1)	+ 8 %
Projekt där behov för barn som utsatts för/bevittnat våld klargörs (2h)	20 % (13)	14 % (9)	– 6 %
Projekt där insatserna anpassas till individens behov (2i)	11 % (10)	4 % (3)	– 7 %

Källor: Ansökningar 2010 – 2013. Gamla modellen: 98 ansökningar, Nya modellen: 95 ansökningar.

Not: Observera att antal och andel projekt i denna tabell är beräknat på i hur många av de projekt som riktar sig till de olika målgrupperna (kolumn 1) behovet för dessa klargörs. Exempelvis, av de projekt där insatserna anpassas till individens behov, så är det 10 av 90 projekt i den gamla och 3 av 80 projekt i den nya som varit *tydliga* i detta avseende.

Tabell 6 ovan redovisar om behov för olika målgrupper av våldsutsatta klargörs eller ej i projekten. Ett mål med arbetet för att utveckla kvaliteten är att det ska ske en behovsanpassning av insatserna, det handlar då både om en anpassning till utsatta grupper och om en anpassning till individens behov. Utvärderingens bedömning grundar sig här på upplysningar i ansökningshandlingarna. En tredjedel av projekten i både den gamla och nya modellen riktas till "våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund" (tabell 3) och det är för den målgruppen som behoven beskrivs tydligare i den nya modellen. Det är möjligen lättare att peka på specifika behov för gruppen "våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund" jämfört med specifika behov för gruppen "våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer" (eventuellt). Tabell 6 handlar om de särskilda behov som de olika grupperna kan tänkas ha jämfört med behov som

alla våldsutsatta kvinnor kan tänkas ha. Av tabell 6 framgår också att de våldsutsatta gruppernas behov inte klargörs i någon större omfattning. På ett sätt omnämns behov i princip i alla ansökningar. Men ofta är det på ett mer generellt plan, möjligen med undantag för kvinnor med utländsk bakgrund. Det finns dock projekt som i sina ansökningar skriver mer om målgruppernas behov.⁹ Nedanstående citat är hämtat från en ansökan som på flera ställen återkommer till målgruppernas behov och i den kartläggning som verksamheten genomfört identifierat en rad behov hos målgrupperna.

Ett mer likvärdigt stöd bör erbjudas våldsutsatta kvinnor utifrån kvinnornas egna behov – oavsett vilken verksamhet kvinnan är aktuell inom. Vid behov ska långsiktigt stöd kunna erbjudas. ... En socialsekreterare med särskild kompetens erbjuder våldsutsatta kvinnor ett eget stöd utifrån kvinnans behov som brottsoffer. Stödet utgår från kvinnans behov och kan bl.a. innebära säkerhetsplanering, samordnande roll för de skilda kontakter kvinnan har, stöd i eventuell rättsprocess, stödsamtal, praktiskt stöd och stöd gällande boende.

Det ovanstående citatet är hämtat från ett projekt i den generella gruppen våldsutsatta kvinnor inklusive flickor under 18 år är målgruppen. Det finns dock också projekt där behov för någon av de mer specifika grupperna, lyfts fram. Nedan ett par exempel på det.

Den rådande heterosexuella normen är ett hinder för hbt-personer som lever med partnervåld att söka och få hjälp. Studier visar att hbt-personer som lever med våld i nära relation söker hjälp i mindre utsträckning än icke hbt-personer. Brist på kunskap hos professionella leder dessutom till ökad risk att våld i samkönade relationer förringas och osynliggörs. ... Fördjupad kunskap om hbt-frågor hos socialtjänst och i specialistverksamheterna så att våld i samkönade relationer upptäcks och att adekvat hjälp erbjuds.

Kvinnor med funktionsnedsättning riskerar att utsättas för våld på grund av deras beroendeställning, osynlighet och försvarslöshet. Kvinnor med intellektuella eller psykiska funktionsnedsättningar löper en särskild risk. Våldet kan vara fysiskt, sexuellt eller psykiskt.

På vilket sätt insatserna anpassas till individens behov framgår endast i ett fåtal ansökningar. I detta avseende kan man inte utläsa att projekt i den nya modellen är mer framgångsrika än projekt i den gamla modellen. Möjligen är det så att en större andel som faktiskt anpassar sina insatser till individens behov, men att detta inte tydligt framgår av ansökningshandlingarna.

Ytterligare en målgrupp är gruppen ”våldsutsatta kvinnor under 18 år”. Det finns en svårighet i utvärderingen då denna grupp ibland räknas till barn, ibland till unga kvinnor och så vidare. Projekt som vänder sig till denna grupp har definierat gruppen på olika sätt vilket gjort det svårt att identifiera de insatser som faktiskt görs för denna grupp. Den sårredovisas därför inte i dokumentstudien.

---

⁹ Här bör beaktas att det i bedömningen inte tagits hänsyn till vilken eventuell inriktning de ideella organisationerna har för sin verksamhet, till exempel att de endast tar emot kvinnor med utländsk bakgrund eller att det handlar om en tjejjour.

4. Förändringar i genomförda insatser

4.1 Projekt i den gamla respektive i den nya modellen

Finns det skillnader i vilka insatser som har genomförts i den gamla respektive i den nya modellen? Här handlar bedömningen om i vilken utsträckning projekten når ut till målgrupperna, att långsiktigheten i arbetet blir bättre samt att det blir en bättre lokal dokumentation och uppföljning/utvärdering. Bedömningen grundas på den information som finns i återrapporteringarna.

Tabell 7. Genomförda insatser – en jämförelse mellan gamla och nya modellen. Andelar (antal)

Projektens/insatsernas kännetecken	Gamla modellen	Nya modellen	Skillnad i procent mellan den gamla och den nya modellen
Projekt som påbörjat de insatser som angetts i ansökan (4a)	99 % (81)	97 % (89)	– 2 %
Projekt som avslutat de insatser som angetts i ansökan (4b)	45 % (37)	34 % (31)	– 11 %
Projekt som tydliggjort vilka insatser som gjorts för en viss utsatt målgrupp (4c)	28 % (23)	37 % (34)	+ 9 %
Projekt som skapat ny verksamhet (4d)	49 % (40)	36 % (33)	– 13 %
Projekt som integrerar lärdomar/metoder från projekten i ordinarie verksamhet (8a)	51 % (42)	42 % (39)	– 9 %
Projekt som tydligt preciserat hur lärdomar, metoder m.m. från projekten integreras i ordinarie verksamhet (8b)	20 % (16)	32 % (25)	+ 12 %
Projekt som tydligt redovisat/dokumenterat genomförda insatser (9a)	93 % (76)	93 % (86)	–
Projekt som utvärderats internt (9b)	22 % (18)	47 % (43)	+ 25 %
Projekt som utvärderats externt (9c)	11 % (9)	10 % (9)	– 1 %
Projekt där förväntat resultat (målen) helt eller delvis uppnåtts (9d)	99 % (81)	92 % (85)	– 7 %
Projekt där andra positiva resultat uppnåtts (9e)	28 % (23)	42 % (39)	+ 14 %

Källor: Återrapporteringar 2010-2013. Gamla modellen: 82 återrapporteringar, Nya modellen: 92 återrapporteringar.

Tabell 7 ovan listar ett antal kännetecken för projekten uppdelade på den gamla respektive den nya modellen. De första två aspekterna rör hur stor andel som i återrapporteringen anger att de påbörjat de insatser som de angav i ansökan respektive hur stor andel som avslutat dessa insatser. Det bör beaktas att i bedömningen av dessa två aspekter ligger det en svårighet i och med att projekten sällan fått lika mycket pengar som de ansökt om, även om det kan finnas rimliga förklaringar till detta, samt att det då inte alltid finns någon överenskommelse om vilka insatser som de beviljade medlen ska användas till (se vidare nedan). Projekt som beviljats medel i den nya modellen får, enligt Socialstyrelsen, emellertid ett beslut där det specificeras till vilka åtgärder som medel beviljats. Vissa av de projekt som inte beviljas hela det sökta beloppet får dock information från Socialstyrelsen om att de själva får avgöra vilka insatser som de vill prioritera.

Materialet visar att nästan samtliga projekt påbörjat de insatser som angetts i ansökan. Detta gäller för projekten i båda modellerna. Ett exempel på en verksamhet som inte hade påbörjat insatserna var en kvinnojour som fick utvecklingsmedel år 2013 men som tvingades ha sin verksamhet vilande under den tid då insatserna skulle ha genomförts.

Jämförelsevis är det få projekt som också avslutat de aktuella insatserna, såväl i den gamla som i den nya modellen. För projekt i ideell regi var det en större andel i den gamla modellen, för projekt i kommunal regi var det en större andel i den nya modellen. När det gäller projekt i kommunal regi är emellertid skillnaderna små. Frågan är dock inte alltid lätt att besvara utifrån det befintliga materialet. Som framgår av nedanstående exempel har bedömningen huruvida projekten avslutat de insatser som angetts i ansökan grundats på olika underlag.

I återrapporteringarna 2010 och 2011 finns det inte någon fråga som direkt berör huruvida insatsen avslutats eller ej.

I återrapporteringen 2012 för ideella organisationer kunde man för varje insats markera något av två alternativ på frågan om arbetet påbörjats

☐ Ja

☐ Nej

Om Nej, vad är huvudorsak till det?

I återrapporteringen 2012 för kommuner finns det flera olika formuleringar. För vissa åtgärder är alternativen:

☐ inte påbörjats

☐ påbörjats men inte avslutats

☐ avslutats

Om inte påbörjats, vad är huvudorsak till det?

... har påbörjats:

☐ Ja

☐ Nej

Om nej vad är huvudorsak till det? När ska det påbörjas?

För åtgärderna "Rutiner för socialtjänstens arbete med enskilda och grupper" samt "Standardiserade bedömningsmetoder för upptäckt, bedömning och uppföljning" är svarsalternativen:

A = sökt medel

B = beviljats medel

C = inte påbörjat arbetet

D = påbörjat men inte färdigställt arbetet

E = färdigställt arbetet

I **återrapporteringen 2013** fanns en fråga där projektansvariga kunde markera något av följande tre alternativ för de åtgärder de arbetat med under året:

☐ Ja, arbetet pågår och beräknas vara avslutat _____

☐ Ja, arbetet är genomfört

☐ Nej, arbetet har inte genomförts

I tabellen redovisas de projekt som avslutat samtliga insatser som de arbetat med under det aktuella året, det finns med andra ord utöver dessa projekt som har avslutat vissa av sina insatser, dock inte alla. Det finns en rad skäl till varför insatserna (vid tidpunkten för återrapporteringen) inte avslutats: kort tid mellan när beviljade medel betalas ut och tidpunkt för återrapportering, projekt kom igång senare än planerat, personalförändringar påverkade arbetet, insatser som löper över längre tid än ett år etc. Nedan några exempel ur återrapporteringarna:

Arbetet har inte påbörjats på grund av omfattande förändringsarbete i organisationen.

Samordnaren skulle egentligen ha anställts i januari 2013, men av olika anledningar fördröjdes anställningen till maj, vilket gav mindre tid för utveckling av samverkansarbetet under 2013.

Samordnaren som skulle leda kartläggningen blev anställd senare än planerat och tiden räckte inte till för en kartläggning under 2013.

En del av projekten har insatser som har påbörjats men ännu inte avslutats men där de anger ett slutdatum för insatsen, ett datum som kan ligga nära i tid eller längre bort. Det finns också exempel på insatser där arbetet påbörjats men inte avslutats, men där projektansvariga inte kan säga när arbetet kommer att avslutas. Till exempel skriver en verksamhet i sin återrapportering: "arbetet pågår och kommer att pågå". De insatser som beviljas utvecklingsmedel är mycket olika till sitt innehåll. För 2013 gäller till exempel att flera av de insatser där "arbetet genomförts" är av typen inrättande av en samordningsfunktion eller kartläggning av omfattningen av våld i nära relationer.

Det är i materialet ibland svårt att skilja mellan vad som ska betecknas som ny verksamhet respektive när stödinsatser implementerats i den ordinarie verksamheten.

En annan svårighet är att utläsa huruvida en ny verksamhet kommer att fortsätta efter projekttidens slut. Med dessa reservationer nämnda visar jämförelsen att ny verksamhet i större utsträckning skapades i projekten i den gamla modellen, 49 procent jämfört med 36 procent bland projekten i den nya modellen. De övriga delstudier som genomförs inom ramen för utvärderingen kan emellertid belysa denna fråga ytterligare.

Det var en större andel av de ideella organisationerna som skapade ny verksamhet i den gamla jämfört med i den nya. Siffrorna för projekt i kommunal regi pekar i motsatt riktning men här är skillnaderna små.

Ungefär hälften av projekten anger att de kommer att eller redan har integrerat lärdomar/metoder från projekten i sin ordinarie verksamhet. Andelen är något lägre i den nya modellen. Det är dock en mindre andel som också tydligt har preciserat hur lärdomar, metoder med mera från kommer att eller har integrerats i den ordinarie verksamheten. Det är en större andel av projekten i den nya modellen som tydligt preciserat hur lärdomar och metoder med mera från projekten integreras i den ordinarie verksamheten, 32 procent i den nya modellen jämfört med 20 procent i den gamla. Vilken typ av insats som projekten beviljats utvecklingsmedel för har betydelse för vilken vikt implementering ges i återrapporteringarna. Exempelvis, för många av de kommuner som beviljats medel för att inrätta en samordningsfunktion tycks detta vara en viktig aspekt.

När det gäller de ideella organisationerna är det en något större andel av projekten i den gamla modellen som anger att de kommer att integrera lärdomar från projekten i sin ordinarie verksamhet. För projekt i kommunal regi är förhållandet det omvända, med en större andel i den nya modellen. När det gäller hur stor andel av projekten som tydligt preciserat hur dessa lärdomar integreras gör såväl ideella organisationer som kommuner detta i högre utsträckning i den nya modellen.

Det förefaller dock som att det, utifrån projektägarnas sida, inte alltid är den önskade vägen att implementera utvecklingsarbetet i den ordinarie verksamheten. I en återrapportering från 2011 säger en ideell organisation om det aktuella projektet att det har avslutats och inte implementerats i ordinarie verksamhet. På frågan om de dragit några slutsatser avseende framtida genomförande skriver de:

Verksamheten behövs som en särskild verksamhet, går inte att integrera. Eftersom kommunen inte har beviljat medel har verksamheten lagts ner vid årsskiftet 2012/2013.

Många kommuner har haft utvecklingsmedel för att arbeta med inrättandet av en samordningsfunktion. Flera av dessa anger att en del av uppgiften för den tillsatta samordnaren har varit, eller kommer att vara, att implementera en del av det övriga utvecklingsarbetet i den ordinarie verksamheten. Med andra ord kan det i många fall ha varit svårt att hinna med detta innan tidpunkten för återrapportering.

Instruktionerna för återrapportering har förändrats flera gånger vilket påverkat möjligheterna att göra systematiska jämförelser med avseende på integration efter projektens avslutande. I rutan nedan ges ett antal exempel.

I **återrapporteringen 2010** finns rubriken "Fortsättning efter projektets avslut". Här kan man välja att markera att projektet i sin helhet eller delvis kommer att ingå i ordinarie verksamhet efter projekttiden, att det är osäkert om detta kommer att ske, eller att projektet inte till någon del kommer att ingå i ordinarie verksamhet efter projekttiden. Under samma rubrik kan man också ange om huruvida nya projektmedel kommer att sökas.

I **återrapporteringen 2011** återfinns under rubriken "Uppföljning av projektet" en fråga om projektet har genomförts av en särskild projektorganisation samt om projektet har implementerats i ordinarie verksamhet (projektet har helt eller delvis implementerats i ordinarie verksamhet/projektet har inte implementerats i ordinarie verksamhet, projektet avslutats/projektet har inte implementerats i ordinarie verksamhet, arbetet fortsätter i projektform).

I **återrapporteringen 2012** finns inte dessa frågor med. Det finns i **kommunernas** formulär dock en fråga om hur kartläggning respektive handlingsplan kommer att användas i det praktiska arbetet i kommunen.

I **återrapporteringen 2013** finns det inte några frågor om och/eller hur arbetet integreras i ordinarie verksamhet när det gäller de **ideella organisationernas** återrapporteringar. I återrapporteringarna för **kommuner** 2013 efterfrågas implementering explicit på ett några ställen, det gäller insatserna handlingsplan för arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld samt ta fram nya rutiner och/eller revidera befintliga rutiner för socialtjänstens arbete med enskilda och grupper. [handlingsplan] *Vilket resultat har ni uppnått under 2013 (t.ex. "handlingsplanen har färdigställts, beslutats och implementerats i verksamheten")?* [rutiner] *Beskriv kort hur ni arbetat med att implementera de rutiner ni tagit fram/reviderat i ert praktiska arbete:*

De successiva förändringarna av återrapporteringen har således gjort det svårt att jämföra den gamla och den nya modellen med avseende på huruvida det skett en integration i ordinarie verksamhet efter avslutat projekt. Siffrorna för den nya modellen baseras delvis på det som kan utläsas i svaren på andra frågor, vilket kanske inte gör jämförelsen rättvisande. Det finns också ett relativt stort antal projekt där denna aspekt inte kunnat besvaras utifrån det tillgängliga materialet.

Från några av projekten kommenteras att man ännu inte hunnit med implementeringen.

Då handlingsplanen antogs sent på året har styrdokumentet inte implementerats utan det arbetet påbörjas januari 2014.

Att projekten i sin återrapportering inte uttryckligen skriver att projektet ska integreras i den ordinarie verksamheten är naturligtvis inte detsamma som att detta inte har skett eller kommer att ske. Ett problem som vissa av dessa verksamheter tycks brottas med är den stora personalomsättningen vilken innebär att vissa lärdomar kan försvinna ”på vägen” tillsammans med de personer som försvinner från verksamheten.

I en kommentar angående samverkan skriver ett projekt:

Få har blivit hänvisade från polisen till [vår verksamhet] vilket polisen förklarar med att i och med att [vår verksamhet] är ett projekt så kan de ej göra det till en rutin hos dem att hänvisa till oss. Vi avser att arbeta vidare med detta och tänker oss att det inte ska vara något problem när det blir en fast verksamhet.

Det framgår emellertid inte av återrapporteringen hur och när detta ska ske och om det är det arbete som genomförts i projektet som ska integreras i ordinarie verksamhet. Av citatet framgår dock ytterligare en komplikation med att mycket av verksamheten på området bedrivs i projektform, att polisen inte vill göra det till en rutin att hänvisa våldsutsatta till verksamheten med motiveringen att det är ett projekt.

Det finns inga skillnader mellan de båda modellerna när det gäller om projekten tydligt redovisat/dokumenterat de genomförda insatserna. Här lyckas såväl projekten i den gamla som i den nya modellen mycket väl. Det kan dock finnas skillnader inom projekten då de allra flesta projekt har genomfört fler än en insats.

En fråga handlar om projekten i urvalet har utvärderats, internt av den egna organisationen eller av en extern aktör. En del har i sin återrapportering uppgett att en utvärdering har genomförts men inte vilken typ av utvärdering det har handlat om, det vill säga om den varit intern eller extern. Några har angett att en utvärdering planeras, och här kan man tänka sig att tidsspannet mellan ansökan, projektstart och återrapportering är allt för kort för att man ska ha hunnit utvärdera projektet. Endast en mindre andel, 11 procent, av projekten i den gamla modellen har uppgett att de genomfört en extern utvärdering. Dubbelt så många har genomfört någon form av intern utvärdering. 10 procent av projekten i den nya modellen har genomfört en extern utvärdering. Däremot är det en betydligt större andel av projekten där en intern utvärdering genomförts vid tiden för återrapporteringen: nära hälften i urvalet har genomfört en sådan.¹⁰

---

¹⁰ I återrapporteringen för år 2013 använder Socialstyrelsen begreppen intern uppföljning, intern utvärdering, extern uppföljning samt extern utvärdering. I föreliggande rapport inryms både intern uppföljning och intern utvärdering i begreppet intern utvärdering. Samma princip gäller för extern uppföljning och extern utvärdering.

Såväl ideella organisationer som kommuner har genomfört interna uppföljningar/utvärderingar i högre utsträckning i den nya modellen jämfört med i den gamla. När det gäller externa uppföljningar är emellertid skillnaderna över tid mindre och det har inte varit vanligare i den nya jämfört med i den gamla modellen, oavsett i vilken regi projekten bedrivits

Det är stora skillnader i vilka mål man har med utvecklingsmedlen. Målens karaktär och hur lätt det är att ”mäta” måluppfyllelsen varierar avsevärt. Till exempel, i ett projekt kan ett av målen vara att köpa in ett kassaskåp, ett mål som är väldigt konkret och lätt att kontrollera om det har uppfyllts. I ett annat projekt kan målet vara skapa alltigenom trygga och harmoniska barn, det vill säga ett mål som är mycket abstrakt och svårt att kontrollera om det har uppnåtts. I de allra flesta projekt finns dessutom flera olika mål. Det finns bland projekten också exempel på mer långsiktiga mål där det inte går att bedöma måluppfyllelsen efter en kortare tid.

I den gamla modellen uppnåddes de förväntade målen helt eller delvis i samtliga studerade projekt. För de flesta projekt gäller att målen uppnåtts i stor utsträckning eller att de uppnåtts delvis. Ett mindre antal har markerat att målen uppnåtts fullt ut eller endast i liten utsträckning. I den nya modellen är motsvarande andel 92 procent. I ett fåtal projekt har man inte uppnått de resultatmål som satts upp.

Utöver de mål som ett projekt har när det startar, kan projekt även leda till andra positiva resultat än de förväntade¹¹. I 28 procent av projekten i den gamla modellen uppger man att projektet lett till andra positiva resultat utöver de mål som sattes upp vid projektstart. Motsvarande siffra för den nya modellen är 42 procent. Många projekt genomför flera insatser inom ramen för utvecklingsmedlen, utvärderarnas bedömning baseras på att projekten angett att minst en av insatserna medfört resultat utöver de förväntade. Nedanstående citat illustrerar andra positiva resultat än de som förväntades inför projektet.

Genomgång av rutiner och statistik har skapat strukturer i verksamheten och arbetet har blivit tydligare för både kvinnor/barn och personal, jourkvinnor.

Kvinnor och barn upplever sig tryggare på kvinnojouren. En större öppenhet och respekt för varandras roller och tillit till varandra.

Planeringen bestod av att en handbok skulle utarbetas. Under arbetets gång förstod vi att en handlingsplan var nödvändig för att kunna bedriva en fungerande verksamhet. Det resulterade i beslut om att även en handlingsplan skulle utarbetas och beslutas om i ansvarig nämnd.

En jämförelse mellan projekt i ideell regi i de båda modellerna samt i kommunal regi i de båda modellerna visar att det är en större andel bland projekten i den nya modellen som uppgett att andra positiva resultat uppnåtts, oavsett i vilken regi projekten bedrivits. Ökningen är dock större bland de kommunala projekten.

---

¹¹ ”Ytterligare resultat än vad ni förväntade er i ansökan” är den formulering som används i återrapporteringen för 2013.

En fråga i denna dokumentstudie är om projekten har avslutat de insatser som angetts i ansökan. En omständighet som komplicerar denna fråga är att ansökningarna om utvecklingsmedel i många fall beviljas ett betydligt mindre belopp än de ansökt om. Figur 2 nedan visar situationen för 2013. Som framgår har de allra flesta projekt beviljats mindre pengar än man ansökt om. Endast tre projekt har beviljats det sökta beloppet. Nedan några exempel på kommentarer från återrapporteringar som berör detta:

Den främsta orsaken till att vi inte kunnat uppfylla alla våra mål är att vi beviljades mindre än hälften av den summan vi ansökt om.

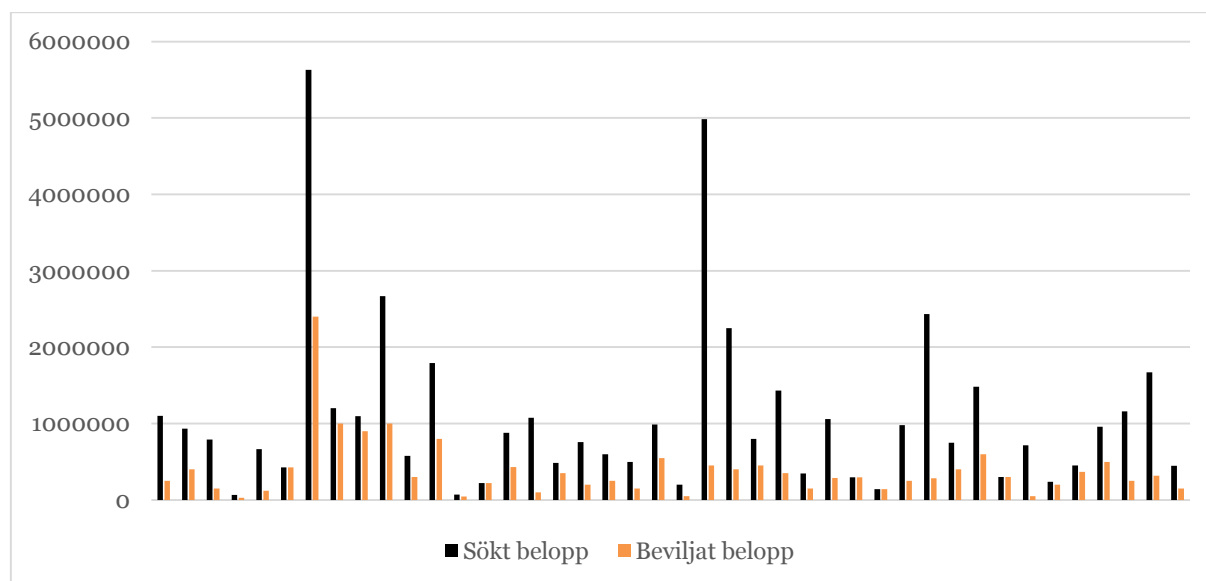
Eftersom [vi] enbart beviljades 550.000 kronor för utvecklingsarbete 2013, av sökta 990.000 kronor fick vi prioritera vilka områden vi skulle arbeta med. Vi prioriterade "organisationsstruktur" och "stödinsats för våldsutsatta äldre kvinnor". Dock ser vi fortfarande behovet av behandling för våldsutövande personer med kognitiva och/eller intellektuell funktionsnedsättning.

Målet var att 10 pappor skulle delta fördelat på två pappagrupper under året. 4 pappor deltog i en pappagrupp. Vi uppnådde alltså 40 % av förväntat resultat (vilket är proportionerligt jämfört med erhållna medel). ... Projektet erhöll 40 % av sökta medel vilket kraftigt reducerade möjligheten till resurser för rekrytering och gruppleddare.

I några återrapporteringar från 2013 påpekas svårigheten för i att utvärdera måluppfyllelsen i de projekt som beviljats ett mindre belopp än det man ansökt om. Återrapporteringarna tyder på att det inte görs explicita överenskommelser, mellan Socialstyrelsen och projektägarna, om vad de beviljade medlen ska användas till, i de fall reducering sker. Nedan ett par exempel.

Den stora svårigheten har varit att söka och redovisa sökta medel. Som exempel kan nämnas att vi sökte mer medel än vi fick för 2013. Vi förväntas sedan redovisa vilka aktiviteter vi använt medlen till med det framgår inte av beslutet om tilldelning till vilka aktiviteter pengarna ska gå.

Det står ej specificerat i beslutet vad beviljade medel är riktade till.

Figur 2. Sökt respektive beviljat belopp utvecklingsmedel 2013. Kronor. Utvärderingens urval

Källor: Återrapporteringarna för beviljade medel 2013. Figuren omfattar endast de som angett både sökt och beviljat belopp i sin återrapportering.

Denna omständighet bör beaktas när man bedömer huruvida projekten har uppnått de resultat och/eller mål som sattes upp inför projektstarten. Beviljas projekten inte hela det sökta beloppet torde det i många fall vara svårt att uppnå samtliga mål i ansökan. Detta behöver dock inte vara hela förklaringen, för högt ställda mål eller abstrakta mål som är svåra att mäta kan vara andra bidragande orsaker.

I ansökningarna för 2012 finns en kolumn i blanketten där länsstyrelsens beslut för varje enskild insats framgår. Där kunde länsstyrelsen markera om beslutet gällande insatsen var bifall i dess helhet eller om det var ett så kallat delvis bifall begränsat till någon av målgrupperna. I rutan nedan illustreras hur det såg ut för exempelvis insatser för våldsutsatta kvinnor. Där finns underkategorierna; våldsutsatta kvinnor generellt, våldsutsatta kvinnor med funktionshinder, våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem, våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund, våldsutsatta kvinnor i samkönade relationer, våldsutsatta äldre kvinnor eller annan särskild grupp.

Ansökan 2012

Insatser för våldsutsatta kvinnor

Länsstyrelsens beslut:

- ☐ Bifall
- ☐ Delvis bifall begränsat till följande målgrupper
- ☐ Våldsuts. kv. gen.
- ☐ Våldsuts. kv. m. funk.
- ☐ Våldsuts. kv. m. utl.
- ☐ Våldsuts. kv. i samk.
- ☐ Våldsuts. äldre kv.
- ☐ Annan särskild grupp
- ☐ Ej bifall

Ytterligare en faktor att ta hänsyn till är att många projekt använt kvarvarande medel från tidigare år för sin verksamhet. För dem som beviljades utvecklingsmedel år 2013 anger till exempel 20 stycken i sin återrapportering att de har haft kvarvarande medel från år 2012 som de har använt år 2013.

5. Förändringar i samverkan?

En fråga i föreliggande studie är vilka samarbeten som har förekommit i projekten och hur samarbetet med andra aktörer har fungerat. Tabell 8 nedan innehåller en sammanställning över i vilken utsträckning projekten samverkat med andra aktörer. Det handlar om myndigheter/kommuner, ideella organisationer samt andra aktörer/organisationer¹². Projekten i urvalet har framförallt utvecklat sin samverkan med myndigheter och kommuner, därefter med ideella organisationer och sedan med andra aktörer och organisationer. Det gäller såväl i den gamla som i den nya modellen.

I den första kategorin, samverkan med myndigheter/kommuner, ingår också den samverkan som äger rum inom en och samma kommun. Detta är vanligt i projekten och något som påpekas i återsrapporteringarna när det gäller vilken samverkan som har ägt rum inom ramen för det aktuella projektet. I de större kommunerna förekommer samverkan mellan olika stadsdelsförvaltningar, där de tillsammans ansöker om utvecklingsmedel¹³. Ett exempel på samverkan mellan stadsdelsförvaltningar är den i Stockholms kommun:

Med stöd av utvecklingsmedel har [områdena] sedan 2011, och med [ytterligare område] sedan 2012, på olika sätt samverkat i projekt för att höja kompetensen i förvaltningarna gällande upptäckt, utredning, stöd och behandling gällande våld i nära relationer. Detta arbete pågår kontinuerligt och utvecklas ständigt på våra förvaltningar genom att samverkan gällande utbildningar, nätverk och metodutveckling. ... Målsättningen 2013 har varit att utveckla och lägga grunden till ett permanent [verksamhet i området] med stödinsatser för våldsutsatta vuxna personer och barn i nära relation samt för våldsutövare i nära relation.

Det är relativt vanligt att man i projekten samverkar med olika typer av aktörer. Dessa aktörer kan ha olika roller i ett projekt. Citatet nedan exemplifierar en socialtjänsts samverkan med två kvinnojourer och ett landsting kring kartläggning av omfattningen av våld i nära relationer i kommunen.

Hittills har samarbetet med kvinnojourerna främst bestått i insamlande av statistikunderlag. Representant från landstinget ... finns med i referensgrupp för kartlägningsarbetet.

---

¹² Andra aktörer/organisationer kan till exempel vara bildningsförbund, hälso- och sjukvård, religiösa samfund eller privata vårdbolag.

¹³ Denna form av samverkan omnämns också i formuleringar i återsrapporteringarna. För 2013 anges bland annat följande fråga: "Har arbetet med utvecklingsmedlen bedrivits tillsammans med en eller flera kommuner/stadsdelsförvaltningar där ni gemensamt beviljats utvecklingsmedel?"

Tabell 8. Samverkan – en jämförelse mellan den gamla och nya modellen. Andelar (antal)

Projektens samverkan	Gamla modellen	Nya modellen	Skillnad i procent mellan den gamla och den nya modellen
Projekt som utvecklat samverkan med myndigheter/kommuner (10a)	85 % (70)	46 % (42)	– 39 %
Projekt som utvecklat samverkan med ideella organisationer (10b)	71 % (58)	32 % (29)	– 39 %
Projekt som utvecklat samverkan med andra aktörer/organisationer (10c)	59 % (48)	25 % (23)	– 34 %
Projekt som helt eller delvis uppnått det resultat man förväntat sig av samverkan (10d)	17 % (14)	–	–

Källor: Återrapporteringar 2010-2013. Gamla modellen: 82 återrapporteringar, Nya modellen: 92 återrapporteringar.

En jämförelse mellan den gamla och den nya modellen visar att betoningen på samverkan förefaller ha varit betydligt större i den gamla modellen jämfört med den nya. Är detta rimligt eller finns det en bakomliggande förklaring till dessa påtagliga skillnader för alla de olika former av samverkan som listas i tabellen; med kommuner/myndigheter, ideella organisationer respektive andra aktörer/organisationer? En möjlig tolkning är att projekt i den gamla modellen sökte medel för att bygga upp samverkan, och när denna samverkan väl etablerats har det funnits mindre behov av att söka pengar för det ändamålet i projekt i den nya modellen. Denna fråga undersöks närmare i den intervjustudie som genomförs inom ramen för utvärderingen.

En fråga som är relativt svårbesvarad utifrån det tillgängliga materialet är om projekten helt eller delvis uppnått det resultat som de förväntat sig av den samverkan som förekommit inom ramen för projektet. Formuleringarna har förändrats i formuläret för återrapporteringar, vilket gjort det lättare att hitta information för 2012 jämfört med 2010 och 2011. Återrapporteringsformuläret för 2013 innehåller ingen fråga om projekten uppnått det resultat som man förväntat sig av samverkan. Här finns bara frågor om åtgärderna har genomförts tillsammans med någon annan aktör samt hur denna samverkan har sett ut.

Det finns emellertid en möjlighet att ge kommentarer kring samverkan. Det är dock endast i mycket liten utsträckning som man av dessa kommentarer kan utläsa om projekten uppnått det resultat som man förväntat sig av samverkan med andra aktörer

inom ramen för projekten. Detta försvårar en jämförelse mellan den gamla och den nya modellen.

I kommunernas återrapporteringsblankett för 2013 finns en fråga om de har haft medel för att arbeta med samverkan med andra samhällsorgan och kommuner. Sex kommuner har svarat att de har haft sådana medel. De samhällsorgan och organisationer dessa kommuner har samverkat med är; andra kommuner, bostadsbolag, brottsofferjourer, HVB-hem, hälso- och sjukvård, kriminalvården kvinnojourer, länsstyrelser, Migrationsverket, polis, skola, studieförbund samt åklagare/åklagarmyndigheten. Här ges några exempel på sådan samverkan:

Gemensamma aktiviteter och fördelning av resurser för det arbetet. Processer för våldsutsatta och barn som upplevt våld i en nära relation.

Samverkan kring information om utsatthet för våld i nära relationer, hur andra kommuner och verksamheter arbetar med våld i nära relationer, vad det finns för olika verksamheter inom länet, gemensamma diskussioner och kunskapshöjning.

[Hur sker samverkan?] Dels samverkan genom samverkansforum, ett länsövergripande och ett i södra länsdelen, dels genom kontakt med olika verksamheter för att öka kännedomen om våldsutsatthet och hur fler kan nås t.ex. genom informationsspridning.

Vi samverkar kring kartläggning av våldsutsatta, rutinskrivning samt kompetensutveckling gällande våld i nära relation. Även rent operativt när det gäller enskilda ärenden så samverkar vi med den utsattes samtycke.

I likhet med flera andra teman i denna delstudie framgår att det råder viss oklarhet kring vad som ska betraktas som samverkan. Forskning om samverkan visar att det är ett begrepp som är mångdimensionellt och därför kan vara svårt att teoretiskt definiera och att använda i praktiken.¹⁴ Ett exempel är en frivillig organisation som till samverkan räknar att olika samhällsaktörer, exempelvis kommuner, landsting och polis, hänvisar våldsverkande män till dem. Det kan hända att denna samverkan mellan de olika aktörerna innehåller något mer, men det framgår inte i återrapporteringen från projektet. Utvärderarnas bedömning är att projekten tycks ha tolkat samverkan med andra aktörer på tämligen olikartade sätt.

---

¹⁴ Axelsson, R. & Bihari Axelsson, S. (red.) (2007). Folkhälsa i samverkan mellan professioner, organisationer och samhällssektorer. Lund: Studentlitteratur; Danermark, B. & Kullberg, C. (1999). Samverkan: välfärdsstatens nya arbetsform. Lund: Studentlitteratur.

6. Slutsatser och avslutande diskussion

I detta kapitel redovisas inledningsvis slutsatser på basis av delstudie 1. Därefter redovisas några projektägars övergripande synpunkter på arbetet med utvecklingsmedlen. Avslutningsvis kommenterar utvärderarna möjligheterna att jämföra den gamla och den nya fördelningsmodellen genom att studera skriftliga ansökningar och återrapporeringar.

6.1 Slutsatser på basis av delstudie 1

1. Skillnader mellan gamla och nya modellen framträder främst när det gäller insatser för specifika grupper av våldsutsatta.
2. Andelen projekt som genomför insatser för våldsutsatta kvinnor: med funktionsnedsättning, med missbruksproblem, i samkönade relationer; ”annan våldsutsatt grupp”; samt för våldsutövare, är lägre i den nya modellen.
3. Andelen projekt som inriktats mot att utveckla samverkan med andra aktörer är lägre i den nya modellen.
4. I förhållande till syftet med den nya modellen har den i liten utsträckning bidragit till ett mer prestationsinriktat, strukturerat och långsiktigt utvecklingsarbete.¹⁵
5. De skillnader som framträder, mellan den gamla och den nya modellen, har i hög grad påverkats av hur anvisningar och blanketter för ansökningar respektive återrapporeringar utformats.
6. Att styrningen av kvalitetsutvecklingsmedlen, via anvisningar och blanketter, återkommande förändrats har medfört att medelsanvändningens resultatindikatorer successivt ändrats.¹⁶ Det kan begränsa möjligheten för Socialstyrelsen och regeringen att kunna avläsa reella förändringar i kvalitetsutvecklingsarbetet.

6.2 Projektägars synpunkter på arbetet med utvecklingsmedlen

I återrapporeringen för 2013 fanns en möjlighet att ge kommentarer kring arbetet med utvecklingsmedel. Många projektägare lyfter här fram den betydelse utvecklingsmedlen har för deras verksamhet och för arbetet med våldsutsatta i nära relationer, i stort. Det finns dock några som pekar på svårigheter med att det inte alltid framgår vad utvecklingsmedlen ska användas till, det vill säga när projekt beviljas mindre medel än vad man ansökt om. Att det sökta bidraget reduceras förefaller vara det vanligaste utfallet.

---

¹⁵ De operationaliseringar av målen som har använts i bedömningen framgår av bilaga 2. Se även avsnitt 1:1 Metod och material.

¹⁶ Resultatindikatorerna har förändrats bland annat genom att återrapporeringen vissa år efterfrågat specifik information, och andra år inte efterfrågar sådan information.

Ansökningsförfarandet är oerhört komplicerat och tidsödande vilket gör att vi inte söker inför 2014. Om arbetet ska bli heltäckande över landet måste regelverket ändras så att vi inte ska behöva söka utvecklingsmedel varje år. Det stympar arbetet och det blir svårplanerat i synnerhet för oss som liten kommun då vi inte vet om vi får de sökta medlen eller inte.

Den stora svårigheten har varit att söka och redovisa sökta medel. Som exempel kan nämnas att vi sökte mer medel än vi fick för 2013. Vi förväntas sedan redovisa vilka aktiviteter vi använt medlen till med det framgår inte av beslutet om tilldelning till vilka aktiviteter pengarna ska gå.

Det står ej specificerat i beslutet vad beviljade medel är riktade till.

Vi har även konstaterat att det är för lite medel vi får och att det blir tungjobbat med så korta intervaller av uppföljning och att vi är fundersamma över att vi får samma eller nästan samma belopp år efter år. Kostnaderna ökar både vad gäller drift och kostnad för personal. Vi utökar även vår verksamhet men får en konstant nivå på beviljade medel. Vi hoppas att det kommer ske förändring kring detta och att det kan bli mer långsiktigt än 1 år i taget.

Ovanstående citat är exempel på hur några projektägare har upplevt utvecklingsmedlen. Andra aktörer kan ha andra erfarenheter.

6.3 Delstudiens begränsningar

Som påpekats är en svårighet med att bedöma projektens mål- och resultatuppfyllelse att många projekt inte fått hela det bidragsbelopp de ansökt om. Ytterligare en komplikation med avseende på utvärderingen är att många projekt försenats. Det beror exempelvis på att de inte kunnat starta när det var tänkt, att personal slutat eller att man redan från början har planerat för att insatserna ska pågå längre tid än ett år. Vidare avser återrapporteringarna inte alltid bara de utvecklingsmedel som projekten erhållit ett visst år. Det gäller bland annat för 2013 då många projekt hade kvarvarande medel från tidigare år som förts över till 2013.

I utvärderingen har det varit vanskligt att alltid kunna urskilja vad som gjorts just med de beviljade medlen det aktuella året. En orsak kan till exempel vara att projektet förskjutits i tid, en annan kan vara att det är svårt för projektägarna själva att urskilja hur arbetet har sett ut över tid och med vilka pengar man har gjort vad, bl.a. eftersom det ofta pågår olika projekt med statliga medel samtidigt. I några återrapporteringar har uttryckligen angetts att projekten dessutom redovisar arbete som ligger utanför de beviljade utvecklingsmedlens ramar. Men även i många återrapporteringar där detta inte explicit sägs framgår att redovisningen även omfattar sådant som ligger utanför de beviljade utvecklingsmedlen. Utformningen av ansökningsblanketter och blanketter för återrapporteringar kan förklara en del av de resultat som redovisas i rapporten. I resultatredovisningen ges olika exempel på hur formuleringar i ansökningar och återrapporteringar har förändrats mellan olika år. Förutom skillnader i detta avseende är det också skillnader i hur blanketter för ideella organisationer respektive kommuner är utformade. Dessa olikheter påverkar vilken information projekten lämnar och därmed möjligheten att göra jämförelser över tid.

Utvärderarnas sätt att bedöma skillnader kan också ha påverkat de resultat som framträder. Vissa aspekter har varit lättare än andra att belysa utifrån det befintliga materialet, i form av ansökningar och återrapporteringar. Utvärderarnas bedömning har påverkats dels av hur frågorna i blanketterna utformats, dels av den mängd information som finns tillgänglig. Här skiljer sig projekten avsevärt från varandra. Ett exempel på där utvärderarnas bedömning kan ha påverkats av mängden information rör frågan om projekten integrerar lärdomar/metoder i ordinarie verksamhet. Antagligen är det fler projekt som integrerat lärdomar och metoder i den ordinarie verksamheten än vad som framgår av resultatredovisningen ovan. Övriga delstudier som planeras inom ramen för utvärderingen kommer bidra till en bredare och fördjupad bild av de resultat som framkommit i dokumentstudien.

DEL II: KUNSKAPSÖVERSIKT OM VÅLDSUTSATTAS, BARN SOM BEVITTNAT VÅLD OCH VÅLDSUTÖVARES ERFARENHETER AV INSATSER (DELSTUDIE 4)

Innehållsförteckning delstudie 4

1. *Introduktion*
  - 1.1 Bakgrund och syfte
  - 1.2 Begreppsanvändning i kunskapsöversikten
  - 1.3 Samhällets insatser till stöd och hjälp för målgrupperna
  - 1.4 Metod
2. *Våldsutsatta – erfarenheter och bedömningar*
  - 2.1 Kvinnors erfarenheter av samhällets stöd generellt
  - 2.2 Kvinnors erfarenheter av samhällets skyddsåtgärder
  - 2.3 Kvinnors erfarenheter av samverkansprojekt
  - 2.4 Kvinnors erfarenheter av insatser vid missbruk
  - 2.5 Kvinnors erfarenheter av specifika insatser och/eller metoder
  - 2.6 Sammanfattning
3. *Barn som upplevt våld – barns och föräldrars erfarenheter och bedömningar*
  - 3.1 Barns erfarenheter av samhällets stöd generellt
  - 3.2 Barns erfarenheter av samhällets skyddsåtgärder
  - 3.3 Barns erfarenheter av specifika insatser och/eller metoder
  - 3.4 Sammanfattning
4. *Våldsutövare – mäns, partners och barns erfarenheter och bedömningar*
  - 4.1 Mäns erfarenheter av samhällets stöd generellt
  - 4.2 Mäns erfarenheter av specifika insatser och/eller metoder
  - 4.3 Mäns erfarenheter av insatser för pappor
  - 4.4 Sammanfattning
5. *Sammansatta insatser och åtgärder – erfarenheter från flera målgrupper*
  - 5.1 Målgruppernas erfarenheter av sammansatta gruppverksamheter
  - 5.2 Målgruppernas erfarenheter av IDAP, partnerkontakt och brottsoffersluss
  - 5.3 Sammanfattning
6. *Övergripande sammanfattning och diskussion*
  - 6.1 Målgruppernas erfarenheter – kunskapsöversiktens viktigaste resultat
  - 6.2 Avslutande reflektioner

Bilaga 3. Tabell över studierna

1. Introduktion

1.1 Bakgrund och syfte

Mot bakgrund av att utgöra ett allvarligt samhällsproblem samt en kränkning av de mänskliga rättigheterna har mäns våld mot kvinnor, i synnerhet i nära relationer, blivit allt mer uppmärksammat under 2000-talet. Världshälsoorganisationen (WHO) konstaterar att frågan berör uppskattningsvis en tredjedel av alla kvinnor i världen och kan betraktas som ett av de största hoten mot kvinnors hälsa (WHO 2013). Konsekvenserna för både de berörda individerna och samhället är stora och kostsamma. Ett samordnat och långsiktigt utvecklingsarbete med våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och våldsutövare har under senare år varit en politiskt prioriterad fråga med målsättning att bygga upp olika former av stödinsatser för dessa målgrupper. Inom ramen för detta arbete utgör de olika målgruppernas syn på och möjligheter att påverka de insatser som görs en central fråga, likväl som de även har viktiga kunskaper och erfarenheter när det gäller insatserna och vad de leder till.

I styrningen av offentlig verksamhet har brukarnas uppfattningar kommit att bli allt mer efterfrågade som ett sätt att mäta kvaliteten på välfärdstjänster, men också för att öka brukarmedverkan och brukarinflytandet inom exempelvis skola, vård och omsorg (Lindgren 2011). Utöver det kan klienters perspektiv i utvärderingar bidra med ökad kunskap om vilka mekanismer som inverkar på och genererar olika typer av resultat i skilda sammanhang (Blom & Morén 2007). På det sociala arbetets fält, i en vidare mening, har brukarperspektivets betydelse för forskning och kvalitetsarbete lyfts fram under det senaste årtiondet (Socialstyrelsen 2003). Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting redovisade i Öppna jämförelser för år 2013 kommunernas stöd till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Där konstateras dock att endast 17 procent av kommunerna undersöker de våldsutsattas uppfattning om insatserna och använder sig av dem för att utveckla arbetet. För att få en samlad bild av kunskapsläget när det gäller målgruppernas perspektiv har denna kunskapsöversikt arbetats fram, med syftet att *sammanfatta målgruppernas erfarenheter och bedömningar av insatser de fått*.

Målgrupperna utgörs av våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat och/eller utsatts för våld och våldsutövare, med utgångspunkt i att den vanligaste formen av våld i nära relationer utövas av en man mot en kvinna som han har eller har haft ett förhållande med (Dobash & Dobash 2004; Brå 2009; Eliasson 2008). De som drabbas särskilt hårt av mäns våld mot kvinnor i hemmet är barnen, vilket både forskning och erfarenheter från fältet pekat på under flera årtionden (Eriksson 2010a; Näsman, Cater Källström & Eriksson 2008; Socialstyrelsen 2005). Trots det har barnen och deras situation länge saknats i diskussionen om mäns våld mot kvinnor och först under 2000-talet kom frågan upp på den politiska agendan i Sverige. Sedan 2007 är socialnämndens ansvar för att särskilt beakta behoven hos kvinnor som utsatts för våld av närstående och barn som bevittnat våld förtydligat i Socialtjänstlagen. I förarbetena poängteras vikten av

att kvinnor som utsätts eller har utsatts för våld av närstående, samt barn som bevittnar våld, får det stöd och den hjälp de behöver. Lagen slår uttryckligen fast att socialnämnden ska betrakta barn som bevittnat våld eller andra övergrepp mot närstående vuxna som offer för brott. I propositionen markeras inte enbart ansvaret för våldsutsatta kvinnor och barn som upplevt våld, utan även socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till dem som utövar våld, samt ansvar för att vidta åtgärder för att förebygga mäns våld mot kvinnor (prop. 2006/07:38; SOSFS 2009:22; Socialstyrelsen 2011a). Att erbjuda och ge insatser till dem som utövar våld utgör en viktig del i arbetet med att förebygga och motverka våld, men området har länge varit eftersatt. I Sverige har fältet emellertid utvecklats relativt snabbt och antalet verksamheter med fokus på våldsutövande män och även i rollen som pappor har växt under 2000-talet (Eriksson 2006; Skr. 2007/08:39; SKL 2011).

Kunskapsöversikten utgår från ett helhetsperspektiv på samhällets insatser riktade till de olika målgrupperna och bygger på en granskning av genomförda svenska utvärderingar och andra studier på området, samt en genomgång av aktuell forskning. En blandning av olika typer av studier har återfunnits. En del av studierna fokuserar huvudsakligen på att belysa mätbara effekter av en viss insats eller metod och målgruppernas perspektiv lyfts där främst fram i form av nöjdhet med den insats man tagit del av. Andra studier utgår istället företrädesvis från målgruppernas perspektiv och åsikter för att belysa betydelsen av olika insatser och åtgärder. Presentationen av de genomgångna studierna är strukturerad med utgångspunkt i de olika målgrupperna. Inledningsvis presenteras därmed studier med fokus på insatser riktade till de våldsutsatta, som sedan följs av studier med utgångspunkt i insatser riktade till barn. Efter det följer en genomgång av våldsutövarers erfarenheter och bedömningar av insatser och avslutningsvis redogörs för målgruppernas erfarenheter av sammansatta insatser riktade till flera målgrupper.

1.2 Begreppsanvändning i kunskapsöversikten

Till frågan om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer kopplas ett antal begrepp och benämningar som kan ha varierande betydelse i olika sammanhang och situationer. Här följer därför en kort genomgång av några centrala begrepp och deras innebörd i föreliggande kunskapsöversikt.

Våld i nära relationer syftar ofta på ett föräldra- eller sambopar, där mannen utövar våld mot kvinnan. Begreppet kan också innefatta våld mellan förälder och ett vuxet barn, våld i samkönade par, mammors våld mot barn eller partner, samt äldre barns våld mot yngre syskon. Vidare omfattas även det som barn utsätts för när de upplever våld mellan två andra familjemedlemmar (Holmberg & Enander 2007; Breife 2012). Kunskapsöversikten utgår från en bred definition på våld i nära relationer, men med utgångspunkt i det insamlade materialet riktas huvudsakligen fokus mot mäns utövande av våld mot en kvinna som mannen har eller har haft en relation med.

Våldsutsatta kvinnor är ingen homogen grupp kvinnor; våldet och de våldsutsatta kvinnorna finns inom alla samhällsskikt och sociala kategorier. I kunskapsöversikten uppmärksammas även att vissa grupper av kvinnor kan vara särskilt sårbara. Det handlar om kvinnor med funktionsnedsättning, missbruksproblematik, äldre kvinnor, kvinnor med utländsk bakgrund, kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, samt kvinnor som utsätts för våld i samkönade relationer (Nordborg 2008; SKL 2006; Skr. 2007/08:39). Den våldsutsatta är heller inte alltid en kvinna, men sett till antalet berörda personer riktas dock fokus i kunskapsöversikten i första hand mot våldsutsatta kvinnor inom ramen för heterosexuella relationer.

Medvetenheten om att barn påverkas när mamman utsätts för våld inom familjen har medfört olika sätt att försöka förstå och benämna barnens utsatta position (se t.ex. Överlien 2012). De begrepp som använts när det gäller *barn som lever med våld i familjen* har kritiserats med syftet att kunna ge en rättvisande beskrivning av barns upplevelser, utan att förminska våldets betydelse eller konsekvenser. I kunskapsöversikten är målet att fånga barns utsatthet så nyanserat som möjligt och därmed används i sammanställningen både begreppen "barn som bevittnat våld" och "barn som upplevt våld", men även "barn som utsatts för våld".

Vanligen förknippas våld i nära relationer med mäns våld mot kvinnor. Begreppet *våldsutövare* tydliggör att våld även kan förekomma i samkönade relationer, men också att våldsutövaren i en heterosexuell relation kan vara en kvinna och den våldsutsatta en man. I kunskapsöversikten står huvudsakligen män som våldsutövare i fokus mot bakgrund av att den vanligaste formen av våld mot kvinnor sker i hemmen, inom familjen och utövas av en närstående man (Dobash & Dobash 2004; Brå 2009; SKL 2006). Av de genomgångna studierna framgår även att det hitintills är företrädesvis män som tagit del av de insatser som riktas mot våldsutövare. I Sverige är *våld i samkönade relationer* fortfarande tämligen outforskat, men många är eniga om att formerna för våldsutövning är likartade inom heterosexuella och samkönade parrelationer. Inom både heterosexuella och samkönade relationer är fysiskt, psykiskt, sexuellt och materiellt våld, liksom ekonomisk kontroll och hot om våld vanliga former för våldsutövande (Holmberg & Stjernqvist 2005; Ristock 2002). Inom ramen för kunskapsöversikten har inga studier återfunnits som specifikt belyser erfarenheter av stöd och hjälp till våldsutsatta och våldsutövare i samkönade relationer.

Begreppet *hedersrelaterat våld och förtryck* är omtvistat bl.a. inom forskningen, framför allt när det gäller förklaringar till våldet, och det saknas en brett accepterad definition. Hedersbrott och hedersmord beskrivs inom FN som delar av en traditionell familjeideologi som dikterar villkor för kvinnors sexualitet och familjeroll (NCK 2010). Regeringen lyfter i sin definition av hedersrelaterat våld och förtryck fram att det, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. Vidare säger man i regeringens definition:

När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar heders-tänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld (Skr. 2007/08:39, s. 12).

I regeringens definition betonas också det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär i termer av att det kan finnas flera förövare av båda könen och att offren kan vara både kvinnor och män. Även homo- och bisexuella av båda könen, samt transpersoner kan drabbas av hedersrelaterat våld och förtryck (ibid.). Huvudsakligen är det tre perspektiv på våldet som är centrala i debatten, som var för sig lyfter fram olika förståelser av och förklaringar till problematiken; det kulturella perspektivet, könsperspektivet, och det intersektionella perspektivet. Gemensamt för dessa tre är förståelsen av våld som grundat i patriarkal makt (NCK 2010). Utöver detta finns även andra synsätt som kan belysa HRV-problematiken, såsom ett generationsmaktsperspektiv, mänskligt rättighets- och genusperspektiv, psykiatriskt perspektiv, systemteoretiskt perspektiv (se Hanberger, Ghazinour & Mårald 2008). I kunskapsöversikten är utgångspunkten en bred förståelse för HRV-problematiken som bygger på ovan beskrivna definitioner och förklaringsmodeller.

Begreppet *kvinnofridsarbete* utgör en allmän benämning på arbetet mot våld mot kvinnor i nära relationer, vilket de insatser och åtgärder som framkommer i kunskapsöversikten då även är en del av. *Kvinnofrid* omfattar kvinnors frihet från våld i heterosexuella, homosexuella och bisexuella parrelationer. Vanligen innefattas också barn och unga som upplever våld mot sin mamma i begreppet; likaså inbegrips att kvinnor, barn och unga ska vara fria från hedersrelaterat våld. *Kvinnofridsarbete* handlar om att upptäcka, stödja och skydda våldsutsatta kvinnor och deras barn och/eller arbete med våldsutövande män för att få dem att upphöra med våldsutövandet. Allt kvinnofridsarbete är i någon mån förebyggande och kan innehålla både direkta stöd- och skydds- och stödåtgärder, men även ett bredare allmänt förebyggande arbete (SKL 2009).

I anknytning till kvinnofridsarbetet finns skäl att också beröra de för kunskapsöversikten centrala begreppen *insats*, *åtgärd* och *metod*. Kunskapsöversikten syftar till att klargöra målgruppernas erfarenheter och bedömningar av *insatser* de fått, men i sammanhanget används också ofta begreppen *metod* och *åtgärd*. I föreliggande arbete utgör Bergmarks och Lundströms (1998) resonemang kring begreppen en grundläggande utgångspunkt, där *insatser* diskuteras i termer av åtgärder som syftar till att förändra eller förbättra situationen för enskilda klienter eller grupper. En insats kan vidare utformas i enlighet med en specifik metod, men behöver inte nödvändigtvis göra det. Bergmarks och Lundströms definition av metodbegreppet poängterar "systematik, ändamålsenlighet och planering" (1998, s 292) och tydliggör således "mer eller mindre sammansatta interventioner i klienters liv" (ibid.). Dessa interventioner är tänkta att klargöra klienternas situation, eller också leda till en förändring av

klienterna och deras villkor. För att definieras som en metod krävs att interventionerna inte bara sker tillfälligtvis eller i enstaka fall. Insatser- och åtgärder- förefaller därmed vara något mera vaga, övergripande och allmänt inriktade, medan metoder är de mera konkret utformade interventionerna riktade till specifika målgrupper, som ibland även kan vara individanpassade.

1.3 Samhällets insatser till stöd och hjälp för målgrupperna

Våld i nära relationer är idag en politiskt prioriterad fråga och regeringen har under de senaste åren gjort stora satsningar på området, bl.a. i form av uppdrag som har riktats till olika myndigheter och organisationer. I den senaste nationella tillsynen uppmärksammas att det, trots att många brister kvarstår, pågår ett omfattande utvecklingsarbete riktat till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld i kommuner, inom hälso- och sjukvård och i kvinnojourerna (IVO 2014). Även verksamheter och insatser för våldsutövare är något som utvecklats snabbt under de senaste åren (Eriksson 2006, SKL 2009; Socialstyrelsen 2010). I detta avsnitt görs en övergripande genomgång av det samhälleliga stödet till de olika målgrupperna.

Våldsutsatta

Konsekvenserna av att utsättas för våld i sin nära relation kan vara omfattande och påverka både psykisk och fysisk hälsa, samt boende, ekonomi och social situation. Kunskap om våldets omfattning och följdverkningar är nödvändig för alla yrkeskategorier som möter våldsutsatta kvinnor. Varje myndighet har sitt specifika ansvarsområde, men samtidigt också ett gemensamt ansvar för att ge stöd och hjälp till den våldsutsatta kvinnan.

Kommunernas ansvar för att ge stöd och hjälp till brottsoffer tydliggjordes 2007 genom en skärpning av socialtjänstlagen (5 kap. 11§ Socialtjänstlagen). Ändringarna innebar att socialnämnden särskilt ska beakta att våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld kan vara i behov av stöd och hjälp. Behoven hos våldsutsatta kvinnor kan dock variera och socialtjänstens insatser måste anpassas till behov och omständigheter i det enskilda ärendet. En annan viktig del i arbetet är att bedöma säkerheten för kvinnan och hennes eventuella barn. Kvinnan kan behöva information om de olika insatser som finns och ibland kan det också vara nödvändigt att utforma en specifik insats för en enskild kvinna (Socialstyrelsen 2011a). Trots kommunernas tydliggjorda ansvar när det gäller stöd till våldsutsatta kvinnor är detta något som varierar över landet. I den senaste genomförda nationella tillsynen på området konstateras att det visserligen har skett framsteg och förbättringar i vissa kommuner sedan tillsynen 2008–2009, men att bristerna fortfarande är stora i många kommuners arbete och att kvaliteten och kompetensen på området varierar. I rapporten nämns exempelvis att det i många kommuner saknas ett strukturerat uppsökande och förebyggande arbete i samverkan med andra, samt särskilda arbetssätt för att identifiera våldsutsatta kvinnor. Våld i nära relationer är i majoriteten

av de granskade kommunerna inte ett prioriterat område och i flertalet kommuner omfattas det inte av det systematiska kvalitetsarbetet. De flesta kommuner brister när det gäller utredningar av våldsutsatta kvinnors situation och behov. Akuta stöd och skyddsåtgärder fungerar ofta bra i många kommuner, men däremot brister många kommuner när det gäller kort- och långsiktiga åtgärder och uppföljning (IVO 2014).

För att socialtjänsten ska kunna arbeta effektivt med stöd och hjälpinsatser till våldsutsatta kvinnor krävs en fungerande samverkan, både internt, men även externt med andra myndigheter och organisationer. Inom hälso- och sjukvård har man ett tydligt ansvar för att upptäcka och identifiera våld mot kvinnor. Våldsutsatta kvinnors kontakter med hälso- och sjukvården kan vara omfattande och utgör ofta den enda kontakt kvinnan har med en myndighet. Det är inte heller ovanligt att våldsutsatta kvinnor söker sig till vården upprepade gånger utan att den bakomliggande orsaken framkommer (Björck & Heimer 2008). Vidare har också polis och åklagare ett särskilt ansvar för att de varierande behov som våldsutsatta kvinnor har ska kunna tillgodoses (Socialstyrelsen 2009).

Stödåtgärder omfattar även specifikt inriktade insatser till våldsutsatta kvinnor och program eller modeller som syftar till att stärka och hjälpa kvinnor som levt med våld i nära relation. Fortfarande finns dock stora kunskapsluckor när det gäller effekterna av olika stödinsatser och hur insatserna fungerar för de kvinnor som erbjuds hjälp (Eriksson & Dahlkild-Öhman 2010; Grip & Broberg 2013; Grip, Broberg & Almqvist 2010). En utvärdering av socialtjänstens och ideella kvinnojourers insatser för kvinnor som utsatts för våld av män i nära relation visade på små till måttliga förbättringar gällande psykisk hälsa och psykosocial funktion vid ettårsuppföljningen. Dock uppvisade även kvinnor som inte erhöll någon direkt insats för sin våldsutsatthet förbättringar och man kan därför, enligt forskargruppen, inte dra slutsatsen att de specialiserade insatserna (kvinnojour och skyddat boende) genomsnittligt sett hade en positiv effekt (Scheffer Lindgren & Tengström 2011). Liknande resultat fann man i en utvärdering av olika stödinsatser riktade till mammor som utsatts för våld i en nära relation, som genomfördes i samband med en studie av stödinsatser för barn som bevittnat våld. På gruppnivå förbättrades mammornas psykiska ohälsa, posttraumatiska stress och känsla av sammanhang, men författarna uppger att det är oklart om detta är en effekt av mängden och typ av stöd som mammorna fick (Grip & Broberg 2013).

Avslutningsvis kan konstateras att med utgångspunkt i det omfattande samhällsproblem som mäns våld mot kvinnor utgör, så har forskningen och utvecklingen på fältet huvudsakligen fokuserat på våldsutsatta kvinnor. Kunskap om i vilken utsträckning män blir utsatta för våld i nära relationer är fortfarande bristfällig (Brå 2009; Stolt 2010). Trots lagens och förarbetenas betoning på kvinnor som utsatts för våld har socialnämnden ansvar för att ge hjälp och stöd till personer som utsatts för brott och deras närstående, oberoende av berörda individers kön. De män som utsatts för våld av en partner i en nära relation kan även få stöd vid mansjourer,

krismottagningar för män samt vid lokala brottsofferjourer. Däremot finns en brist på skyddade boende för män som utsatts för våld av en partner (Stolt 2010).

Barn som upplevt våld i familjen

Vissa grupper av individer befinner sig i en särskilt utsatt situation vid våld i nära relationer eftersom det kan finnas speciella beroendeförhållanden till våldsutövaren. En sådan grupp är barn som bevittnar eller upplever våld i familjen och/eller själva blir slagna¹⁷. Kunskap om barns utsatthet i familjer där det förekommer våld har funnits sedan 1980-talet, men först i början av 2000-talet började man i Sverige på allvar rikta uppmärksamhet mot barnens situation när mamman utsattes för våld i sin nära relation (Eriksson 2010a). Detta har bl.a. lett fram till förtydliganden i Socialtjänstlagen vad gäller definitionen av barn som bevittnat våld mot mamma som offer för brott, samt socialnämndens ansvar att ge stöd till barnen och deras mammor (SOSFS 2009:22). Den 1 januari 2013 skärptes Socialtjänstlagen ytterligare i syfte att stärka barnens rätt. Socialtjänstens tydliggjorda ansvar när det gäller att erbjuda stöd till barn vars mammor utsatts för våld har medfört att utvecklingen av olika insatser för barn i denna situation har tagit fart. Barn som upplevt våld är dock ingen enhetlig grupp och olika barn kan behöva olika insatser, beroende på våldets karaktär, barnets ålder, erfarenheter och individuella förutsättningar och behov. Tillgången till olika former av insatser blir därmed central, både inom ramen för socialnämndens verksamhet, men även i form av samverkan mellan samhällets olika aktörer (Socialstyrelsen 2011a). I den senaste genomförda nationella tillsynen konstateras att många kommuner behöver utveckla arbetet med att se och utreda barns behov; i många kommuner finns ett bristande barnperspektiv och barn som bevittnat våld uppmärksammas inte alltid (IVO 2014).

Under 2006 gjordes en kartläggning av de verksamheter i Sverige som vänder sig till barn som upplever mäns våld mot kvinnor. Man kunde då identifiera 87 verksamheter riktade till barn; av dessa hade 81 verksamheter tillkommit under 2000-talet (Eriksson 2006). En förnyad kartläggning genomfördes år 2010 av kommunala verksamheter, kvinnojourer samt barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar (Eriksson 2010a). Den uppföljande kartläggningen visar tydligt att fältet är under utveckling och de identifierade verksamheterna hade ökat från 87 till 132 verksamheter. Framför allt hade ökningen skett bland kommunerna och 2010 erbjöd minst 147 av landets kommuner stöd till barn som bevittnat våld i jämförelse med början av 2000-talet då endast enstaka verksamheter riktade sig till denna målgrupp. Kartläggningen visar också på en ökning vad gäller verksamheter som erbjuder både individuella insatser och gruppverksamhet för barn (ibid.).

---

¹⁷ Ett annat närliggande begrepp i sammanhanget är *barnmisshandel* och då våld mot barnet, med eller utan att det förekommer våld i de vuxnas parrelation. Begreppen "barn som bevittnar/upplever våld" samt "barnmisshandel" kan därför i vissa sammanhang överlappa varandra, i andra sammanhang inte (Corneliussen 2012). Distinktionen mellan dessa får bl.a. konsekvenser när det gäller insatser som riktas till våldsutsatta barn i termer av att vara målsägande eller inte. Exempelvis omfattar inte alla Barnahus-verksamheter barn som bevittnat våld, även om de i andra sammanhang betraktas som "utsatta för våld" (se t.ex. Hydén 1995).

Internationellt sett är den vanligaste formen av stöd till barn samtal i grupp. I Sverige är dock den vanligaste formen av insats riktad direkt till barnen enligt 2010 års kartläggning fortsättningsvis individuella krissamtal¹⁸, både i kommunerna och bland frivilligorganisationerna. De metoder för samtal i grupp som används internationellt översätts inte alltid med lätthet till svenska förhållanden, samtidigt som skillnader i befolkningsunderlag medför att individuella insatser är lättare att använda i Sverige. Gruppverksamheterna har dock ökat på senare år och här kan även skönjas en del nyheter vad gäller arbetsmodeller och program med fokus på våld och skydd, i jämförelse med de sedan tidigare förekommande pedagogiska och jag-stödjande grupperna för barn. Kartläggningen visar även att det redan påbörjade arbetet med att uppmärksamma barnen bland de frivilliga kvinnojourerna har utvecklats vidare sedan 2006. Vad gäller specialisthjälp till barn som upplevt våld fanns stora variationer bland de barn- och ungdomspsykiatriska (BUP) mottagningarna i 2006 års kartläggning. År 2010 var det fortfarande oklart i vilken grad det finns specialisthjälp för de barn som behöver annan hjälp än individuella krissamtal eller en pedagogisk barngrupp (ibid.). Gällande insatser för att stödja barn som upplevt våld i hemmet är kunskapen om effekterna av olika metoder i ett internationellt perspektiv begränsad och i en svensk kontext finns få genomförda utvärderingsstudier. Området präglas med andra ord av avsaknad om kunskap om effekter av de metoder som utvecklats inom och utom socialtjänsten (Broberg, Almqvist, Axberg m.fl. 2011; Eriksson 2006).

Våldsutövare

I frågan om våld mot kvinnor i nära relationer har socialnämnden ansvar för att ta ett helhetsgrepp, vilket innebär ett ansvar inte enbart för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat eller upplevt våld, utan även för de personer som utövar våld (prop. 2006/07:38). Ansvaret består i att erbjuda dessa personer det stöd och den hjälp de kan behöva för att kunna förändra sitt beteende. Att ge insatser till dem som utövar våld är samtidigt också en viktig del i arbetet för att förebygga och motverka våld. Insatser riktade till våldsutövande personer bör ses som en del av ett helt interventionssystem, där en viktig del utgörs av stödet och hjälpen till de utsatta kvinnorna (SKL 2011).

Regeringens satsning på kommunernas arbete med kvinnofrid omfattar även verksamheter för våldsutövare, vilket sannolikt gjort att aktiviteterna riktade till denna målgrupp har ökat de senaste åren. Enligt en kartläggning från 2006 fanns vid den tidpunkten omkring 50 verksamheter i landet som helt eller delvis vände sig till män som utövar våld i nära relationer (Eriksson 2006). Siffror från den nationella tillsynen av socialtjänstens arbete under 2008–2009 visade att 70 av de då 80 granskade kommunerna kunde erbjuda insatser för personer som utövar våld mot närstående. De insatser som kunde erbjudas handlade om råd och stödkontakt med socialsekreterare, kontakt med mansjour eller mansomtagning, eller också kris- och samtalskontakter med ett kriscentrum för män (Socialstyrelsen 2009). I slutrapporten för den nationella

---

¹⁸ I många fall bygger de individuella samtalen på Rädda Barnens arbetsmodell Trappan, en modell för krissamtal i tre steg som har fått en stor spridning i Sverige (Socialstyrelsen 2005).

tillsynen 2012–2013 konstateras att 49 av de 60 granskade kommunerna kunde erbjuda individuellt anpassade insatser till personer som utövar våld mot närstående. Flera kommuner har sedan den förra nationella tillsynen börjat arbeta med särskilda strukturerade stöd- och behandlingsinsatser riktade till våldsutövare (IVO 2014).

Verksamheter som erbjuder interventioner riktade till män som använder våld kan kategoriseras utifrån målgrupp, huvudmannaskap och relation till rätts- och välfärdssystemet. Dessa återfinns inom ramen för kriminalvården och rättspsykiatri, generella manscentra/kriscentra för män, samt mansmottagningar med fokus på våld. Vidare ges interventioner inom ramen för myndighetssamverkan och under senare år har det även skett en utveckling av insatser riktade till män som integreras med interventioner riktade till den våldsutsatta kvinnan och i vissa fall barnen (Eriksson 2006). Interventionerna sker ofta i grupp eller individuellt, men även inslag av arbete med par finns i Sverige. Vidare har de senaste årens utveckling på området har medfört att behovet av insatser riktade till den våldsutsatta kvinnan, s.k. partnerkontakt, men även stöd till barnen, har uppmärksammats. På senare år har också särskilda interventionsmodeller som fokuserar på mäns omsorgsförmåga utvecklats så att det numera finns flera exempel på insatser anpassade till våldsutövande män som pappor ute i landet (Eriksson 2010b). Med utgångspunkt i en kartläggning gjord av Socialstyrelsen (2011b) verkar den vanligaste behandlingsmetoden i svensk socialtjänst bygga på kognitiv beteendeterapi samt psykodynamisk terapi; s.k. integrerade metoder. ATV (Alternativ til Vold) är exempel på en sådan metod, liksom icke-våldsgrupper för män som är en mer fast strukturerad variant av ATV-metoden (ibid.).

Hjälper då de insatser som riktas till våldsutövarna? Idag finns många olika former av insatser och arbetssätt, men det finns en generell avsaknad av utvärderingar både i en svensk kontext, men även i ett bredare internationellt perspektiv. I de fall insatser utvärderats så bedöms effekterna vara tämligen måttliga och en del metastudier pekar i sin tur på brister i genomförda utvärderingar (se t.ex. Babcock, Green & Robie 2004; Feder, Wilson & Austin 2008; Socialstyrelsen 2010). De flesta utvärderingar som gjorts är amerikanska, medan det i Sverige än så länge brister vad gäller utvärderade och evidensbaserade insatser (se t.ex. Eriksson 2006; SKL 2011; Socialstyrelsen 2010). En första större utvärdering av socialtjänstanknutna metoder och arbetssätt för män som utövar våld i nära relationer publicerades av Socialstyrelsen i oktober 2010. Utvärderingen visar på att insatser som riktas till män kan vara ett verksamt medel för att minska våld mot kvinnor, men i studien konstateras att de förbättringar som kunde påvisas, bl.a. gällande mäns våldsanvändning, inte med säkerhet kan knytas till den mottagna insatsen (Socialstyrelsen 2010).

1.4 Metod

Den narrativa kunskapsöversikten har utvecklats i fyra steg. Först har inkluderingskriterier och sökord tagits fram. Därefter har sökningar efter studier/publikationer gjorts i olika databaser, på relevanta hemsidor och via andra kontaktnät och med hjälp av sökorden (se nedan). I det tredje steget har studier som

identifierats med de valda sökorden bedömts mot kunskapsöversiktens inkluderingskriterier. I det fjärde steget har kunskap om brukarnas erfarenheter sammanställts utifrån olika målgruppers erfarenheter av samhällets insatser.

Inkluderingskriterier och sökord (steg 1)

Våld i nära relationer är ett komplext samhällsproblem som kräver insatser från och samarbete inom och mellan olika myndigheter och aktörer. Med utgångspunkt i detta har vi i kunskapsöversikten betraktat det som centralt att utgå från ett helhetsperspektiv på samhällets insatser och stödåtgärder och målgruppernas erfarenheter och bedömningar av dessa. De inkluderingskriterier som kunskapsöversikten använt är:

Vetenskapliga studier och andra relevanta studier, utvärderingar, myndighetsrapporter och FoU-rapporter
Svenska studier
Studier som innehåller beskrivningar av urval, metod och tillvägagångssätt
Studier som innehåller ett brukarperspektiv
Studier som handlar om våldsutsatta kvinnor
Studier som handlar om våldsutsatta barn/ barn som bevittnat våld
Studier som handlar om våldsutövare

Studier med brukarperspektiv där målgruppernas åsikter, erfarenheter och uppfattningar om olika insatser och åtgärder tydligt framkommer är det urvalskriterium som kunskapsöversikten utgått ifrån. Mer avgränsade urvalskriterier, t.ex. att enbart inkludera studier av brukares erfarenheter av vissa aktörers och myndigheters insatser, hade medfört att brukares erfarenheter av samhällets samlade insatser, såsom samordning och helhetsansvar, inte hade inkluderats. En sådan avgränsning reflekterar inte brukarnas upplevelser och perspektiv. När det gäller akademiska arbeten har kunskapsöversikten avgränsats till att omfatta magisteruppsatser; examensarbeten på högskolans grundnivå har inte beaktats¹⁹. I enlighet med utvärderingsuppdragets utgångspunkter utgör svenska studier och svensk forskning kunskapsöversiktens främsta fokus. Internationella studier ingår inte i översikten.

---

¹⁹ Ett fåtal lokala brukarenkäter och uppföljningar har identifierats och gått igenom, men finns inte representerade i kunskapsöversikten. Det som framkommer i dessa uppföljningar generellt är en hög grad av nöjdhet och tillfredsställelse med den mottagna insatsen. Det bör samtidigt ses i ljuset av att underlaget vanligen är litet, förfrågningarna gäller en viss specifik insats/enhet och genomförs ofta i form av enkäter eller frågeformulär som finns tillgängliga under en kort begränsad tidsperiod.

De sökord som använts är:

våld, våld i nära relation, våld mot kvinnor, våldsutsatta kvinnor, missbruk, äldre, funktionshinder, hedersrelaterat våld, våldsutövare, barn som upplevt våld, insatser, stöd, brukare, brukarundersökning, utvärdering, erfarenhet, violence against women, domestic violence, IPV, abuse, intervention, support, program, service user, client, assessment, evaluation, perception, experience.

Sökning efter studier och publikationer (steg 2)

Arbetet med att få fram kunskapsunderlag har skett genom en kombination av olika sätt att söka. Inledande sökningar gjordes under första delen av 2013, medan det huvudsakliga sökarbetet utfördes under senhösten/vintern 2013-2014.

Inledningsvis gjordes sökningar i databaserna SocINDEX, Web of Science, Libris och SwePub. Dessa sökningar genererade endast ett fåtal träffar när det gällde ett brukarperspektiv på insatser och åtgärder inom ramen för våld i nära relationer, framför allt i ett svenskt perspektiv. Av den anledningen utvidgades sökningarna till att även innefatta sökmotorn Google Scholar, samt hemsidor för de olika myndigheter, organisationer och universitetsinstitutioner som på olika sätt berör och har kopplingar till våld i nära relationer: Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK), Socialstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnombudsmannen. Även forsknings- och utvecklingsenheters, kommuners och länsstyrelsernas hemsidor har undersökts, liksom hemsidor för Rikskriscentrum, ROKS, SKR och ideella organisationer. Genomgång av referenslistor i de studier som återfunnits och i aktuell litteratur på området har bidragit med ytterligare material. Kontakt med utvecklingsledare på länsstyrelserna medförde att några rapporter som inte återfanns via sökningar på nätet kunde bifogas kunskapsöversikten.

Inkluderade studier (steg 3)

Utgångspunkten har varit att inkludera vetenskapliga studier, vilket i en del fall säkerställs genom att studierna utgör delar av större forskningsprojekt. I andra fall är det forskare som har genomfört enskilda studier eller utvärderingar, ibland på uppdrag av en specifik verksamhet. Myndighetsrapporter och FoU-rapporter har betraktats som tillförlitliga källor. Studier med oklar forskningsanknytning som inkluderats innefattar i någon mån en redogörelse för en vetenskaplig ansats, exempelvis genom beskrivningar av urval, metod och tillvägagångssätt. Utvärderingarna och studierna är således av olika karaktär och variationen avseende grad av vetenskaplighet och konkreta angreppssätt och frågeställningar är stor, liksom även innehållet i och utformningen av en insats kan se väldigt olika ut. Detta påverkar jämförbarheten mellan de olika studierna och har även medfört svårigheter vid sammanställningen av resultat och slutsatser.

Totalt har närmare 200 studier av olika karaktär gått igenom. Ungefär hälften exkluderades vid en översiktlig genomgång, huvudsakligen på grund av avsaknad av ett brukarperspektiv. En närmare genomläsning medförde att ytterligare studier kunde exkluderas och även då i vissa fall på grund av att brukarperspektivet saknats. Andra orsaker har varit att det saknats ett fokus på insatser och åtgärder, medan en del studier har exkluderats då de saknat redogörelser för forskningsprocessen som kunnat bekräfta en vetenskaplig ansats. Ett fåtal studier har exkluderats utifrån bedömningen att de inte tillfört något av värde för kunskapsöversikten. Bedömningen grundar sig i dessa fall på ett allt för tunt eller fragmentariskt beskrivet brukarperspektiv eller att det i texten varit omöjligt att bedöma vad som är brukarnas uppfattningar. Slutligen återstod 56 studier som antingen lästs i sin helhet eller med fokus på de avsnitt som berört ett brukarperspektiv.

Vår bedömning är att kunskapsöversikten ger en god överblick över de svenska studier som belyser ett brukarperspektiv när det gäller insatser och åtgärder inom ramen för våld i nära relationer. För den skull gör den inte anspråk på att ge en uttömmande bild av allt som publicerats. Bland annat är det viktigt att ha i åtanke att mycket arbete pågår på området och att utvärderingar och rapporter fortlöpande publiceras.

Narrativ syntes (steg 4)

I en del studier är målgruppernas åsikter och erfarenheter i förgrunden, medan de i andra studier har en nedtonad betydelse. Fokus för sammanställningen har varit att återge en sammanfattande och koncentrerad bild av målgruppernas erfarenheter och bedömningar. Många studier är dock begränsade såtillvida att den studerade gruppen är ytterst liten; i vissa studier ingår endast ett fåtal respondenter. Vidare saknas oftast jämförelsegrupper och uppföljningar över tid. De flesta studier bygger på uppföljningar efter avslutad insats och det saknas information om dem som valt att avsluta en insats i förtid. I sammanhanget är det därför också viktigt att beakta att de som är missnöjda eller kritiska till en insats kanske inte finns representerade i de genomförda studierna. Var för sig har således många av studierna begränsade möjligheter att kunna bidra med mer generell kunskap, men genom att sammanställa de många olika erfarenheter och bedömningar som kommer till uttryck i de olika studierna kan en mer allmän bild av målgruppernas uppfattningar återges.

Kunskapsöversiktens disposition

Presentationen av studierna har strukturerats utifrån målgrupp, d.v.s. inledningsvis presenteras ett kapitel som fokuserar på de våldsutsatta och deras erfarenheter av insatser riktade till dem. Sedan följer en redovisning av barns (och föräldrars) uppfattningar om de insatser de tagit del av och därefter presenteras studier med huvudsakligt fokus på våldsutövares upplevelser och beskrivningar. Avslutningsvis ingår ett kort avsnitt som belyser alla målgruppers, eller delar av målgruppernas uppfattningar och bedömningar av insatser som riktas till såväl våldsutsatta, barn som

bevittnat våld samt våldsutövare. Strukturen är delvis en följd av syftet med kunskapsöversikten, men den bygger även på det insamlade materialets karaktär. I studierna är det vanligen en av målgrupperna som står i fokus, eller så handlar det om en specifik insats som riktar sig till någon av målgrupperna. Ytterligare en orsak till att separera målgrupperna handlar om deras olika roller och positioner inom ramen för våld i nära relationer. Genom att behandla målgrupperna var för sig är det också möjligt att tydligare synliggöra deras olikartade behov och förutsättningar utifrån de konsekvenser våldet för med sig för.

För varje målgrupp har sedan en indelning gjorts utifrån typ av insatser eller åtgärder som studierna beskriver. Inledningsvis beskrivs de våldsutsatta åsikter, erfarenheter och bedömningar om samhällets insatser generellt. Efter det följer en redovisning av den typ av insatser som ges för att öka säkerheten och ge skydd till den som är våldsutsatt, s.k. skyddsåtgärder. Här ingår även kvinnojourer och deras insatser av den orsaken att de ofta erbjuder skydd till våldsutsatta i ett akut skede. Kvinnors erfarenheter av samverkansprojekt följer därefter, och sedan redovisas studier som fokuserat på insatser till våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik. Avsnittet avslutas med en genomgång av kvinnors upplevelser av specifika eller enskilda verksamheter och/eller insatser som riktas till våldsutsatta. Avsnitten om barns och våldsutövares erfarenheter och bedömningar av insatser följer samma typ av struktur, med en indelning med utgångspunkt i typ av insats eller åtgärd. Här ingår dock betydligt färre studier i jämförelse med avsnittet om de våldsutsatta. Nedan beskrivs antalet studier i de olika kategorierna i tabellform. Det totala antalet studier är 56. I sammanställningen uppgår dock antalet till 58 studier. Orsaken till denna diskrepans är dels att en del studier återkommer flera gånger då dessa belyser flera målgruppers erfarenheter av en insats. Exempelvis återfinns en rapport om kvinnors och barns upplevelser av skyddad identitet både i avsnittet om våldsutsatta och i avsnittet om barn som upplevt våld. En annan orsak till skillnaden i det totala antalet studier och antalet som framgår i tabell och text är att det i ett fall har gjorts en sammanfattning av tre olika rapporter, varför det i sammanställningen framstår som endast en rapport.

Tabell 1. Antal rapporter i kunskapsöversikten som rör respektive målgrupp

Typ av insats	Våldsutsatta	Barn som upplevt våld	Våldsutövare	Flera målgrupper
Generellt stöd	7	2	1	
Skyddsåtgärder	8	3		
Samverkansprojekt	4			
Insatser vid missbruk	6			
Specifika insatser och/eller metoder	6	7	6	
Insatser för pappor			2	
Sammansatta gruppverksamheter				3
IDAP, partnerkontakt, brottsoffersluss				3
Totalt:	31	12	9	6

I texten ligger tyngdpunkten på att lyfta fram målgruppernas erfarenheter och bedömningar. Information om en specifik studie och dess syfte, verksamhets- eller insatsbeskrivning, samt information om metod och urvalspopulation återfinns i tabellform i bilaga 3. Tabellerna i bilaga 3 följer samma struktur som texten och studierna har numrerats både i löptext och i tabeller. Noter angivna med upphöjda siffror motsvarar siffror på studier förtecknade i bilaga 3. Upphöjda romerska siffror hänvisar däremot till fotnoter längts ned på samma sida som noten.

2. Våldsutsatta – erfarenheter och bedömningar

2.1 Kvinnors erfarenheter av samhällets stöd generellt

Våld i nära relationer är komplext och när det gäller kvinnors uppbrottsprocess från en våldsam relation visar forskningen på olika förklaringar till de processer och mekanismer som gör att kvinnan lämnar mannen (Hydén 2008; Holmberg & Enander 2007; Scheffer-Lindgren 2009). När kvinnan väl lämnar en misshandelsrelation är det dock viktigt att hon får relevant hjälp och stöd från samhällets sida. I avsnittet redogörs i huvudsak för kvinnors erfarenheter av möten med myndigheter och organisationer med utgångspunkt i sju olika studier. I avsnittet framkommer även våldsutsatta mäns erfarenheter i två av studierna.

I en delstudie i en avhandling från Karlstads universitet framkommer att de fjorton kvinnor som tillfrågats inte upplevt mycket stöd i kontakten med *hälso- och sjukvården*¹. Liknande erfarenheter beskriver våldsutsatta kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna², även om upplevelserna bland dem varierar i hög grad. I vissa fall beror det negativa intrycket på brister i samverkan mellan olika myndigheter. Våldsutsatta kvinnors upplevelser av mötet med hälso- och sjukvården, och deras reflektioner kring bemötandet lyfts fram i ytterligare två studier^{3,4} och delvis i en magisteruppsats⁵. Kvinnorna beskriver både positiva och negativa erfarenheter av möten med personal inom vården^{3,4,5}. De positiva erfarenheterna handlar om situationer där kvinnorna upplevde en snabb hantering av sitt ärende, avlastning, lättillgänglighet och att personalen tog ansvar för kontakt och uppföljning, samt andra åtgärder. Vidare har kvinnorna fått bekräftelse och upplevt förståelse och värme från personalen, vilket bidragit till att stärka självkänslan hos kvinnorna. Stöttning i att våga förändra sin situation har kvinnorna fått genom både emotionellt och praktiskt stöd och genom att personal förmedlat kunskap om våld i nära relationer. Positiva upplevelser innefattar även att personalen gjorde riskbedömning, samt skapade lugn och trygghet i mötet och att man lyssnade in, var flexibel, engagerad och beaktade sekretessen.

Att få frågor om våld från vårdpersonal är något som kvinnorna anser är viktigt; om någon frågar är det också lättare att berätta. Att vårdpersonal sällan har ställt frågor om våld trots att möjlighet getts är dock något som beskrivs av kvinnorna i dessa

studier och som även bekräftas i den tidigare omnämnda avhandlingen^{1,3,4,5}. Kvinnorna har också upplevt att deras problem bagatelliserats och att de inte tagits på allvar. Erfarenheter av brutna löften om fortsatt stödkontakt, att bli utfrågad i offentliga väntrum, långa väntetider och att bli lämnad ensam eller hemskickad utan vidare uppföljning är något som också framkommer. Bristande information, ibland kopplat till språkliga svårigheter, om vilket stöd som funnits att tillgå framkommer även i kvinnornas beskrivningar. Kvinnorna beskriver vidare negativa erfarenheter i termer av brist på tid och engagemang, arrogant och kränkande beteende från personal, bristfällig kommunikation och bristande sekretess^{3,4,5}.

Betydelsen av att få relevant stöd när en våldsutsatt kvinna tar steget att lämna en misshandelsrelation synliggörs i två studier som fokuserar på kvinnornas upplevelser och erfarenheter av *myndigheters stöd och bemötande*^{5,6}. Den första studien bygger på intervjuer med sex kvinnor, medan den andra bygger på sekundärkällor där nio kvinnor har intervjuats. I den senare framkommer att samhälleligt stöd är mycket viktigt för att uppbrottet inte ska förhindras eller fördröjas⁶. Flera kvinnor uppgav att de inte fått något stöd från samhällets sida och särskilt svårt var det för de kvinnor som även hade missbruksproblematik. Behovet av både emotionellt och praktiskt stöd framgår som centralt i kvinnornas berättelser, men en del kvinnor lyfte fram behovet av praktiskt stöd som det viktigaste för att få vardagen att fungera, inte minst för barnens skull och för att förhindra att kvinnan återvände till mannen. Kvinnorna gav uttryck för att information om vilket stöd som finns inom samhällssystemet måste bli mer lättillgänglig, inte minst för kvinnor med utländsk bakgrund. Kvinnorna har även upplevt problem med att bli slussad runt mellan olika myndigheter och verksamheter. Det är dock få av kvinnorna i denna studie som beskriver möten eller hjälp från hälso- och sjukvården.

När det gäller kommunens insatser fanns delade upplevelser i båda ovannämnda studier^{5,6}. En del kvinnor har uppskattat specifika stödåtgärder som erhållits genom kommunen, såsom terapi eller samtalskontakt, eller en snabb hantering av ärendet. Flera kvinnor uppgav dock att de saknat ett övergripande ansvarstagande hos kommunen. Upplevelser av okunskap, att inte bli tagen på allvar, att handläggare tagit mannens parti, samt svårigheter med att nå fram till socialtjänsten framkommer också. För en del kvinnor utgjorde språket ytterligare en försvårande omständighet. När det gäller polis och rättsväsende beskriver kvinnorna en särskilt låg tillit till dessa myndigheter. Kvinnorna hade en diffus bild av polisen som myndighet, i vissa fall på grund av annan kulturell bakgrund och bristande kunskaper om det svenska samhället. Att inte bli tagen på allvar och bemötas med nonchalans och respektlöshet beskrivs av flertalet kvinnor, speciellt av kvinnor som inte kunde prata svenska. Kvinnorna berättar om rädsla för att anmäla, bl.a. på grund av upplevelser av rättsväsendets begränsade möjligheter att ingripa och ge påföljder till våldsutövaren. Kvinnorna i den senare studien⁶ var även starkt kritiska till besöksförbud som skyddsåtgärd utifrån

upplevelsen att det inte fungerar²⁰, men även till att behöva bryta upp och flytta runt när skyddsåtgärder inte fungerar.

En studie om *de nationella minoriteterna* (judiska gruppen ej representerad) visar att de problem som de kvinnorna upplevde när det gäller bemötandet från myndighetspersoner i stort stämmer överens med majoritetsbefolkningens upplevelser². I studien återfinns stora variationer i de 24 kvinnornas upplevelser, men generellt upplevdes myndighetsbemötandet som övervägande negativt. Även här framkommer att många myndighetspersoner och sjukvårdspersonal inte alltid upplevdes våga fråga om våld, trots att det fanns synliga bevis. Gemensamt mellan de olika minoritetsgrupperna är en kritik mot socialtjänstens kunskaper om kvinnofrid och brister i bemötandet, som dock i många fall kunde kopplas till enskilda handläggare. Kvinnornas tillit till socialtjänsten minskade i samband med handläggningen och det framkommer brister vad gäller socialtjänstens uppföljningar. Flera kvinnor beskrev en rädsla för att berätta, skam och oro för att information ska spridas och det finns uttryck för att handläggare satte större tilltro till den våldsutövande mannens historia. Kvinnojourerna är de som får mest beröm i form av att kvinnor har känt tillit till personalen, de har fått hjälp med myndighetskontakter och har inte blivit ifrågasatta eller känt sig avvisade. En del kvinnor uppgav dock bristande tillit gällande personalens tystnadsplikt och romsk tillhörighet upplevdes av kvinnor medföra svårigheter med att få tillträde till kvinnojourer. När det gäller bemötandet från polisens och rättsväsendets sida finns kvinnor som beskriver mötena direkt efter brott som övervägande positiva. Mest problematiskt har kvinnorna upplevt det vara i situationer då de känt sig hotade och det inte tagits på allvar. En del kvinnor vågade inte anmäla på grund av rädsla för vilka konsekvenserna skulle bli för familj och barn, men även av rädsla för myndighetsutövaren.

Slutligen ingår en studie av *brottsoffers erfarenheter av rättsväsendet* med utgångspunkt i Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2006–2008, där en del av studien fokuserar på kvinnor och män som utsatts för våld i nära relationer⁷. Enligt NTU är samtliga offer för relationsvåld mer nöjda med polisens insats jämfört med offer för annat våld. Samtidigt visar studien att flertalet av de elva kvinnor som deltagit i fokusgruppintervju hade förväntningar på polisen som inte infriats, framför allt gällande bemötandet. Liknande svar angavs gällande åklagare, men då gällande professionalitet. Kvinnornas erfarenheter av målsägandebiträden var mer positiva. Den del av rättsväsendet som kvinnor hade mest erfarenhet av var polisen och erfarenheterna var både positiva och negativa. Mest negativa synpunkter framkommer kring information, professionalitet och förtroende. Betydelsen av enskilda polisers erfarenhet, kunskap och personliga förmåga att möta människor i svåra situationer är återkommande i kvinnornas berättelser. En del kvinnor har upplevt att man tvingats att ta viktiga beslut, exempelvis gällande målsägandebiträde, i en situation där man inte har den förmågan eller tillräckligt med information. En del kvinnor har inte informerats alls om möjligheten till målsägandebiträde. Kvinnorna var kritiska till

---

²⁰ Vilket ger en annan bild än en rapport från Brottsförebyggande rådet (2007), där majoriteten av kvinnorna var positiva till besöksförbudet som helhet.

bristen på samarbete och bristen på information inom ramen för förundersökningarna och återkommer särskilt till frustrationen över att inte bli trodd. Åklagaren beskrivs som otillgänglig, men samtidigt finns även positiva erfarenheter av åklagaren, främst gällande bemötandet. En upplevelse som genomgående finns i kvinnornas berättelser är att kvinnorna själva måste ta ansvar för rättsprocessen, samtidigt som man upplevde sig sakna kunskaper för detta. I möten med domstolen är känslan av utsatthet påtaglig i intervjuerna och kvinnorna saknade förståelse och respekt för sin situation från domstolens personal.

I studien har även fyra våldsutsatta män deltagit och de beskriver ett svagt förtroende för rättsväsendet⁷. Männen har upplevt brister i anmälningssupptagningen och bristande information från polisens sida. Oförståelse och avsaknad av förmåga hos polisen att ta männens berättelser på allvar och lyssna bortom traditionella föreställningar om kön framkommer i männens beskrivningar. Bristen på tilltro, samt en rädsla att förlora barnen fick männen att tveka inför att anmäla brott. Männen upplevde att socialtjänsten antingen inte gett något stöd alls eller också motarbetat dem. En man med erfarenhet av åklagare och domstol uppgav liknande erfarenheter som beskrevs gällande polis.

2.2 Kvinnors erfarenheter av samhällets skyddsåtgärder

I detta avsnitt redogörs för de rapporter som riktar fokus mot samhällets skyddsåtgärder för att hantera våldets konsekvenser för i huvudsak de utsatta kvinnorna. Avsnittet belyser främst skyddade boenden²¹ och kvinnojourernas²² arbete när det gäller skyddade boenden specifikt, men även övrig stödjande verksamhet som kan erbjudas av kvinnojourer. Vidare berörs kvinnors erfarenheter av de två skyddsåtgärderna besöksförbud, samt skyddade personuppgifter.

Tre rapporter som berör *skyddade boenden* med koppling till hedersrelaterat våld har återfunnits. Den första omfattar åtta verksamheter och är en uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld⁸. I den andra studien är det Grynings skyddade boende som är i fokus⁹. Båda dessa studier omfattar även ett fåtal våldsutsatta män. I den sista rapporten med koppling till hedersrelaterat våld belyser

---

²¹ Huvudsyftet med skyddat boende är att skydda mot hot och våld och oftast har insatsen använts för kvinnor som utsatts för våld i nära relationer. De utsatta kan dock skilja sig åt när det gäller ålder, kön, könsuttryck och sexuell läggning och hotbilden och skyddsbehoven kan variera beroende på omständigheterna. Socialnämnden har ansvar för att tillhandahålla skyddat boende för våldsutsatta och en del drivs i kommunal regi, men vanligast är att dessa drivs av ideella kvinnojourer. Vanligen handlar insatsen skyddat boende om kollektivt boende, familjehem, eller stödlägenheter med tillgång till personal, men även andra former kan förekomma (Socialstyrelsen 2013a).

²² Kvinnojourerna utgör ett viktigt komplement till kommunernas arbete med våldsutsatta kvinnor och barn. Idag är allt fler anställda eller avlönade inom kvinnojourerna. Förutsättningarna för landets olika kvinnojourer varierar dock mycket och fortfarande drivs en del kvinnojourer helt av ideella krafter. Skyddat boende är den insats som ofta kopplas samman med kvinnojoursverksamheten, men även andra former av stöd erbjuds, såsom stödsamtal, rådgivning och stöd i kontakter med myndigheter (Hermansson, Scheffer Lindgren & Tengström 2011).

man hur skyddat boende fungerat och vilka effekter man kan se av insatsen¹⁰. Ytterligare en rapport belyser våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund och deras upplevelser av att ha bott på skyddat boende¹¹. Den sista studien som berör skyddat boende belyser erfarenheter från ett skyddat boende som vänder sig till kvinnor över 18 år med eller utan barn¹². När det gäller kvinnojourerna ingår en utvärdering av de två insatserna skyddat boende samt ledarledd gruppverksamhet som erbjuds inom ramen för ideella kvinnojourer¹³. Kvinnojourer kommenteras även kort i två tidigare refererade studier^{5,6}.

Generellt uppger de flesta eller alla tillfrågade personer i ovannämnda studier att man är nöjd med de insatser man tagit del av. Utvärderingen av de ideella kvinnojourerna visar på hög grad av nöjdhet, men de kvinnor som deltagit i gruppverksamhet var något mer nöjda än de kvinnor som tagit del av insatsen skyddat boende¹³. Trots många positiva röster om kvinnojourerna fanns också kvinnor som inte hade lika goda erfarenheter i de två studier som återgavs i föregående avsnitt^{5,6}. Kvinnor med missbruksproblematik hade en mer negativ bild av kvinnojourernas stöd, men även andra kvinnor utan missbruksproblematik berättar om kvinnojourers bristande förmåga eller vilja att hjälpa till. I studierna om skyddade boenden uppger respondenterna att man är nöjd med skyddet och tryggheten som skyddat boende innebär^{8,10,12}. Man är tacksam för att bli tagen på allvar och att överhuvudtaget få hjälp. Vidare har insatsen erbjudit socialt, emotionellt och personligt stöd och beröm ges till personalens kompetens och goda bemötande. Genom en möjlighet att etablera tillitsfulla relationer till personal eller familjehemsföräldrar har en återhämtning kunnat ske, som i sin tur har påverkat självbilden och självförtroendet. Även det positiva i att komma i kontakt med andra kvinnor som har liknande erfarenheter omnämns.

Den kritik som framkommer riktas bl.a. mot socialtjänst och polis, där flera personer uppger att man inte fått hjälp och att situationen inte bedömts som hot- och riskfylld av myndigheterna. Vidare framkommer att socialtjänsten inte förstått de utsattas situation och att ekonomiska aspekter har fått företräde^{8,10,11}. I en studie framgår att vägar till ett skyddat boende är oklara och informationen bristfällig¹¹. Även om de flesta kvinnor tyckte att de fick tillräckligt skydd vid kvinnojourerna är det många som uppger att man saknat samtal med någon som hade kunskap om hedersrelaterat våld eller att man helt enkelt skulle ha önskat mer stöd^{8,9}. Brist på tydliga regler och information om vad som händer på boendet lyfts fram i en av studierna. I samma studie riktar kvinnorna även kritik till att vikarier togs in i verksamheten¹². En del betonar vikten av att inte bli kvar för länge i skyddat boende, framför allt i den kollektiva formen, samtidigt som förberedelser för utslussning från det skyddade boendet har varit otillräckliga^{10,11}. Nöjdheten med insatsen blandas också med ambivalenta känslor, då skyddet medfört väsentliga begränsningar i vardagslivet och förlorade kontakter med familj och vänner^{8,9}. Brist på pengar och att behöva avbryta sin skolgång eller gå sysslolös under tiden i skyddat boende omnämns av en del respondenter. Vidare beskrivs upplevelser av bristfällig juridisk hjälp, dåligt

bemötande från personal och vikarier och bristande information om vart man kunde vända sig med sitt missnöje^{8,12}.

Ytterligare en åtgärd som syftar till att ge ett bättre skydd för människor som förföljs och trakasseras, främst kvinnor som utsätts för misshandel och andra övergrepp av närstående män, är *besöksförbud* (sedan 2011 används benämningen kontaktförbud). I en studie från Brottsförebyggande rådet lyfter man fram de berörda och deras erfarenheter av besöksförbud¹⁴. Enligt studien är de flesta som ansöker om besöksförbud kvinnor och i de flesta fall avser ansökan män. Mycket ofta handlar det om personer som har eller har haft ett förhållande. Hälften av de 176 svarande som beviljats besöksförbud uppgav att besöksförbudet hade överträtts åtminstone en gång, vanligtvis i form av trakasserier och hot per telefon och sms. Över 80 procent ansåg att deras erfarenheter av polisen var ganska eller mycket bra, trots att det var ganska vanligt att polisen inte tog någon kontakt med den skyddade efter beslutet om besöksförbud. Framför allt är det bemötandet från den enskilde polismannen som påverkar upplevelsen. Över 80 procent ansåg även att besöksförbudet som helhet hade medfört positiva saker; att bli lämnad ifred och en ökad trygghet är det som främst framhålls, men även betydelsen av att bli tagen på allvar av rättsväsendet. Strax under hälften av de svarande ansåg att förbättringar kunde göras i rättsväsendets hantering av besöksförbud. Man önskade t.ex. snabbare och mer kraftfulla reaktioner från polisens sida vid överträdelser, löpande kontakt med polisen, en utökad tillämpning av besöksförbudet och bättre information från åklagare och kriminalvård, speciellt angående permissioner och frigivning. Studien visar att få personer efterfrågar eller får något övrigt stöd från samhället, exempelvis från socialtjänsten. Många föräldrar hade önskemål om stöd också till barnen, vilket endast en fjärdedel fick.

I samma studie deltog 59 personer som fått avslag på sin ansökan om besöksförbud och dessa uppgav i högre grad än de som beviljats besöksförbud att deras situation hade förvärrats och de kände sig många gånger mer otrygga efter ansökan¹⁴. Nästan en tredjedel av de som fått avslag på ansökan angav att de inte fått stöd från något annat håll. Av de 28 personer som ålagts besöksförbud och som besvarat en enkät angav nästan alla att de inte fått någon information om möjligheter till stöd i samband med beslutet om besöksförbud, något som majoriteten hade önskat.

Skyddade personuppgifter är ytterligare en skyddsåtgärd som samhället kan vidta när det finns en konkret hotbild som kan styrkas. Skyddade personuppgifter omfattar olika skyddsåtgärder inom folkbokföringen; sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter, som utgör det starkaste skyddet. I en av studierna har 23 kvinnor intervjuats om sina upplevelser och erfarenheter av att leva med skyddade personuppgifter¹⁵. Kvinnornas beskrivningar synliggör svårigheten med att våga lita på att samhället verkligen kan ge skydd och påfrestningen att behöva söka skydd varje år kombinerat med ovisshet om skydd kommer att beviljas. Att skyddet inte innebär att man är helt skyddad har alla kvinnor erfarenhet av. De flesta kvinnor berättar om hälsoproblem och psykiska påfrestningar och även i de mest vardagliga situationer måste kvinnan vara på sin vakt och bedöma riskerna vid varje kontakt. Kvinnorna har

upplevt brister i samordningen mellan olika myndigheter och en oförståelse för vad skyddet leder till för kvinnans del. Alla kvinnor beskriver hur skyddet på olika sätt påverkar och begränsar vardagen. Ekonomi, hälsa och det sociala livet påverkas negativt och vardagliga aktiviteter och kontakter med familj, släkt och vänner är inte längre självklara. Flera kvinnor beskriver det problematiska i att inte våga ta kontakt och känna tillit till andra människor. När det gäller möten med olika myndigheter såsom polis, försäkringskassa, socialtjänst och hälso- och sjukvård har kvinnorna olikartade upplevelser som beskriver både upplevelser av förståelse och gott bemötande, men också upplevelser av misstro och hjälplöshet.

2.3 Kvinnors erfarenheter av samverkansprojekt

I detta avsnitt är det våldsutsatta kvinnors erfarenheter av olika samverkansprojekt som är i fokus och här ingår sex olika studier som omfattar tre olika verksamheter. *Spirea* är en av verksamheterna och utgörs av en enhet som riktar sig i första hand till kvinnor och barn som lever med våld, men vänder sig även till män som är våldsutsatta eller våldsutövande. Verksamheten är en självständig, mobil och flexibel enhet inom socialtjänsten. De upplevelser och erfarenheter av *Spirea* som åtta våldsutsatta kvinnor ger uttryck för är huvudsakligen positiva¹⁶. Centralt för kvinnorna är att *Spirea* varit lättillgängligt dygnet runt och den nära kontakten med kontaktpersonen. Kvinnorna lyfter fram mobilitet, flexibilitet och uthållighet hos personalen och den välkomnande och inbjudande miljön beskrivs som viktig för hur stödet upplevts. Det konkreta, praktiska stödet, ett brett kontaktnät, kunskap om och samordning av samhällets resurser, rådgivning och enskilda samtal samt även samtalsstöd för barn är aspekter av verksamheten som kvinnorna har upplevt positivt. Värdefullt har också varit att *Spirea* har samordnat polisens, advokatens och socialtjänstens samtal med barnet. I studien framkommer endast enstaka uttryck sådant som är negativt eller som kunde förbättras med *Spirea*. Det som omnämns berör verksamhetens fokus på kvinnor med barn och önskemål om att *Spirea* skulle vara än mer drivande i att ta viktiga kontakter. Vidare önskas tillgång till skyddat boende, akuta barnsamtal, ökade personalresurser och flexiblare besökstider.

Koncept Karin, som är en samverkansmodell mellan flera myndigheter, utgörs av målgruppsanpassad polisstation för kvinnor, män och barn som utsatts för våld, hot eller sexuella övergrepp av närstående. Karin har utvärderats i två olika studier, den ena med specifikt fokus på de våldsutsattas perspektiv före projekt Karin startade och efter starten¹⁷, medan den andra utvärderingen har utförts något senare och samtidigt utgör en jämförelse med två andra liknande verksamheter; Relationsvårdscentrum, RVC²³ i Stockholm och Familje- och relationsvårdssektionen, FRV i Västerås¹⁸.

Omdömen från kvinnor som haft kontakt med Karin visar att verksamheten är mycket uppskattad och framför allt gäller det den fysiska miljön som upplevts trygg och

---

²³ Jämförelsen med RVC bygger på en tidigare utförd utvärdering som redovisas i ett separat stycke.

familjär. Nästan alla kvinnor ger miljön på Karin ett toppbetyg, medan ingen av de fjorton kvinnor som fått stöd genom FRV lyfter fram något positivt med miljön, som inte är målgruppsanpassad på samma sätt som på Karin^{17,18}. De flesta kvinnor hade blivit kontaktade av socialsekreterare på Karin, vilket värdesattes högt även av de kvinnor som inte ansåg sig vara i behov av hjälp eller stöd, eller enbart hade korta stödkontakter¹⁸. Polisens bemötande på Karin var kvinnorna mycket nöjda med i den senare utvärderingen och de beskrivs som snälla, trevliga, förstående, hjälpsamma, lugnande och pedagogiska. Även kvinnorna vid FRV gav ett bra betyg gällande polisens bemötande, men något lägre än för kvinnorna på Karin. Kvinnorna på Karin ansåg sig också nöjda med informationen om utredningen, medan kvinnorna vid FRV varken var missnöjda eller nöjda¹⁸. Jämförelse mellan kvinnors upplevelse av brottsutredning innan och efter Karin visar att de kvinnor som utretts på Karin var mer nöjda med polisens sätt att hantera utredningen¹⁷. De flesta av kvinnorna på Karin hade förordnats målsägandebiträde och majoriteten gav positiva omdömen om dessa i den senare utvärderingen, medan upplevelsen av målsägandebiträden i den tidigare utvärderingen var både positiv och negativ^{17,18}. Vid FRV hade ett fåtal kvinnor fått målsägandebiträden (4 av 14) och endast en var nöjd med sitt biträde. Nästan två tredjedelar av kvinnorna på Karin har upplevt sig otrygga efter anmälan. Av dessa var ungefär hälften nöjda med det skydd de fått, i första hand kontaktförbud. Övriga hade bett om skydd som de inte fått. Det upplevda behovet av skydd och andelen som fått skydd var liknande på både FRV och Karin, men fler kvinnor vid FRV saknade information om skyddsåtgärder, framför allt kring kontaktförbud. Vid rättegången har stödet från Karin varit betydelsefullt och det har stärkt självförtroendet¹⁸. Kvinnornas livssituation en tid efter anmälan på Karin varierade. Kvinnorna var traumatiserade och de flesta kunde inte släppa oron över att det skulle hända igen. En del tyckte att livssituationen hade blivit mycket eller något bättre, medan en annan grupp ansåg att livssituationen hade försämrats p.g.a. exempelvis depression, oro, skulder som ökat och avsaknad av bostad¹⁸.

I de kritiska kommentarerna eller omdömena framkommer olika aspekter. I den senare utvärderingen av Karin uppgav de flesta kvinnor att de uppskattade Karin, men det finns även ett fåtal som var uttalat missnöjda¹⁸. Flera kvinnor hade önskat mer hjälp än vad man fick. Information om polisutredningen var kvinnorna nöjda med, men däremot inte lika nöjda med hur polisutredningarna sköttes, bl.a. på grund av tidsåtgång, passivitet hos polisen, otillräcklig kompetens och hög personalomsättning. De kvinnor som deltagit i rättegång har upplevt den som mycket påfrestande; man fick inte komma till tals och utfallet blev inte som man hade hoppats på. De kvinnor vid FRV som även haft kontakt med socialtjänsten var överlag missnöjda p.g.a. bristande engagemang och okunnighet. De kvinnor som haft kontakt med kvinnojourer och Kvinnocentrum var dock mycket nöjda. I den äldre utvärderingen framkommer att kvinnorna saknat samverkan med Arbetsförmedling och Försäkringskassan och flera kvinnor var besvikna på kriminalvården då de inte känt sig inkluderade¹⁷. Vad som ytterligare kunde utvecklas utifrån kvinnornas perspektiv är stöd gällande bostadsfrågan, psykosocialt stöd till berörda män och barn, stöd för att medverka till umgänge med gemensamma barn, och psykologisk eftervård. Kvinnorna efterfrågar

även bl.a. stöd för att kunna fortsätta ha en relation till mannen, stöd för gärningsmannen och anhöriga, myndighetsövergripande information, en specialiserad vårdcentral och en bemanningspolicy som säkerställer kontinuitet.

Relationsvåldscentrum (RVC) är ett samverkansprojekt mellan olika myndigheter och erbjuder råd och stödverksamhet för våldsutsatta personer över 18 år som gjort polisanmälan. Uppdraget består i att stötta och motivera personen under rättsprocessen, ge råd och information och slussa vidare till andra myndigheter. RVC har utvärderats vid flera tillfällen under de tre första verksamhetsåren och här återges en sammanfattning av de erfarenheter och bedömningar som de våldsutsatta gett uttryck för genom enkäter och intervjuer¹⁹. I enkäterna framkommer att de flesta av de svarande var mycket nöjda eller nöjda med hjälpen från RVC och en tydlig majoritet ansåg att RVC har gett det stöd som behövts för att medverka i rättsprocessen. Uppfattningen om vad som har varit det viktigaste stödet varierade vid de olika undersökningstillfällena. De första två verksamhetsåren ansåg en majoritet att det viktigaste var att få någon att prata med, medan åsikterna visade större variation i den sista utvärderingen. En tredjedel av de svarande uppgav då att de fått någon att prata med som det viktigaste stödet, medan en femtedel uppgav att det viktigaste var att hitta samtalsstöd/ behandling och en femtedel uppgav stöd i samband med rättegång. Angående bemötande framgår ingen större skillnad mellan de tre verksamhetsåren; nästan alla har svarat att de blivit bra eller mycket bra bemötta av RVC. Lägsta omdömena får åklagare och socialtjänst, men socialtjänsten fick ett högre omdöme än tidigare i den sista utvärderingen. Däremot hade bedömningen av polisens bemötande försämrats.

Intervjuerna visar att samtliga kvinnor tyckte att stödet från RVC, framför allt det psykosociala stödet och praktisk information inför och under rättsprocessen, var viktigt¹⁹. Tillgängligheten och samtalsstödet upplevdes positivt och här nämns bl.a. att handläggare kunde språket, att de ringde flera gånger, att det lindrade ensamhetskänslan och lyfte självkänsla och självtillit och att man fick goda råd. Kvinnorna hade olika erfarenheter av rättsväsendet, men alla hade positiva upplevelser av kontakten med polisen och RVC beskrivs av kvinnorna som ett stöd inför och efter polisförhör, samt under rättegången.

2.4 Kvinnors erfarenheter av insatser vid missbruk

Våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem är på flera sätt en utsatt grupp. Många gånger befinner sig kvinnor i missbruk eller beroende, framför allt hemlösa kvinnor med missbruksproblematik, i livssituationer som kan öka risken för att utsättas för våld. Samtidigt har dessa kvinnor svårare än andra våldsutsatta att få hjälp och stöd. I avsnittet berörs sex studier som belyser situationen för våldsutsatta missbrukande kvinnor. Två av rapporterna berör verksamheten Villa Vägen ut! Karin; dels försöksverksamhet med jourplatser för missbrukande våldsutsatta kvinnor²⁰, dels en vidareutveckling av behandlingsprogrammet med utslussning och boendestöd²¹. En

rapport riktar fokus mot behandlingshemmet Kvinnohemmet Rosen²² medan en studie handlar om Kvinnoboendet Elsa²³. I nästa studie belyses före detta våldsutsatta missbrukande kvinnors livssituation i Linköping²⁴, medan den sjätte och mest omfattande studien belyser denna grupp kvinnors situation vid öppna verksamheter och behandlingshem i Stockholm, Malmö och Göteborg²⁵.

Enkät svar i sistnämnda studie, från *kvinnor i Göteborg, Malmö och Stockholm* visar att många av kvinnorna inte hade sökt någon hjälp och orsakerna som angavs var olikartade²⁵. Vanligen berodde det på skam och en rädsla för att situationen skulle förvärras eller att man skulle ses som "tjallare". Missbruket i sig och en oro för att barnen skulle tas ifrån dem kunde också utgöra hinder för kvinnor att söka hjälp. Vanligast var att kvinnorna hade sökt hjälp hos polisen, men även hos socialtjänsten. Nästan hälften av kvinnorna har erbjudits hjälp för de övergrepp de utsatts för och socialtjänstens uppgavs av flest kvinnor vara den instans som frågat om våldsutsatthet. Bland de få kvinnor som besvarat frågan om huruvida man varit nöjd eller inte med hjälpen finns både positiva och negativa svar. Av intervjuer med fjorton informanter i samma studie, men även i studien där fem *kvinnor i Linköping* intervjuats, framgår också att många kvinnor aldrig har sökt hjälp när det gäller misshandelsrelationen^{24,25}. Kvinnorna uppger exempelvis att de saknat kunskap om någon annan instans än polis att vända sig till och de kvinnor som känner till kvinnojourerna menade att de ändå inte kan få skydd där. Många kvinnor efterfrågar också just kvinnojoursverksamhet där man kan få stöd och skydd även om man är i missbruk²⁵. Andra orsaker till att inte söka hjälp var att kvinnorna inte upplevt ett behov av hjälp, de har betraktat sig som medskyldiga till det som hänt, eller har blivit fysiskt och känslomässigt avtrubbade. Flera av kvinnorna uppgav att de inte har blivit bemötta med respekt från polisens sida, men en del kvinnor uppgav att de var mycket nöjda med polisens insatser. Kring enskilda socialassistenter, terapeuter och kontaktpersoner finns också mycket positiva beskrivningar och särskilt nöjda var kvinnorna med ett kvinnoteam med koppling till en enhet för hemlösa. De kvinnor som hade eget boende genom stöd från socialtjänsten var även de mycket nöjda. Gällande sjukvården berättar flera kvinnor om tillfällen då de sökt vård för skador kopplade till misshandel, men nekats vård på grund av missbruket²⁵.

Socialförvaltningen är den myndighet kvinnorna har haft mest kontakt med och det är även den myndighet kvinnorna uttrycker mest missnöje med²⁵. De allra flesta upplevde sig inte ha blivit bemötta med respekt och kvinnorna var mycket kritiska på många punkter. I intervjuerna uttryckte en del antipati eller misstro gentemot socialförvaltningen, medan andra kvinnor var besvikna över att inte exempelvis socialtjänsten i ett tidigare skede genomskådat de förhållanden de levde under. Orsaker som framkommer till det starka missnöjet handlar bl.a. om att kvinnorna blivit nekade hjälp som de ansett att de borde ha rätt till, de har upplevt att de blivit felaktigt behandlade eller att socialtjänsten misstrott dem. Även om kvinnorna är mycket kritiska mot socialförvaltningen, så anser också flera att de många gånger har fått adekvat hjälp. Många ger också uttryck för att hjälp kan ha erbjudits, men att kvinnorna själva inte har varit mottagliga för hjälpen. I intervjuerna framkommer

också olikartade upplevelser av enskilda socialarbetare; vissa har upplevts bra och stödande, medan andra har varit nedtryckande och översittaraktiga.

När det gäller specifika insatser riktade till våldsutsatta missbrukande kvinnor visar studien av *Kvinnohemmet Rosen* att de nio deltagande kvinnorna ansåg att behandlingen skilde sig från annan behandling för att personalen använde sig själva och bjöd på sig själva²². Kvinnorna uppskattade att personalen var lättillgänglig och att relationen mellan kvinnorna och personalen var jämbördig. Vidare uppgav kvinnorna att de fått bra feedback, man hade blivit sedd, tagen på allvar och behandlad som en vuxen. Kvinnorna i studien om kvinnoboendet Elsa var mycket tacksamma över att boendet fanns; många av kvinnorna hade saknat eget boende under flera år²³. Kvinnorna uppskattade lägenheten och möjligheten att låsa om sig, personalen, den familjära känslan och att kunna komma och gå som man vill. Vidare omnämns tryggheten, möjligheten att få visa känslor och vara sig själv som positivt. Genom boendet på Elsa har flera av kvinnorna kunnat återta makten i sitt liv. Dock upplevdes kraven vara för få och man önskade en ökad samhörighet, samt att barnen också skulle få vistas på boendet. Att kontakten upphör vid flytt, för få aktiviteter och att inte få ta emot besök omnämns som mindre bra med boendet.

Kvinnorna som bott på jourplatser på *Villa Karin* betonar att bemötandet och stödet från personalen har varit mycket bra²⁰. Framför allt uppskattades att personalen hade egna erfarenheter av missbruk och svårigheter i livet, vilket också framhölls som högt värderat bland kvinnorna på *Kvinnohemmet Rosen*^{20,22}. Atmosfären på *Villa Karin* har på det hela taget präglats av förståelse, men att bo kollektivt på *Villa Karin* kan medföra problem och för lite personal är också något som lyfts som bekymmersamt²⁰. De fyra kvinnor som har erfarenhet av utslussning från *Villa Karin* och boendestöd hade deltagit i behandling på *Villa Karin* under olika lång tid, men samtliga uppgav att behandlingen hade varit bra eller jättebra, eftersom det har startat en förändringsprocess²¹. Speciellt viktigt hade motivationssamtal i grupp, stegarbete inom AA/NA och personalens egna erfarenheter varit. Att behandlingen riktades enbart till kvinnor var viktigt, något som också framhölls i studierna av *Kvinnohemmet Rosen* och kvinnoboendet Elsa, även om det kan finnas nackdelar i form av rivalitet och maktkamper mellan kvinnorna^{21,22,23}. Utflyttningen från *Villa Karin* var mycket påfrestande; det upplevdes ensamt och skrämmande att lämna gemenskapen på *Villa Karin*. Samtliga kvinnor hade dock trivts bra i sina lägenheter²¹.

2.5 Kvinnors erfarenheter av specifika insatser och/eller metoder

I detta avsnitt återfinns sex olika studier och rapporter som berör våldsutsatta kvinnors erfarenheter och bedömningar av specifika insatser eller metoder riktade till dem. Inledningsvis återfinns en mer omfattande utvärdering där socialtjänstens och ideella kvinnojourers arbetssätt och metoder utvärderats utifrån de övergripande temana: utsatthet för våld, upplevd hälsa och psykosocial situation²⁶. De kommunbaserade insatserna bestod av öppenvård eller skyddat boende, medan de

insatser som utvärderades bland de ideella kvinnojourerna var skyddat boende och strukturerad ledarledd gruppverksamhet. För att få kunskap om kvinnornas upplevelser av de erhållna insatserna användes Client Satisfaction Questionnaire (CSQ-8). Resultatet visar att kvinnorna i hög grad var nöjda med stödinsatserna; genomsnittspoängen låg på 27 poäng av 32 möjliga. På de flesta frågor ligger de positiva svaren runt 90 procent, men öppenvård får generellt högre betyg än skyddat boende. Så många som 99 procent av kvinnorna som tagit del av öppenvård uppger att de genom insatsen fått hjälp att lösa eller hantera sina problem på ett bättre sätt. Vidare uppger 98 procent att de skulle rekommendera insatsen till en vän och själv söka hjälp igen vid samma öppna verksamhet.

De övriga studierna som beskrivs i avsnittet riktar in sig mer specifikt på en viss verksamhet, eller på enskilda insatser. *Kvinnofridsrådgivningen i Jönköping* vänder sig till våldsutsatta kvinnor med eller utan barn och erbjuder psykosocialt stöd och praktisk hjälp, samt stöd till fortsatta hjälpinsatser från socialtjänsten och andra aktörer. Av 22 enkätsvar från Kvinnofridsrådgivningen i Jönköping framgår att en majoritet av kvinnorna är nöjda med verksamheten²⁷. Bemötandet uppges ha varit bra och man kan tänka sig att kontakta verksamheten igen. Man ansåg också att sekretessen hade hållits på ett bra sätt. Kvinnofridsrådgivaren får ett gott betyg; denna har varit engagerad, kunnig, gett bra stöd och råd, och det har funnits tillräckligt med tid, vilket också framkommer i intervjuerna. Det känslomässiga stödet har varit bra och hjälpen har medfört att kvinnorna har känt sig tryggare. En majoritet av kvinnorna uppger även att deras barn har blivit tryggare. Över hälften av kvinnorna har även fått hjälp med kontakter till andra stödinsatser. I intervjuerna med fyra kvinnor framkommer kritik mot socialtjänsten, som agerat stelbent och inte tagit hänsyn till de akuta behoven²⁷. Sjukvården upplevdes inte kunna hjälpa till på grund av personalbrist. Polisens agerande är det som fått flest negativa synpunkter; kvinnorna som haft kontakt med polisen i den akuta situationen uttrycker besvikelse över attityden och bristen på empati. Gällande Kvinnofridsrådgivningen är kvinnorna tacksamma för och mycket nöjda med den hjälp de fått och de skulle rekommendera verksamheten till andra. Verksamhetens innehåll och kvalitet beskrivs i positiva termer; de har fått både praktisk hjälp och i viss mån stödjande samtal, och det finns inget de saknar i verksamheten. Samtidigt uppgav kvinnorna att deras situation gjort det svårt att orka eller kunna ha åsikter om vad verksamheten saknar.

Kvinnofridsmottagningen i Umeå vänder sig till kvinnor över 18 år, med eller utan barn, och erbjuder bl.a. råd, stöd och motivationsarbete, förmedling av skyddsåtgärder och stödjande och krisbearbetande samtal individuellt och i grupp. När det gäller utvärderingen av Kvinnofridsmottagningen framkommer att de flesta kvinnor (15 av 16) tyckte att det varit lätt att få kontakt med Kvinnofridsmottagningen²⁸. Kvinnorna var i stor utsträckning mycket positiva till Kvinnofridsmottagningen och de har i stor utsträckning fått hjälp med att förbättra livssituationen och god hjälp med rådgivning och stödjande samtal. Bland kvinnorna fanns delade upplevelser kring stödet när det gällde att få kontakt med socialtjänsten. Många av kvinnorna ansåg att Kvinnofridsmottagningen hade kunnat hjälpa dem mycket och de flesta ansåg sig inte

sakna något, men några av kvinnorna med barn tyckte sig inte ha fått hjälp med barnens behov. Kvinnorna upplevde personalen som kunnig, respektfull, stödjande, vägledande och pålitlig.

Kvinnorådgivningen i Botkyrka är en verksamhet för våldsutsatta kvinnor med barn som erbjuder samtalsstöd, praktiskt stöd och gruppverksamhet och även de sju kvinnorna i Botkyrka beskriver i intervjuer att de blivit bemötta med respekt och förståelse vid Kvinnorådgivningen²⁹. Många beskriver att de blivit lyssnade till av personal med erfarenhet och kunskap. Samtalsstödet har varit viktigt för några kvinnor; det har ingett hopp om förändring, nya insikter och lärt kvinnorna att sätta gränser och skydda sig själv och barnen. En kvinna saknade dock kompetens och kunskap hos personalen och hade önskat mer stöd. Hon uttrycker även besvikelse över att ingen har frågat om det sexuella våldet. De flesta kvinnor uppger ändå att samtalen har gett kraft att orka vidare och för flera kvinnor har stödet från Kvinnorådgivningen varit avgörande för att klara av att lämna mannen. Andra aspekter av verksamheten som berörs i positiva termer är att det inte funnits män på Kvinnorådgivningen och att det har varit kostnadsfritt att komma dit. Det praktiska stödet är inget som kvinnorna särskilt berör, förutom en kvinna som hade behövt mer sådant stöd och tydlighet i vad Kvinnorådgivningen kan erbjuda. Några av kvinnorna har även haft en omfattande kontakt med socialsekreterare på olika enheter och flera av kvinnorna är tacksamma för det stödet. Ett par kvinnor beskriver att det ibland har varit svårt att ta emot erbjudande om hjälp från socialtjänsten, man vill vara självständig och inte till besvär.

I rapporterna om två olika gruppverksamheter för våldsutsatta kvinnor/mammor; *Bojen*³⁰ som är en pedagogisk, psykosocial insats, och *Ersta Fristad*³¹ som bygger på psykodrama i kombination med beteendeterapeutiska och pedagogiska inslag, framgår att kvinnorna från båda verksamheterna är mycket nöjda med insatsen. I stort sett alla skulle rekommendera gruppverksamheterna till andra kvinnor. Kring Ersta Fristads gruppverksamhets upplägg och innehåll uppger de flesta kvinnor som besvarat en brukarenkät (totalt 34 kvinnor) att antalet träffar och längden på gruppträffarna har varit lagom³¹. I stort sett alla tyckte att innehållet med rundor och samtal, gestaltande övningar och temaföreläsningar varit givande. De flesta kvinnor var också nöjda med gruppssammansättningen och storleken på gruppen; likaså uppgav de flesta att de känt gemenskap med övriga kvinnor. Nästan alla kvinnor angav högsta betyg när det gällde ledarnas förmåga att skapa trygghet i gruppen och ledarnas bemötande av gruppdeltagarna. Samtliga kvinnor var nöjda med gruppledarna som helhet, vilket även framgår av uppföljningsintervjuer med kvinnorna. Liknande resultat visar studien av gruppverksamheten vid Bojen, där samtliga kvinnor (42 personer) uppgav att gruppledarna varit till hjälp eller till stor hjälp³⁰. Majoriteten av kvinnorna vid Ersta Fristad har upplevt personliga förändringar genom att delta i gruppverksamheten, vilket bl.a. handlar om att gruppen gett kvinnorna tillit, styrka, läkning och framtidstro³¹. Många av dessa kvinnor har även upplevt positiva förändringar i relationen till sitt/sina barn, medan de flesta av mammorna från Bojens gruppprogram tyckte att de hade lättare att hantera barnens känslor efter genomgången program^{30,31}. Kring Ersta Fristads grupp som helhet är alla utom en kvinna i allra högsta grad nöjda

med att ha gått i grupp³¹. Som synpunkt på vad som saknats i verksamheten gavs inte många svar, men det som framkom berör bl.a. att man saknat mer hjälp att gå vidare, enskilda samtal och fler kvinnor i gruppen som är lik en själv.

I intervjuerna med 20 kvinnor framkommer mer utförliga beskrivningar av på vilket sätt gruppen vid Ersta Fristad har haft betydelse för kvinnorna³¹. Centrala teman handlar här om ökad kraft och styrka, ökat egenvärde, att våga sätta gränser, att skulden och skammen har minskat och att det sociala livet har blivit bättre. Överlag framkommer i intervjuerna att gruppen har betytt väldigt mycket för kvinnorna. Att gruppinsatsen lagt fokus på våld och kunskap om våld är något som lyfts fram i intervjuerna, likväl som gruppformatet. Att det är just en kvinnogrupp är centralt, liksom dynamiken i gruppen och den gemenskap och trygghet som gruppen gett. Igenkännandet och de delade erfarenheterna mellan kvinnorna är viktigt och för några kvinnor med utländsk bakgrund har det varit betydelsefullt att det även funnits svenskfödda kvinnor med i gruppen. I intervjuerna framkommer att det är just kombinationen av gruppen, kompetensen hos ledarna, kunskapen om våld och psykodrama som varit viktigt. Alla kvinnor uttrycker sig dock inte enbart positivt om att vara i grupp; en del har inte fått det utrymme de önskat och andra hade önskat sig en individuell kontakt. En stor del av kvinnorna beskriver just psykodrama som ett väldigt viktigt inslag, även om en del upplevt det svårt eller skrämmande och som en påminnelse om tidigare upplevelser. Betydelsen av gruppinsatsen för kvinnorna är även kopplade till kvinnornas egna inställning och att insatsen kommit vid rätt tidpunkt.

2.6 Sammanfattning

De genomgångna studierna tydliggör den komplexa situation som den våldsutsatta många gånger befinner sig i. Den våldsutsatta tycks många gånger möta en rad hinder innan stöd och hjälp erbjuds. Kvinnor vittnar om att det många gånger kan ta tid att i möten med myndigheter överhuvudtaget uppmärksammas för sin våldsproblematik. Centralt i många av studierna är bemötandet, som i sig kan ha en avgörande betydelse för hur stödet och hjälpen uppfattas. När det gäller samhällets stöd till våldsutsatta i en generell mening domineras bilden av negativa upplevelser både gällande bemötande och konkret stöd, även om upplevelserna i sig är olikartade och orsakerna i många fall mångtydiga. I sammanhanget är det också värt att uppmärksamma våldsutsatta män, som endast i liten omfattning finns representerade i studierna, men som därigenom synliggör ett behov av att nyansera bilden av våldsutsatta och föreställningar om kön när det gäller våld i nära relationer.

Okunskap och bristande kompetens är andra aspekter som tas upp i flertalet studier och som också får konsekvenser för bemötandet. En del av utsagorna som berör negativa erfarenheter av insatser kan också förstås utifrån vad som kan benämnas bristande rutiner och bristande information. Upplevelser av att bli lämnad ensam, brister i sekretess, att bli skickad mellan olika instanser, samt avsaknad av ett

övergripande ansvarstagande utgör exempel på sådana upplevelser. Som kvinna med utländsk härkomst kan språkliga hinder ytterligare försvåra situationen.

Många kvinnor i studierna vittnar om negativa erfarenheter av möten med olika myndigheter, men många kvinnor har också upplevt sig få bekräftelse och förståelse och man har känt värme, trygghet och lugn. När våldsproblematiken väl är synliggjord och konkreta insatser sätts in är dock de positiva erfarenheterna av stödet mera framträdande, även om nyanser finns i beskrivningarna. En eventuell rättsprocess utgör exempelvis en stor påfrestning för den våldsutsatta, där många myndighetspersoner kan vara inblandade i de olika faserna, vilket också ställer krav på en fungerande samverkan. Bland studierna finns exempel på verksamheter som specifikt arbetar med att stötta våldsutsatta i denna process och den generella bilden är att stödet upplevs positivt av de våldsutsatta. Även i andra verksamheter som specifikt inriktar sig på att möta våldsutsatta finns många gånger personal med erfarenhet och kunskap, vilket i sin tur även har betydelse för bemötandet. Genomgående finns exempel på positiva erfarenheter av att ha fått emotionellt, socialt och praktiskt stöd och att någon tar ett övergripande ansvar för att samordna samhällets resurser. Kvinnojourernas arbete och olika skyddsåtgärder har många gånger upplevts positivt; man får trygghet, lugn och ro och stöd i olika former. Samtidigt medför skyddsåtgärder inskränkningar och påfrestningar för den våldsutsatta. Många har upplevelser av att inte känna full tillit till rättsväsendet och dess möjligheter att ge skydd. I sammanhanget är det också viktigt att lyfta fram våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik som generellt befinner sig i en särskilt utsatt position, men också i relation till kvinnojourer. Detta framgår genom deras ibland negativa erfarenheter av kvinnojourer. Gruppverksamheter för våldsutsatta kvinnor ges i allmänhet positiva omdömen både vad gäller innehåll, upplägg och gruppledares bemötande och kompetens. Det som framkommer här, men även när det gäller andra insatser, är att det vid avslutad insats kan finnas behov av fortsatta stödåtgärder eller uppföljningar och/eller behov av individuella stödåtgärder.

3. Barn som upplevt våld – barns och föräldrars erfarenheter och bedömningar

3.1. Barns erfarenheter av samhällets stöd generellt

I en rapport från Barnombudsmannen har man låtit 34 barn och unga med erfarenheter av våld i nära relationer berätta om sina erfarenheter av samhällets bemötande och stöd³². Gemensamt för många av berättelserna är att våldet kunnat pågå länge utan att upptäckas, trots att barnen och ungdomarna försökt signalera om situationen till sin omvärld. Ungdomarna upplever att man från skolans sida behöver bli bättre på att upptäcka barn som far illa i hemmet²⁴, vilket även framkommer i en magisteruppsats där tio barn har intervjuats^{32,33}. En del barn har goda erfarenheter av kontakt med socialtjänsten, men i många av barnens berättelser saknas redogörelser om socialtjänsten, trots dess roll som samhällelig huvudaktör i situationer där barn far illa. Av andra barn framställs socialtjänsten som långsam och okunnig och barnen ger uttryck för att man inte upplevt sig blivit tagen på allvar eller lyssnad till, vilket även lyfts fram av barnen i ovannämnda magisteruppsats^{32,33}. I de barnens beskrivningar framkommer brister i information om planerade insatser, samt ett glapp mellan de insatser som erbjöds och vad man önskade sig. Istället för att som barn vara i fokus för socialtjänstens insatser upplevdes faderns intresse vara det som fick företräde^{32,33}.

I Barnombudsmannens intervjuer framkommer vidare att barnens upplevelser av kontakter med polisen är varierande; en del är positiva medan andra upplevt att de inte bemötts med respekt och förståelse³². Man har inte heller fått information om vad som händer under utredningen. Vikten av ett bra bemötande lyfts fram av de barn som har positiva erfarenheter från vården och Barn- och ungdomspsykiatri. Här återkommer betydelsen av förtroende, trygghet och tillit gång på gång i barnens berättelser. Samtidigt uppger barnen att de, i kontakter med hälso- och sjukvård för problem som varit relaterade till våld i hemmet, sällan fått frågan om de blivit utsatta för våld. Att man möts under en bestämd avsatt tid och tidsbristen är något som också upplevs som ett problem bland barnen. Vidare har barnen stött på bristande kunskaper hos personal om det som de har varit med om.

3.2 Barns erfarenheter av samhällets skyddsåtgärder

I det här avsnittet riktas fokus mot de genomförda studier som berör skyddsåtgärder som barn och ungdomar som upplevt våld i familjen kan komma att omfattas av. En förutsättning för vidare hjälpåtgärder till barn som upplevt våld i familjen är en förändring i livssituationen och att barnen skyddas från ytterligare upplevelser av våld,

---

²⁴ Få barn och unga berättar om våld och övergrepp för personal inom skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis; enligt den nationella kartläggningen av våld mot barn berättar endast drygt en tiondel av de våldsutsatta barnen (Janson, Jernbro & Långberg 2011). Därför är skolan en viktig aktör när det gäller att se och upptäcka barns signaler om ohälsa.

hot och kränkningar (Steinsvåg 2007). Ett sådant exempel på en skyddsåtgärd utgör det skyddade boendet inom ramen för Kvinnohuset i Örebro, där man har tittat närmare på barns och mammors värdering av barnverksamheten³⁴. För mammorna har både barnverksamheten och volontärernas insatser varit avlastande. De fyra barnen som intervjuats tyckte att det kändes bra att prata med barnpedagogen, men de kan inte återge vad samtalen har handlat om. Centralt för dem har varit att få leka och pyssla och alla uppskattade olika aktiviteter, speciellt när de skedde utanför Kvinnohuset. Det konstateras i utvärderingen att rörelsefriheten är begränsad för barnen och att umgänget med jämnåriga och klasskompisar blir lidande, vilket även barn i en tidigare nämnd studie uppger^{33,34}.

En annan åtgärd som kan bli aktuell för barn som lever under hot är skyddade personuppgifter. Ofta får barn skyddade personuppgifter för att deras vårdnadshavare har det, men de kan också vara utsatta för ett hot för egen del. I Sverige lever över 4000 barn med skyddade personuppgifter och för de barnen kan vardagen vara krånglig och påfrestande. I en rapport från Barnombudsmannen har tio flickor och tre pojkar berättat om sina erfarenheter av att leva med skyddade personuppgifter³⁵. I barnens beskrivningar framkommer att de kände sig otrygga och att kontakter med både vänner och olika samhällsinstanser har upplevts svår, vilket orsakat ensamhet och isolering. Barnen upplevde att olika aktörer i samhället inte förstår hur det är att leva med skyddade personuppgifter och hur dessa ska hanteras; ibland riskeras t.o.m. barnens säkerhet på grund av okunskap bland professionella. De insatser och den information som ges är i första hand riktade till de vuxna, men kvinnojourernas stöd och hjälp har barnen upplevt som mycket värdefull, inte minst genom att de kan erbjuda en trygg och säker plats under den första tiden efter uppbrottet från hemmet.

I en annan studie som belyser barns upplevelser av att leva med skyddade personuppgifter framgår att alla barnen var medvetna om de speciella villkor de levde under och de flesta var påverkade av det³⁶. Skyddet blir en begränsning när det gäller barnens aktiviteter och handlingsutrymme, men en del hade kunnat delta i aktiviteter och träffa andra barn och ungdomar utanför hemmet. Barnen uttryckte medvetenhet om nödvändigheten i att bryta upp och flytta om säkerheten skulle bli hotad, men det medför samtidigt att barnen måste lämna sina tidigare kamrater. Att hela tiden tänka på att inte äventyra skyddet påverkar möjligheten att bygga upp nya relationer, samtidigt som vetskap om skyddet kan skrämja bort vänner. I studien framkommer vidare barnens upplevelser av ensamhet och nätter med mardrömmar och sömnsvårigheter. Nästan alla barn beskrev rädsla i någon form, vanligen kopplad till att något skulle hända mamma eller syskon, och som ofta gett upphov till fysiska symptom. För flera av barnen har någon vuxen på skolan utgjort ett viktigt stöd, men även kontakt med vissa släktingar och stödfamilj kan utgöra en trygghetsfaktor. Kvinnojouren omnämns också av dessa barn som en positiv kontakt när det akuta skyddsbehovet varit som störst.

3.3 Barns erfarenheter av specifika insatser och/eller metoder

Arbetet med barn som upplever mäns våld mot kvinnor i familjen har som central utgångspunkt att det för en majoritet av barnen behövs hjälp som riktas direkt till dem. Stöd till den våldsutsatta mamman och våldsutövande pappan är viktigt, men i många fall behöver även barnen en egen insats (Eriksson 2006). I detta avsnitt redovisas först två utvärderingar som berör Barnahus²⁵, som bl.a. fångar upp barns upplevelser av verksamheten. Övriga studier berör huvudsakligen specifika insatser riktade till barn som upplevt våld i familjen, där de flesta berör olika barngruppverksamheter. Utöver barnen så har i de flesta fall även barnens mammor tillfrågats om sina erfarenheter, speciellt när det rör sig om yngre barn.

I utvärderingen om försöksverksamhet med *Barnahus* i Sverige framkom att de flesta av de 111 barn som besvarat en enkät var positiva till lokalerna och miljön³⁷. En majoritet av barnen uppgav att det kändes "bra" eller "ganska bra" att komma till Barnahuset. De som var mer negativa förklarade detta med att de var spända och nervösa. Att få tid att leka i väntrummet uppskattades av de yngre barnen, medan väntan gjorde tonåringarna nervösa. En majoritet av barnen uppgav att de kunnat ställa frågor och få svar på sådant de undrade över och drygt 80 procent svarade att de kunnat och vågat berätta om sådant som var viktigt för dem. Nästan alla barn uppgav att de kände att de vuxna lyssnade på dem. Knappt hälften av barnen hade haft samtal med en socialsekreterare och det var bara i enstaka fall som barnen ansåg att detta inte kändes bra. En majoritet av barnen som var på Barnahus för förhör tyckte att mötet med polisen fungerade bra, eller ganska bra, men några av barnen kände sig otrygga under polisförhöret. För de yngre barnen var leken och att spela spel det som kändes extra bra med Barnahus, samt att det var mysigt och personalen var snäll. Här omnämns även fiket som man blev bjuden på som något positivt. De lite äldre barnen tyckte det var skönt att få berätta om det jobbiga för någon annan än mamma. En majoritet av barnen tyckte det kändes bra efter besöket på Barnahus och att besöket på Barnahuset var lagom långt. I utvärderingen av Barnahus inom ramen för Centrum mot våld i Umeå framkommer liknande åsikter bland de tolv barn som har fyllt i en enkät³⁸. Barnen, som har uppskattat verksamheten och personalen, har känt sig trygga och de har kunnat berätta om sina upplevelser. Personalen fick högt betyg av barnen; de lyssnade, kunde förstå, brydde sig om och var lätta att lita på.

---

²⁵ Inom ramen för Barnahus sker utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott, t.ex. sexuella övergrepp och misshandel, på ett och samma ställe i barnanpassade lokaler. Utvecklingen, som startade med försöksverksamhet, har gått snabbt och 2013 fanns 28 Barnahus till vilka 164 av Sveriges kommuner är knutna. Alla Barnahus vänder sig dock inte till målgruppen barn som bevittnat våld. Den faktiska verksamheten för barn som upplevt våld i familjen är: förhör av barn som bevittnat våld, krisstöd till barn som bevittnat våld i familjen och samrådsmöten och samplanering mellan myndigheter. I praktiken sker samråd/samplanering enbart när man misstänker att barnet själv har utsatts för fysisk misshandel och därmed själv är målsägare (Landberg & Svedin 2013).

Trots att majoriteten av barnen har positiva upplevelser av Barnahus så finns det också uttryck för missnöje³⁷. Flera barn tyckte att det var extra jobbigt med nervositeten innan besöket och att berätta om det man upplevt. Flera barn oroade sig för vad mamma och/eller pappa skulle få veta om det som barnet berättat och vilka konsekvenser det skulle få. Efter besöket var en del barn missnöjda med att inte ha kunnat eller fått berätta mer, samt att de fortfarande undrade över saker. Barnen gav också konkreta råd till personalen, bl.a. handlar det om att informera om vad som ska ske på Barnahuset, att lyssna noga på barnen, att visa inspelningar för barnet innan man går hem, att låta barnet få ordentliga pauser och att inte lämna barnet ensam.

Nästa utvärdering riktar fokus mot *Trappan*, en modell för individuella krissamtal som utvecklats vid Rädda Barnen och som idag används inom många verksamheter och inom socialtjänsten i många kommuner. I utvärderingen framgår att det allra bästa med Trappan-samtalen, enligt de 36 barn som fyllt i självskattningsformulär och besvarat generella frågor om samtalen, handlade om att modellen tillåter anpassning till det individuella barnet³⁹. De yngre barnen lyfte fram möjligheten att få spela spel med behandlaren, samt möjligheten att få leka. Många barn nämnde även betydelsen av att få prata om upplevelser och känslor. De äldre barnen gav uttryck för flera aspekter av lärdomar man gjort och känslor av lättnad eller bekräftelse under samtalen. Barnen hade svårt att uppge något som var direkt dåligt med Trappan-samtalen. Risken för att missa något roligare eller något mera "normalt" eller att samtalen inte infriat vissa förväntningar på förändring eller på annat sätt inte varit tillräckliga, är dock synpunkter som framkommer hos vissa barn. Flera barn gav uttryck för att det kan vara svårt att tala om våldsupplevelserna, men samtidigt ses samtalen som värdefulla på längre sikt. Både mammor och barn uppgav att Trappan-samtalen uppskattats; en majoritet av mammorna ansåg att problemen blivit "mycket bättre".

I en nationell utvärdering genomförd vid Göteborgs universitet jämfördes åtta olika verksamheter med grupp- eller individuellt inriktat stöd till barn som upplevt våld mot mamma med barn- och ungdomspsykiatri (BUP), skyddade boenden och socialtjänstverksamheter⁴⁰. Som en del i projektet efterfrågades även mammornas (skattningar av 295 barn) och barnens (64 barn) nöjdhet med de insatser de fått och eventuella skillnader mellan olika insatser gällande nöjdhet. De flesta av barnen i åldern 9-13 år uppgav att de generellt var nöjda eller mycket nöjda med den kontakt de haft med verksamheten. De mammor som haft kontakt med verksamhet som erbjöd insatser direkt riktade till barnen var betydligt mer nöjda än övriga mammor. Mest nöjda var de mammor som haft kontakt med verksamheter inriktade på arbete i grupp med barn och mammor.

Just gruppverksamhet är även det som lyfts fram i de tre sista utvärderingarna som ingår i avsnittet. *Bojens grupprogram* är en av dessa insatser som har utvärderats och nöjdheten med verksamheten undersöktes genom ett formulär; en barnversion och en mammaversion⁴¹. Både mammor (40 mammor har lämnat uppgifter om 53 barn) och barn (intervjuer med 14 barn) var mycket nöjda med insatsen och tyckte det hade varit

bra att delta i Bojens barnprogram. Barnen tillfrågades både direkt efter insatsen och ett år senare och en majoritet (92 procent) beskrev att det var "bra" eller "mycket bra" att de fick komma till Bojen, och de ville själva åka på träffarna. 60 procent uppgav att det hade varit "bra" eller "mycket bra" att få träffa andra barn med samma erfarenheter. Nästan alla barn (94 procent) skulle rekommendera ett annat barn som upplevt våld i familjen att delta i Bojens grupprogram, men barnen markerade samtidigt att frivilligheten var viktig. De flesta barn (88 procent) menade att de lärt sig bättre sätt att hantera svåra känslor och många barn (63 procent) berättade också att de kände sig gladare och lättare kunde visa att de var glada. Knappt hälften av barnen beskrev att de fått lättare att be sin mamma om hjälp. Många av barnen (72 procent) uppgav att de fått nya kamrater på Bojen. Barnen gav många exempel på vad som varit bra, men övergripande handlade det om att de haft kul och tyckt om att träffa de andra barnen. Barnens mammor var generellt mycket positiva till verksamheten och menade att barnen hade haft god nytta av att vara med i verksamheten. Även de skulle rekommendera verksamheten till andra.

I utvärderingen av *barnverksamheten inom Utväg Skaraborg* framkommer att flera av de nio intervjuade barnen hade haft kontakt med Barn- och ungdomspsykiatri tidigare och de gav uttryck för att vara mer positiva till barnverksamheten i Utväg⁴². Även de sex föräldrar som intervjuats var kritiska till tidigare insatser från socialtjänst och barnpsykiatri. Trots att flera barn först inte ville delta i gruppverksamheten i Utväg uppgav barnen och ungdomarna generellt att gruppverksamheten stått för någonting positivt för dem. Särskilt uppskattades att få lära känna andra barn och ungdomar med liknande erfarenheter. För de mindre barnen var möjligheten att få leka viktig. Flera barn nämnde att gruppledarna varit bra och man har uppskattat de teman som tagits upp och att man under träffarna har kunnat vara flexibel. Att det inte bara var allvar, utan även mycket skratt lyfts fram som något positivt; likaså att bli bjuden på fika. Alla barn har trivts bra i gruppen och flera barn hade gärna fortsatt efter avslutningen. Föräldrarna var genomgående mycket positiva till barnverksamheten i Utväg och gav högsta betyg till gruppverksamheten. Föräldrarna var även positiva till gruppledarna. Bemötandet, helhetssynen och att man känt trygghet med samordnarna, samt betydelsen av att det inte är någon väntetid för att få börja i grupp är sådant som lyfts fram av föräldrarna. Även föräldrarna nämner det positiva med att deras barn får chans att träffa andra med liknande upplevelser och en möjlighet att prata om känslor. Både barn och föräldrar hade svårt att svara på vad som kunde förbättras, men flera ungdomar efterlyste ett större utrymme för samtal om våld. Enstaka röster bland barnen och ungdomar gav också uttryck för olika önskemål, såsom att prata om syskonrelationer och att få information på förhand om innehåll i följande gruppträff. Önskemål om fler äldre deltagande ungdomar och könsblandade grupper fanns också. Flera av ungdomarna hade önskat uppföljningsträffar, medan de yngre barnen önskade att få leka mer och åka på fler utflykter. Bland föräldrarna fanns olika förslag på vad som kunde förbättras; bl.a. samverkan mellan de ingående verksamheterna och att mötena kunde vara mer strukturerade och förberedda. Här fanns även önskemål

om gruppverksamhet närmare hemorten och att alla barn som vill ska få möjlighet att börja i grupp. Förslag på gruppverksamhet för föräldrar framkom också.

Sju av de nio barnen och ungdomarna kunde resonera kring gruppverksamhetens påverkan på dem⁴². Sex barn tyckte att det hade skett någon förändring. Ett barn hade inte längre mardrömmar, flera barn upplevde att skolarbetet gick bättre. En flicka hade fått bättre humör och hade förändrat sitt beteende mot lillebror. En ungdom kunde lättare acceptera det som hänt, medan en flicka sade sig ha blivit tryggare i umgänget med andra. Alla föräldrar sade sig ha sett förändring, större eller mindre, hos barnen. Framför allt två förändringar nämndes; barnet hade blivit lugnare och att barnet i större utsträckning talat om våldssituationen som de upplevt.

I den sista utvärderingen i avsnittet är det *barngruppverksamheten i Katrineholm, Flen och Vingåker* som har studerats⁴³. Syftet med barngruppverksamheterna i KVF-regionen var att hjälpa barnen med att förstå och beskriva de svåra upplevelserna förknippade med våld, samt minska ångest och oro och känslor av skam, skuld och utanförskap. Endast två barn deltog i en fokusgruppintervju och av den anledningen är det mammornas erfarenheter (7 enkäter, 5 intervjuer) som blir centrala i denna utvärdering. Barnen i studien gav uttryck för att de hade en klar bild över varför de skulle delta i barngrupperna och en medvetenhet om att skulden inte låg hos dem. De nämner positiva händelser kopplade till lek och lättsamma aktiviteter. Barnen har genom deltagandet fått hjälp med att prata om det som hänt och möjlighet att träffa andra barn och de har lärt sig att kunna samarbeta samt att kunna prata. Extra viktigt tyckte barnen var att gruppverksamheten byggde på vissa fasta ritualer, samt att de fick leka och berätta för varandra vad de varit med om. Måendet hos barnen påverkades till det positiva vilket synliggörs genom uttalanden som: "det känns lättare" och "jag har inte lika ont i magen längre". Barnen gav även uttryck för att genom gruppverksamheten ha tillägnat sig nya sätt att hantera en jobbig situation. Tre av föräldrarna gav uttryck för att det funnits ett behov av mer information om vad man kunde förvänta sig för reaktioner och förändringar hos barnet, samt en önskan om att få veta hur barnet blivit hjälpt och hur man som förälder kan stötta och samtala om det som hänt i familjen. De flesta föräldrar hade upplevt olika grader av motstånd hos barnen inför att gå till barngruppen, men samtliga föräldrar upplevde ändå att barnen var positivt inställda till verksamheten. Sex av sju föräldrar tyckte att deras barn upplevt barnverksamheten "mycket bra" eller "ganska bra". De flesta föräldrar uppgav i intervjuerna att barnets beteende hade förändrats; de hade blivit lugnare, mera avslappnade och pratade mera. Samtliga föräldrar beskrev en positiv förändring hos sina barn och av vissa framhölls barngruppen som främsta orsak till detta, men även andra faktorer i kombination med barngruppen uppgavs kunna ha betydelse. Samtliga intervjuade föräldrar uttryckte sig positiva till att gå i en kvinnogrupsverksamhet parallellt med barngrupperna, främst för att få möjlighet att träffa andra i samma situation.

3.4 Sammanfattning

Det som framkommer när det gäller barns upplevelser av samhällets bemötande och stöd generellt belyser problem med att i första hand upptäcka barn som lever med våld i hemmet. Barn beskriver hur våldet kan pågå under en lång tid innan det upptäcks, trots att de försökt signalera sin situation till omvärlden. I barns beskrivningar framkommer upplevelser av okunnighet hos myndighetspersoner, brister i information riktad till barnen, och brister i bemötandet. I många av barnens berättelser är socialtjänsten frånvarande. En del barn upplever att de inte har blivit tagna på allvar i möten med socialtjänsten, och att faderns intressen har fått företräde. Skyddade boenden och kvinnojourer har av barnen upplevts positiva genom att de kunnat erbjuda en trygg och säker plats i ett akut skede. Skyddsåtgärder av olika slag påverkar dock barns liv på många olika sätt; de blir isolerade och det sociala livet begränsas, samtidigt som många barn fortfarande lider av rädsla och otrygghetskänslor. När det gäller specifika insatser, såsom gruppverksamheter, ger barnen, men även föräldrarna, generellt höga omdömen. Centralt för många, framför allt mindre barn, är miljön och möjligheter till lek, aktiviteter och skratt, samt att få något att äta och dricka. Betydelsen av att få prata om sina upplevelser och möta andra barn med liknande erfarenheter är också något som framkommer genomgående i barnens upplevelser. Föräldrar och barn kan ge beskrivningar på förändringar till det positiva hos barnen, både gällande beteende och mående, och det finns få exempel på önskemål om förändringar i verksamheterna.

4. Våldsutövare – mäns, partners och barns erfarenheter och bedömningar

4.1 Mäns erfarenheter av samhällets stöd generellt

Nio olika studier av insatser och stöd riktade till våldsutövare, där brukarnas perspektiv synliggörs, har återfunnits. Endast en studie berör samhällets stöd generellt och då endast ur en mans perspektiv inom ramen för ett utvärderingsprojekt om regeringens särskilda satsning på insatser mot hedersrelaterat våld. En av delstudierna i utvärderingsprojektet fokuserade på stödinsatser för förövare och en manlig misstänkt förövare intervjuades om sina upplevelser av att familjen fick skyddat boende och myndigheternas hantering och bemötande av ärendet⁴⁴. Mannens upplevelse genom hela processen var att han behandlats som kriminell, trots att han inte dömts för något brott, och att han inte fått information om vad som hände och varför. Mannen, som hade svårigheter med svenska språket och att förstå det svenska systemet med dess lagar och regler, upplevde sig negligerad av myndigheterna. Mannen hade önskat hjälp och stöd från socialtjänsten för att kunna återförenas med sin familj.

4.2 Mäns erfarenheter av specifika insatser och/eller metoder

De flesta studier i detta avsnitt berör enskilda verksamheter och/eller specifika metoder, men en studie är mer omfattande och berör åtta olika socialtjänstanknutna verksamheter. Tre av studierna belyser även den våldsutsatta kvinnans perspektiv och i en av studierna återges också barns upplevelser.

På uppdrag av regeringen har Socialstyrelsen utvärderat effekterna av socialtjänstanknutna metoder och arbetssätt för män som utövar våld i nära relationer⁴⁵. Studien omfattade verksamheter på åtta orter i landet som delades in i tre grupper: ATV (Alternativ till våld), kris- eller manscentrum och Utväg. Behandlingsmetoderna i de tre grupperna visade sig vara likartade. Ett centralt tema i alla verksamheters behandling var att männen ska se sitt ansvar för våldet. Vid en mätning efter behandlingen gav männen (140 personer) ett gott betyg åt behandlingen; i snitt gav männen behandlingen 27 poäng av 32 möjliga. De allra flesta (88 procent) var nöjda med behandlingen och ansåg att den hade god kvalitet. Drygt hälften av männen ansåg att behandlingen hade gett dem stor hjälp att hantera sina problem på ett bättre sätt. Fler än hälften av männen gav även egna kommentarer, där många uppgav sig vara positiva till behandlingen i sig och många var positiva till gruppbehandlingen. Flera uppskattade att behandlingen var inriktad på problemlösning och flera gav behandlarna positiva omdömen. De negativa kommentarerna var färre, men här fanns uttryck för missnöje med gruppformen, bl.a. gällande löpande intag, gruppspektivet och brist på feedback. Kritik riktades även mot gruppledare som inte bröt in vid pikar och skrott åt någon i gruppen, att tiden för träffar var svåra att förena med arbetstider och att det fanns för lite personal i verksamheten. Att oroa

sig för anmälningsplikt för barn som far illa fick männen att väga sina ord i behandlingen och flera ansåg sig behöva mer behandling än det som erbjöds. Kvinnorna (16 personer) som deltog ansåg överlag att männen hade förändrats till det bättre genom behandlingen; endast en kvinna uppgav att hennes man använde våld som tidigare.

I en utvärdering från 2006 omfattas tre olika verksamheter; *Frideborg, Utväg samt Karlfrid*⁴⁶. Strukturen för verksamheterna ser olika ut, men verksamheterna har mycket gemensamt och behandlingen kan ses som likvärdig; man erbjuder stöd och behandling genom gruppverksamheter till män som misshandlat en kvinna som mannen bor eller har bott tillsammans med. Frideborg vänder sig även till kvinnor och barn och Utväg även till kvinnor, medan Karlfrid enbart riktar in sig på männen. Bland de 52 män som deltog i utvärderingen framkom i början av behandlingen ganska ofta en viss skepsis och bristande motivation. Relativt många män uppgav sig inte ha särskilt stora förväntningar, men de slutomdömen som lämnats är trots detta tydligt positiva. De mest vanliga positiva yttrandena handlar om: gruppformen och att få träffa andra män med liknande erfarenheter; ökad självkontroll; lära sig andra sätt att hantera konflikter och svartsjuka; våga tala för sig själv; bättre självkänsla och tillit till att klara situationer utan att slå; fått prata av sig; lärt sig se sin relation och kvinnan på ett mer nyanserat sätt; lärt sig se sin egen roll och förstå sin skuld. Ganska många män efterfrågade fortsatt kontakt eller fortsatt behandling. Trots bristande motivation i början upplevdes gruppsamtalen allt mer meningsfulla, men det framkom även ett fåtal yttranden som antydde motsatsen; att mannen deltagit för att uppfylla kraven och att man såg sig själv som oskyldigt dömd.

I utvärderingen av *Stickan* i Gävle, som har bedrivit behandling för män som använder våld i nära relation sedan 1999, framkom att de flesta män (66 personer) var mycket nöjda med behandlingen, både när det gällde bemötande, upplägg och innehåll och de hade fått stor hjälp med att hantera sin ilska⁴⁷. En majoritet av männen (86 procent) uppgav att de inte använt någon typ av våld efter avslutad behandling och många (74 procent) tyckte att det hade blivit mycket lättare att handskas med problemen efter behandling. Nästan alla (97 procent) var mycket nöjda med bemötandet och nästan lika många uppskattade att det fanns bestämda regler för gruppbehandlingen. De flesta ansåg att upplägget med träffar en gång per vecka, antalet deltagare, antalet träffar och längden på träffarna var bra. I öppna kommentarer uppgav de allra flesta att de inte tyckte att någon del av behandlingen hade fungerat särskilt dåligt, men nästan hälften (49 procent) hade velat ha mer individuell kontakt med terapeuterna.

Mansmottagningen i Umeå utvärderades som en delverksamhet i Centrum för våld och de tolv männen som besvarat enkäter var överlag mycket positiva till Mansmottagningen⁴⁸. Majoriteten upplevde bemötandet som respektfullt och stödjande och man kände tillit till behandlarna och deras kompetens. Majoriteten ansåg att de blivit bättre på att hantera svåra situationer utan att använda våld. Det bästa med behandlingen var enligt många att man fått möjlighet att tala öppet om problemet med någon som lyssnar och att man blivit bemött med respekt, utan att

dömas eller stämplas. Den kritik som framkom bland männen handlade bl.a. om formerna för behandling och innehållet, t.ex. att det varit lång tid mellan träffarna och att gruppsamtalen borde vara mer styrda.

Utvärderingen av *Mansrådgivningen i Jönköping*, som startade som ett projekt år 2010, belyser hur klienterna upplevt kontakten och om de upplevt några positiva förändringar⁴⁹. Både män och deras partners har tillfrågats. Generellt verkade klienterna ha en hög tillfredsställelse med behandlingen. 17 av de 21 männen uppgav att de definitivt skulle söka hjälp hos Mansrådgivningen igen och de flesta var nöjda med omfattningen på behandlingen och skulle även rekommendera den till någon annan. Både utövare och partners skattade att det hade skett förändringar vad gällde utövarens våldsanvändning, men utövarna menade att de gjort något större förändringar jämfört med skattningar från partners. Alla partnerskattningar visade på en upplevd positiv förändring vad gäller medvetenhet om hur våldet drabbat de närmaste, samt förbättrad föräldraförmåga. Sju av nio partners såg en positiv förändring vad gällde utövarens förmåga att hantera konflikter. Majoriteten av utövarna instämde i en positiv förändring när det gällde förmåga att hantera svåra känslor, samt förmåga att använda strategier för att inte utöva våld. Majoriteten av männen upplevde även att de fått en ökad tilltro till sin förmåga att avstå från våld vid konflikt, samt att de upplevde positiva förändringar när det gäller medvetenhet om sina problem, ökad förståelse för våldsbeteendet och ökad ansvarskänsla för utövat våld. Även positiva förändringar gällande psykiskt välmående framkom hos majoriteten av männen. I djupintervjuerna gav de fyra männen uttryck för både känslomässiga och beteendemässiga förändringar. Bemötandet och tillit till terapeuten framställdes av männen som mycket viktigt; att denne lyssnar och är förstående, men även har kunskap om ämnet. När det gäller bemötande, samtalets relevans och tydlighet med samtalets syfte gav alla partners positiva omdömen. Vad gäller ökad känsla av trygghet på grund av samtalet varierade dock omdömena lite mer. De flesta partners ansåg det viktigt att bli erbjudna partnersamtal i verksamheter som arbetar med våld i nära relationer och de flesta skulle rekommendera partnersamtal till någon annan.

I en utvärdering av ickevålds-gruppen för män vid *Kriscentrum för män i Västmanland*, har 19 män deltagit genom att besvara en enkät om sina upplevelser av olika aspekter i verksamheten⁵⁰. Även upplevelse av hälsa och livskvalitetsaspekter mättes före och efter deltagande i projektet. Alla män uppgav sig vara nöjda eller mycket nöjda med verksamheten. Mest nöjd var man med bemötandet från de anställda, men också i bedömningen av kunnighet och kompetens hos behandlarna och av det personliga stöd man fått var det en klar majoritet av män som uppgav sig vara mycket nöjda. När det gäller deltagarnas upplevelse av välmående, livssituation, självförtroende och syn på framtiden så hade det skett positiva förändringar vid eftermätningen.

4.3 Mäns erfarenheter av insatser för pappor

Trots att det sedan länge funnits kunskap om att många våldsutövande män har barn i sin närhet, och att barnen drabbas av våldet på olika sätt, är det först på senare år som man inom behandlingsverksamheter har börjat fokusera på våldsutövande män som pappor. En av de verksamheter som var bland de första att utveckla detta arbete var Mansmottagningen mot våld i Uppsala (MVU) och numera ingår ett pappa-program i deras ordinarie verksamhet. *Pappa-projektet* vid MVU var ett utvecklingsprojekt som vände sig till en bred grupp pappor och ytterst syftade projektet till att förbättra livssituationen och hälsan för barnen, men det konkreta arbetet handlade om pappor. Utvärderingen av pappa-projektet syftade till att få kunskap om hur insatserna som erbjudits av Pappa-projektet upplevts av brukarna och vilken betydelse insatserna haft⁵¹. Även kvinnor och barn tillfrågades. De sju papporna gav en mycket positiv bild av gruppverksamheten i intervjuerna. Två positiva aspekter framhölls särskilt tydligt; gruppens sammansättning och de andra gruppdeltagarna, samt ledarna och deras arbete. Gruppen framhölls som mycket givande och beskrevs som helhet som präglad av en respektfull och öppen atmosfär. En del uppskattade att det fanns andra man kunde känna igen sig i, andra lyfte fram olikheter som något givande. Att känna sig bekväm med gruppledarna och få bra kontakt upplevdes viktigt. Männen lyfte fram att ledarna hade lyckats fokusera på det som var pappornas problem och hjälpt dem att få perspektiv på sig själva, samtidigt som de gav ett öppet och accepterande bemötande. Författaren anger dock att arbetet i gruppen tenderade att definieras som något annat än våld av informanterna; i utsagorna försköts ansvaret för våldet till männens partners.

Papporna uppgav att de i grunden var positiva till insatsen och att de fått mycket hjälp. En del beskrev en hög grad av förändring; andra var mer återhållsamma. Hur stor förändringen varit för en del pappor finns dock enligt författaren skäl att problematisera utifrån männens uttalanden om relationsproblem och problematiska partners. När det gäller livssituationen som helhet återfinns en stor spännvidd mellan svaren, för en del har livssituationen inte förändrats så mycket medan andra uppgav att gruppen har haft stor betydelse för att få vardagen att fungera. Framför allt gällande relationen till partnern finns beskrivningar av förändring. Även när det gällde barnen tog papporna upp förbättrade relationer, t.ex. hade gruppen bidragit till större trygghet i hur pappan ska förhålla sig som förälder. Parallellt med berättelser om förbättrade relationer finns dock också beskrivningar av fortsatt problemfyllda relationer. När det gäller aspekter av insatserna som varit särskilt till hjälp för att förändra aggressions- och våldsbeteende betonade papporna betydelsen av att känna igen sig i andras liv, tankar och erfarenheter. Att gestalta olika situationer beskrevs som effektivt för att få perspektiv på sig själv. Ett återkommande tema är känslomässig bearbetning, något som varit viktigt, men samtidigt svårt. Att gruppen var förlagd till fredagar sågs som positivt av en del pappor då stödet från gruppen hjälpt dem att klara helgerna på ett bättre sätt. När det gäller kritik som riktats mot verksamheten framkom en önskan om ökad struktur och styrning från gruppledarnas sida hos papporna. En del ansåg att

gruppsamtalen blev lite av slentrian efter ett tag och en del önskade mer handfasta råd och konkreta tips.

Mammornas bild av eventuella effekter av att pappan gått i gruppbehandling varierade bland de fem enkätsvar som inkom⁵¹. Två mammor var mycket positiva när det gäller i vilken grad pappan fått hjälp med de problem han sökte för, övriga mammor var mer tveksamma. En mamma var mycket positiv till att pappan förändrats till det bättre under tiden i grupp; de övriga fyra var mindre positiva eller t.o.m. lite negativa. Två mammors förhoppningar infriades i mycket hög grad, medan övriga mammor uppgav att de inte alls infriats eller mycket lite. Två mammor trodde att barnen tyckte att pappa blivit ”lugnare” och ”vill diskutera mer”, medan övriga mammor uppgav att barnen inte eller i liten grad tyckte att pappa hade förändrats. När det gäller stödet till mamman och barnet under tiden pappan går i grupp uppgav fyra mammor att de haft tillräckligt stöd för egen del, medan tre mammor uppgav att stödet till barnen hade varit tillräckligt. Båda barnen som intervjuats var positiva till kontakten de haft med Barnombudsmannen och båda framhöll som speciellt bra att de fått tips på hur de kan hantera olika situationer. Samtidigt framkom att kontakten också kunde upplevas som påfrestande. Mer generellt kring hjälp så tyckte båda barnen att barn bör erbjudas hjälp, men ett av barnen framhöll samtidigt att det i första hand är pappan som behöver hjälp. Båda barnen såg också skolans personal som en möjlighet till hjälp.

Slutligen ingår en utvärdering av *Utväg Skaraborgs och Södra Älvsborgs första gruppverksamhet riktad till pappor* med våldsproblematik, inom ramen för en magisteruppsats⁵². Fyra pappor och tre mammor från Utväg Skaraborg har intervjuats. Av intervjuerna framgår att männen överlag var nöjda med den pappagrupsverksamhet de medverkat i. Både formen för behandlingen och innehållet har varit till hjälp för männen. Gruppformatet uppskattades av alla männen; att få träffa andra män i liknande situation upplevdes givande. Gruppdeltagandet har utgjort ett stort stöd och det har varit lärorikt och intressant. Att få lära sig om barns utveckling och behov i olika åldrar, samt hur barn påverkas av våld i olika former, framkommer som viktigt i männens beskrivningar. Att reda ut vad våld är och prata om känslor och tankar och beteenden, samt utreda relationer både i aktuell familj och i ett flergenerationsperspektiv har också varit betydelsefullt. Alla pappor ansåg att medvetenhet om barns behov hade förändrats. Två av mammorna gav exempel på förändringar de sett hos papporna, där bl.a. ökad delaktighet i att ta hand om barnen, förändrat agerande vid konflikter med minskad ilska och frustration, samt positiva förändringar gällande relationen till varandra omnämns.

4.4 Sammanfattning

Studierna berör huvudsakligen insatser och åtgärder som sätts in när våldsproblematiken är känd. Hur våldsutövare därutöver upplever samhällets stöd och bemötande generellt framgår inte i mer än en av studierna och då endast genom en mans upplevelser. Den allmänna bilden som framträder när det gäller våldsutövares erfarenheter och bedömningar av de insatser i form av olika gruppbehandlingar de tagit del av, är att de allra flesta är nöjda eller mycket nöjda med det stöd och den hjälp de fått, trots att det kan ha funnits ett visst motstånd och brist på motivation i början. Våldsutövarna ger uttryck för att vara nöjda med innehåll, upplägg och bemötande, även om nyanser också finns här. Att få möta andra män med liknande erfarenheter i en respektfull och stödjande miljö lyfts fram som centralt, men även ett antal olika lärdomar och insikter, t.ex. strategier för att inte utöva våld och en ökad självkontroll, samt att se sin egen roll i skeendet. Vidare finns uttryck för ökad självkännedom och bättre självkänsla genom deltagande i gruppbehandling. En del män ger också exempel på beteendemässiga och känslomässiga förändringar som en följd av deltagandet i gruppverksamheten. I de fall kvinnor också tillfrågats finns varierande upplevelser av sådana förändringar; positiva förändringar anges förvisso av kvinnorna, men skattningarna kan skilja sig mellan män och kvinnor och det finns även exempel på män som tycks skjuta över ansvaret för våldet på partnern eller på relationsproblem. Trots övervägande positiva omdömen om den gruppverksamhet man deltagit i finns också önskemål om förändringar och förbättringar. Något som är återkommande i detta hänseende är ett önskemål om fortsatt stöd efter avslutad behandling, individuellt eller i gruppform.

5. Sammansatta insatser och åtgärder – erfarenheter från flera målgrupper

5.1 Målgruppernas erfarenheter av sammansatta gruppverksamheter

En del av insatserna när det gäller våld i nära relationer berör eller vänder sig till fler än en av målgrupperna eller till alla tre målgrupperna; d.v.s. våldsutsatta, barn som upplevt våld i familjen och våldsutövare. I detta avsnitt ingår sex studier som belyser sådana sammansatta insatser och där erfarenheter från fler än bara en målgrupp lyfts fram.

Tre av utvärderingarna berör gruppverksamheter. Två av dem; kvinnovåldsprojektet *Frideborg*⁵³ i Norrköping och verksamheten *STOPP*⁵⁴ i Eskilstuna erbjöd båda vid tiden för utvärderingarna gruppverksamhet för våldsutövande män och våldsutsatta kvinnor. Frideborg var den första verksamheten i sitt slag i Sverige och den permanentades 1997, medan STOPP som startade något år senare i sin tur har inspirerats av Frideborg. Grunden för arbetet i STOPP är polisanmälningar från kvinnor som blivit utsatta för våld och därefter arbetar man bl.a. för att stötta kvinnan i den juridiska processen och erbjuder mannen möjlighet att delta i en strukturerad behandling i grupp. Förutom erfarenheter av grupprogrammet, framkommer därför även kvinnors och mäns upplevelser av rättsprocessen i utvärderingen av STOPP⁵⁴. Både kvinnorna och männen som intervjuats har både positiva och negativa erfarenheter av sina möten med polisen vid misshandelstillfället, anmälan och förhör. För flera kvinnor har polisförhöret efter anmälan upplevts psykiskt påfrestande och för en del är det svårt att förstå polisens arbete med utredningen och hur rättsprocessen fungerar, speciellt när anmälan inte leder till åtal. Alla kvinnor är kritiska till den långa väntan mellan anmälan och besked om åtal eller rättegång. Samtliga kvinnor har fått någon form av stöd före och under rättegång, medan männen inte beskriver att de haft behov av, sökt eller fått något direkt stöd under rättsprocessen.

När det gäller gruppverksamheten inom ramen för både STOPP och Frideborg är både de intervjuade männen och kvinnorna mycket nöjda med gruppledarnas förhållningssätt^{53,54}. Kvinnorna nämner specifikt gruppledarnas empatiska förmåga, förståelse och kunskap och kompetens, medan männen lyfter fram personliga egenskaper hos gruppledarna, samt samarbetsförmåga och professionalism. Gruppens betydelse omnämns av samtliga kvinnor i termer av att känna igen sig i andra och att man har liknande erfarenheter; känslan av ensamhet minskade. Gemenskapen i gruppen har gjort att man känt förtroende och tillit till både gruppens deltagare och gruppledare. Även en del av männen lyfter fram betydelsen av att känna igen sig hos andra och känslan av gemenskap. Männen lyfter vidare fram tryggheten i gruppen utifrån tystnadsplikten. En del män inom ramen för STOPP upplevde att löpande intag till gruppen skapade viss otrygghet, vilket även några kvinnor från Frideborg ger uttryck för. De flesta av männen vid Frideborg hade dock inga problem med det löpande intaget. De flesta av kvinnorna från båda verksamheterna upplevde att tiden för gruppverksamheten var för knapp och gav uttryck för önskemål om både förlängd tid för gruppträffarna och att träffarna skulle hållas oftare än en gång per vecka. Av männen anser de flesta istället att tiden räckte till och man träffades tillräcklig ofta.

För både männen och kvinnorna vid STOPP har innehållet i verksamheten varit begripligt⁵⁴. Samtliga kvinnor och män anser att de fått den hjälp de behövde av programmet. Några kvinnor beskriver att deltagandet har förändrat deras liv till det bättre och de flesta upplevde att de efter programmet kunde sätta sina egna gränser. Vid både STOPP och Frideborg uppgav kvinnorna i intervjuerna att de har lärt sig förstå hur våldet kan komma till uttryck och de gav också uttryck för att ha fått en större medvetenhet om sig själva, samt en ökad självkänsla^{53,54}. Alla de intervjuade männen ansåg att de genom programmet har hittat olika alternativ till våldet och de flesta har fått en ökad självkänedom. De kvinnor som intervjuats inom ramen för STOPP och som själva haft män som deltagit i verksamheten uppfattar att det har inneburit vissa positiva förändringar i männens beteende⁵⁴. Samtidigt framhåller de att deras egen möjlighet till bearbetning också har stor betydelse. De flesta kvinnor uppger att de har svårt att se att någon förändring hade kunnat ske om de inte hade fått hjälp genom programmet, vilket även kvinnorna vid Frideborg uppger^{53,54}. På samma sätt uppger alla de intervjuade männen vid både STOPP och Frideborg att programmet bidragit till deras förändringsprocess på olika sätt och de flesta av männen menar att det troligtvis hade blivit sämre för dem om de inte hade gått igenom programmet. Alla män uppger att de är mycket nöjda med programmen i de båda verksamheterna, men vissa förslag på förändringar framkommer i intervjuerna. De synpunkter som berör innehållet i gruppverksamheten vid STOPP handlar om önskemål om att jobba mer med männens självförtroende, att ha mer diskussioner om alkohol och dess inverkan på våld, att ha slutna grupper samt mera individuellt arbete⁵⁴. Männen vid Frideborg ger synpunkter på att man saknat en fortsättningsgrupp samt enskilda samtal⁵³. Kvinnorna i sin tur önskar en förlängning av tid och längd på gruppverksamheten och mindre grupper. Vidare saknar en del kvinnor någon form av uppföljning.

När det gäller männens och kvinnornas livssituation efter genomgången program vid STOPP så har kvinnornas livssituation förändrats mycket till det positiva på flera områden, medan förändringen hos männen inte är lika tydlig när det gäller den sociala situationen⁵⁴. Samtliga kvinnor mår bättre psykiskt och har ett bättre nätverk efter genomgången program. De flesta upplever att de brutit den isolering de tidigare varit utsatt för och programmet har haft en positiv inverkan på skuldbearbetning och ansvarsfrågan. Programmet är enligt kvinnorna den viktigaste orsaken till dessa förändringar. För männen har det psykiska måendet förbättrats avsevärt och alla har upphört med att använda våld. De flesta kvinnor som gått igenom Frideborgs gruppprogram har ett bättre skyddsnät efteråt och lite fler än hälften anser att de brutit den tidigare isoleringen⁵³.

Projekt Utväg i Göteborg som bl.a. arbetar med gruppverksamhet riktar sig till hela familjen, och i utvärderingen lyfts både kvinnors, mäns och barns röster fram⁵⁵. De deltagare som intervjuats har befunnit sig i olika skeden av gruppverksamheten. Med få undantag är målgrupperna nöjda med insatserna och har uppfattat verksamheten och det program de genomgått som positivt. Kvinnorna säger sig ha blivit stärkta och ha fått en mer positiv självbild, och de har fått hjälp med att se våldet på ett nytt sätt

och en förståelse för bakomliggande orsaker. Speciellt lyfter de fram det positiva med gruppverksamheten som i sig stödande och där de fått träffa andra kvinnor med en liknande situation. De individuella samtalen har varit viktiga ur ett praktiskt perspektiv. När det gäller förbättringar så efterfrågar flera kvinnor mer praktisk hjälp när det gäller kontakter med myndigheter, samt återträffar efter avslutad gruppverksamhet. Männen, som har varit svårast att motivera till ett deltagande i Utväg, är även de samstämmigt mycket positiva till verksamheten. Genom gruppverksamheten har de fått lära sig att hantera sina känslor och fått redskap för att kontrollera sin aggressivitet. De betonar att de lärt sig att förstå både sig själva och partnern bättre. Några män har synpunkter på den ensidiga bild som ges av män som grupp. För barnen och ungdomarna har det varit svårt att beskriva hur de upplevt gruppverksamheten. Tiden mellan intervju och grupp har för flera av barnen varit lång och flera av barnen har också varit så små att de haft svårt att sätta ord på sina känslor och upplevelser. Samtliga barn är dock nöjda och gruppverksamheten ses som något positivt. De är nöjda över att få delta och det innebär en avlastning för barnen att få träffa andra barn i en liknande situation. De känner sig inte lika ensamma och återkommande i barnens och ungdomarnas berättelser är att de inte längre känner sig "lika arga". Ungdomarna önskade dock att mer tid hade lagts på individuella samtal.

5.2 Målgruppernas erfarenheter av IDAP, partnerkontakt och brottsoffersluss

I avsnittet ingår slutligen utvärderingar som berör insatserna *partnerkontakt* och *brottsoffersluss* inom ramen för Kriminalvårdens behandlingsprogram Integrated Domestic Abuse Program (IDAP) och Relation och Samlevnad (ROS). ROS är ett behandlingsprogram som riktar sig till sexualbrottsdömda män, medan IDAP riktar sig till män som dömts för våld och/eller hot om våld i nära relation och som avtjänar verkställighet inom frivården eller på anstalt. Även andra behandlingsprogram än IDAP arbetar med partnerkontakt, vilket åskådliggörs i en utvärdering från Socialstyrelsen där kvinnors uppfattningar om partnerkontakt inom ramen för andra behandlingsverksamheter än IDAP lyfts fram.

En central del i IDAP är samverkan mellan de som är involverade i mannens verkställighet för att behandlingen ska nå bäst effekt. Den våldsutsatta partnern har därför en egen kontaktperson, s.k. partnerkontaktperson som ger information om mannen och fungerar som referens i bedömningen av mannens framsteg i behandlingen. Det viktigaste syftet med partnerkontaktverksamhet är att höja säkerheten för den utsatta kvinnan och eventuella barn. I studien som fokuserar på partnerkontakt inom ramen för IDAP uppgav majoriteten av kvinnorna (24 personer) som haft en partnerkontaktperson att de var nöjda med det sätt och antal gånger som de haft kontakt med sin partnerkontaktperson⁵⁶. Partnerkontaktpersonerna fick genomgående goda omdömen när det gällde tydlighet i att förklara syftet med verksamheten, bemötande och angående hur stort förtroende man kände för sin partnerkontaktperson. Kontakten upplevdes överlag som positiv och majoriteten av kvinnorna var nöjda eller mycket nöjda. De flesta kvinnor instämde även i att

partnerkontakten bidragit till att öka deras säkerhet och majoriteten av kvinnorna med barn upplevde också att barnens säkerhet hade ökat. Flertalet upplevde att de i och med partnerkontakten fått ökad kunskap om vart de skulle vända sig om de blev utsatta för våld eller hot om våld. Kvinnorna har upplevt det positivt att ha någon att anförtro sig åt, samt att partnerkontakten gett viss inblick i mannens vård. Några kvinnor ansåg att mannens övervakning kunde ha varit mer kontrollerad, medan andra ansåg att programtiden borde vara längre. I utvärderingen från Socialstyrelsen som riktar in sig på andra behandlingsverksamheter än IDAP, uppgav de flesta kvinnor (av totalt 16) att partnerkontakten hade varit till hjälp och hade fått dem att må bättre⁵⁷. Alla kvinnor hade dock önskat en tätare kontakt. Endast ett fåtal ansåg sig inte fått någon hjälp alls genom partnerkontakten.

Generellt var männen (62 personer) mycket nöjda (85 procent) med sitt deltagande i IDAP-programmet och majoriteten (90 procent) ansåg att de fått ett bra bemötande från programledarna⁵⁶. Dessa hade enligt nästan två tredjedelar av männen (74 procent) på ett bra eller mycket bra sätt förklarat syftet med IDAP. Formerna kring IDAP uppskattades också i hög grad och nästan alla (89 procent) ansåg det bra att programmet genomförts av en manlig och en kvinnlig programledare. Programinnehållet, bl.a. kring strategier för att undvika hotfullt och våldsamt beteende, fick generellt höga betyg av männen. En majoritet av männen ansåg att en viktig del i IDAP var att prata om partnerskap (90 procent) och ansvarsfullt föräldraskap (87 procent) i gruppen. Nästan alla (97 procent) instämde i stor eller mycket stor utsträckning i betydelsen av att prata om att ta ansvar för sitt beteende. Vikten av att prata om sexuell respekt i gruppen skattades något lägre (73 procent). Cirka hälften av männen trodde att deltagande i IDAP i stor eller mycket stor utsträckning minskade risken för att återfalla i relationsvåld. En fjärdedel av männen uttryckte att deltagande i IDAP inte på något sätt minskade risken för att återfalla i relationsvåld. I fria kommentarer framkom att vissa män var nöjda med programmet, programledarna och att lära sig ta ansvar och bryta negativt beteende. Andra var mindre nöjda, bl.a. med kvaliteten på behandlingen, programledarna, programinnehållet, tidsbrist under möten, samt urval av deltagare till programmet.

I den sista studien fokuseras *brottsoffersluss*⁵⁸. Brottsoffersluss är ett sätt för förövare och brottsoffer att genomföra ett säkert möte på anstalt och föregås av en utredning av förövarens och offrets förmåga att medverka i ett sådant möte. Deltagande i brottsoffersluss ses som en förutsättning för att förövaren ska kunna ha kontakt med målsägande under sin vistelse på anstalt. Verksamheten utgår från brottsoffrets förväntningar och perspektiv, medan förövarens åsikt är viktig, men sekundär. Studien visar att majoriteten av de 39 kvinnor som telefonintervjuats ansåg att de hade fått ett bra bemötande från personal i brottsoffersluss. Flertalet ansåg också att personalen hade förklarat syftet med brottsoffersluss på ett bra eller mycket bra sätt. Mer än hälften uttryckte att de hade stort eller mycket stort förtroende för den personal som hade ansvarat för brottsoffersluss och att personalen hade tagit hänsyn till deras åsikter. Nästan hälften av kvinnorna var nöjda med antalet kontakter med den intagne via brottsoffersluss, medan ungefär lika många kvinnor hade önskat fler kontakter. Vid

möten på anstalt uppgav majoriteten av de kvinnor som deltagit i sådana att de kände sig trygga och en stor andel kände sig lugna, nöjda och att de hade kontroll. En stor andel uppgav att de också kände sig ledsna, och en tredjedel kände sig nervösa. Endast ett fåtal kände sig rädda. Liknande omdömen ges av kvinnorna även när det gäller telefonmöten via brottsoffersluss. Hälften av kvinnorna instämde i stor eller mycket stor utsträckning i påståendet att brottsofferslusspersonalens närvaro hade bidragit till ett bättre möte på anstalt. En majoritet av kvinnorna trodde att deras partners deltagande i brottsoffersluss i stor eller mycket stor utsträckning skulle bidra till att minska hans risk att eventuellt återfalla i relationsvåld. När det gällde övriga erfarenheter av brottsoffersluss uppgav flera kvinnor att de ansåg att handläggningstiden var för lång; för en del upplevdes detta inkonsekvent eftersom de redan hade träffat den intagen under tiden på häkte. En del kvinnor gav uttryck för att personalen inte förstod eller lyssnade. För en del kvinnor med utländsk härkomst framkom språkliga och kulturella hinder.

Knappt 80 procent av de 44 män som svarat på undersökningen har deltagit i möten via brottsoffersluss. Nästan hälften av dessa tyckte att personalen hade förklarat syftet med brottsoffersluss på ett bra eller mycket bra sätt. Hälften ansåg sig ha fått ett bra bemötande av personalen och en tredjedel uppgav att de hade stort eller mycket stort förtroende för personalen som ansvarade för brottsoffersluss. Cirka en fjärdedel av männen ansåg att personalen tagit hänsyn till deras åsikter. Anstaltens arbete med brottsoffersluss upplevdes av en femtedel av männen vara bra eller mycket bra. Mer än hälften av männen skulle hellre ta emot den aktuella besökaren på anstalt utan brottsoffersluss. En majoritet av de män som deltagit i möten på anstalt uppgav att de kände sig trygga, lugna och nöjda under mötena och nästan hälften uppgav att de kände sig nervösa och ledsna och hade kontroll över situationen. Nästan lika många ansåg att brottsofferslusspersonalens närvaro bidrog till ett bättre möte på anstalt. Över hälften av männen ansåg att deltagandet i brottsoffersluss minskar risken för eventuellt återfall i relationsvåld. Även bland männen framkom missnöje med handläggningstiden som upplevdes allt för lång.

5.3 Sammanfattning

Erfarenheter och bedömningar av sammansatta insatser i form av gruppverksamheter för kvinnor och män liknar på många sätt de upplevelser som framkommit om gruppverksamheter i tidigare avsnitt. Både män och kvinnor anser sig ha fått hjälp av programmen, och uttrycker sig vara nöjda med gruppledarna förhållningssätt, bemötande och kompetens. Vikten av att känna igen sig i andra och att man har liknande erfarenheter lyfts även här. Kunskap om våld, ökad självkännedom, upplevda beteendeförändringar, samt förändringar i livssituation till följd av deltagandet i verksamheten berörs av både kvinnor och män. De barn som tillfrågats är alla nöjda med insatsen. Att man inom en del gruppverksamheter arbetar utifrån ett löpande intag är dock något som inte uppskattas av alla deltagare. Även här framkommer önskemål om individuella stödåtgärder, samt någon form av uppföljning eller

möjlighet till fortsättningsgrupp. Säkerhetsinriktade insatser som partnerkontakt och brottsoffersluss får varierande omdömen, men en majoritet av kvinnorna anser ändå att insatserna ökat känslan av trygghet och säkerhet. Männen är också överlag nöjda med innehåll, personal och bemötande, men ger något mer varierande svar gällande insatsernas betydelse för att inte återfalla i relationsvåld.

6. Övergripande sammanfattning och diskussion

6.1 Målgruppernas erfarenheter – kunskapsöversiktens viktigaste resultat

Syftet med kunskapsöversikten är att sammanfatta målgruppernas erfarenheter och bedömningar av insatser som de tagit del av, på området våld i nära relationer. Kunskapsunderlaget utgörs av studier och utvärderingar som belyser ett brukarperspektiv. Studierna är olika till sin karaktär, både vad gäller grad av vetenskaplighet och omfattning och var för sig är många studier begränsade i sina möjligheter att ge en generell kunskap om målgruppernas upplevelser. Trots dessa begränsningar visar sammanställningen i kunskapsöversikten att det finns gemensamma nämnare och återkommande teman som kan bidra med en mer allmän bild av målgruppernas erfarenheter och bedömningar.

I kunskapsöversikten tydliggörs vikten av att utgå från ett helhetsperspektiv på samhällets samlade insatser för att nå en ökad förståelse för de enskilda individernas upplevelser. Studierna visar i många avseenden på hur mångfacetterat och komplext arbetet mot våld i nära relationer är. Ofta involveras många samhällsfunktioner och professionella med olikartade kompetenser, kunskaper och erfarenheter, som möter utsatta individer med varierande problembilder och behov. De individer som berörs och drabbas av våld i nära relationer skiljer sig åt gällande bakgrundsfaktorer såsom kön och ålder, men även i relation till förväntningar, tidigare erfarenheter, önskemål och kunskap. Allt detta ställer höga krav på de insatser som erbjuds och på de professionella som möter dessa individer.

Ett viktigt mått på kvaliteten hos en verksamhet utgörs därför av brukarnas upplevelser av insatsen. Studierna i kunskapsöversikten synliggör vissa återkommande teman när det gäller upplevelser och erfarenheter bland de olika målgrupperna. De våldsutsatta och barn som upplevt våld i familjen delar erfarenheter av svårigheter att bli tagen på allvar och få bekräftelse i ett inledande skede när man söker hjälp, dvs. innan våldsproblematiken är bekräftad och erkänd i termer av att en insats eller åtgärd sätts in. Likaså uppges bristande information om vilken hjälp som finns att tillgå, samt vart man kan vända sig, utgöra ett problem för målgrupperna. När samhällets stödfunktioner väl fångar upp problemet och man som brukare får tillgång till hjälp och stöd utifrån sin problematik tycks erfarenheterna hos alla målgrupper vara övervägande positiva. Beroende på vilken målgrupp det gäller finns också variationer i vad som lyfts fram som positivt, men centralt i många beskrivningar är olikartade upplevelser av bemötandet. Det påverkar i sin tur bedömningen av den

mottagna insatsen, men även tilliten till samhällets stödfunktioner generellt. Att bli tagen på allvar, bemötas med respekt, förståelse, empati och engagemang värderas högt, men också att få emotionellt, socialt och praktiskt stöd.

Vikten av att mötas av professionella som tar ett övergripande samordningsansvar och omfattar en helhetssyn på situationen framkommer i ett flertal studier, likväl som betydelsen av kunskap och erfarenhet hos de professionella. Många gånger tycks de negativa erfarenheterna när det gäller bemötandet från professionella kunna kopplas till bristande erfarenhet och kunskap om våld i nära relationer. Generellt lyfts innehåll och utformning av specifika insatser fram som något positivt som gett redskap för känslomässig och beteendemässig förändring. Samtidigt framgår det också tydligt bland de allra flesta att det är av nog så stor betydelse att man får möta andra med liknande erfarenheter. Igenkännande och bekräftelse från andra med liknande livssituationer kan ha en avgörande betydelse för upplevelserna av en insats. Efter avslutad insats tycks målgrupperna i många fall lämnas utan vidare uppföljning och de olika målgrupperna ger uttryck för ett behov av fortsatt stöd eller möjlighet till fortsatt gruppverksamhet. Återhämtning och bearbetning från upplevelser av våld i nära relationer kan betraktas som en process där de olika faser man genomgår kan se olikartade ut, vilket i sin tur medför varierande behov och upplevelser av insatser hos målgrupperna. Tillsammans med de önskemål om individuellt inriktade insatser som framkommer bland en del respondenter tangerar detta frågan om individanpassade insatser och i vilken grad hänsyn tas till individers olika önskemål när det gäller utformandet av insatser.

Våldsutsattas erfarenheter

När det gäller målgruppen våldsutsatta specifikt framträder å ena sidan bristande tillit och misstro till samhällets stöd och insatser som en central aspekt i de erfarenheter som beskrivs. Än mer tydligt blir detta i förhållande till särskilt sårbara grupper, såsom våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik, eller kvinnor med utländsk härkomst. Å andra sidan finns även många positiva upplevelser av insatser som medfört bekräftelse, skydd och möjlighet till förändring av livssituationen. Vägen till att få tillgång till samhällets stödåtgärder tycks många gånger vara komplicerad och beroende av tillfälligheter och möten med rätt personer vid rätt tidpunkt. Likaså tycks vägen vidare, efter genomgången eller mottagen insats, lämna de våldsutsatta i en situation där de många gånger har ett fortsatt behov av stöd och hjälp.

Barns erfarenheter

Liknande resonemang gällande upplevelser av inledande kontakter med myndigheter kan även föras när det gäller målgruppen barn som upplevt och/eller bevittnat våld i familjen. Här framkommer utöver detta skillnader i barns ålder som betydelsefullt för hur barn upplever och uppfattar stöd och hjälpinsatser, men också förmågan att ge uttryck för sina erfarenheter. För yngre barn är lek, aktiviteter och samvaro med andra barn centralt, medan äldre barn kan ge uttryck för betydelsen av att få dela erfarenheter med andra barn i liknande situationer, samt vikten av att få berätta och

prata med utomstående. Studierna visar även att miljö, både i termer av fysiska lokaler, men även i form av exempelvis erbjudande om mat och dryck kan ha stor betydelse för hur barn och ungdomar upplever en insats som helhet. Inramningen i form av miljö, stämning och bemötande och dess betydelse för insatsen framkommer i alla målgrupper, men tycks framför allt viktig att ta i beaktande i utformandet av insatser riktade till barn och ungdomar.

Våldsutövares erfarenheter

Våldsutövares erfarenheter av de insatser som riktas till dem visar även det på hög grad av nöjdhet, samtidigt som det finns kritiska röster till delar och aspekter av olika insatser. Målet med de flesta insatser och behandlingsformerna är att våldsutövare ska ta ansvar för sitt våldsutövande och viss del av kritiken kan tänkas hänföras till våldsutövare som mer eller mindre tvingats till behandling och som ser sig själva som oskyldiga. Generellt är männen nöjda eller mycket nöjda med den behandling de fått, vanligtvis i form av gruppverksamhet, som enligt många lett till positiva förändringar i relation till våldsutövandet och nya insikter om sig själv och våldet. Däremot tycks finnas en viss diskrepans i bedömningar av eventuella positiva förändringar; våldsutövare ger i vissa fall uttryck för högre grad av förändring än de våldsutsatta kvinnor som tillfrågats om männens förändring till följd av mottagen insats.

Sammanfattningsvis framträder vissa centrala förhållanden och aspekter, som målgrupperna upplevt som särskilt positiva eller negativa när det gäller insatser mot våld i nära relationer. En redovisning av dessa förhållanden framgår i tabell 2 nedan.

Tabell 2. Förhållanden som målgrupperna upplevt särskilt positiva eller negativa i insatser mot våld i nära relationer

	<i>Förhållanden som upplevts särskilt positiva/möjliggörande</i>	<i>Förhållanden som upplevts särskilt negativa/försvårande</i>
<i>Våldsutsatta</i>	Ett bra bemötande (bekräftelse, respekt, förståelse, värme, trygghet, lugn). Trygg och omhändertagande miljö. Möten med professionella som har kunskap, erfarenhet och kompetens. Socialt, emotionellt och praktiskt stöd. Delade erfarenheter med andra i liknande situation. Insatser utformade för att ge kunskap och insikter som kan leda till förändring (t.ex. gruppverksamhet, samtal). Säkerhetshöjande insatser (t.ex. kontaktförbud, partnerkontakt).	Bristande tillit och misstro till samhällets stöd och hjälp (inte bli tagen på allvar, ifrågasatt, otrygghet). Okunskap och bristande kompetens hos professionella. Bristande rutiner och samverkan. Brist i information. Avsaknad av uppföljningar och fortsatta stödåtgärder (individuellt eller i grupp).
<i>Barn som upplevt våld i familjen</i>	Ett bra bemötande (bekräftelse, omsorg, förståelse, trygghet). Lek, aktiviteter och samvaro med andra barn. Att få berätta för utomstående. Delade erfarenheter med andra i liknande situation. Trygg och familjär miljö (lokalens utformning, stämning).	Omgivande samhällets oförmåga att se barns utsatthet. Okunskap hos myndighetspersoner. Bristande barnperspektiv i information och insatser.

	Insatser med viss struktur.	
<i>Våldsutövare</i>	Möjlighet att dela upplevelser med andra. Ett bra bemötande (respektfullt, stödjande, icke-dömande). Kompetens och kunskap hos professionella. Insatsers utformning (gett nya insikter, kunskaper och bidragit till förändring).	Ofrivilligt/omotiverat deltagande i insats. Avsaknad av uppföljande behandling (grupp och individuellt). Löpande kontra fast intag i grupper. Brist på struktur och styrning i insats.

6.2 Avslutande reflektioner

Våld i nära relationer är inget nytt fenomen. Utsattheten och behov hos barn som upplever våld i hemmet är dock något som först på senare år har uppmärksammas. Även arbetet med att utveckla insatser riktade till våldsutövare har påbörjats förhållandevis nyligt. Detta kan utgöra en förklaring till varför antalet studier som berör barn som upplevt våld och våldsutövare fortfarande är få i relation till de studier som berör de våldsutsatta. Av de studier som ingår i denna kunskapsöversikt har 31 studier ett huvudsakligt fokus på de våldsutsattas erfarenheter, medan 12 studier fokuserar på barns upplevelser och erfarenheter. Endast 9 av studierna utgår från våldsutövares erfarenheter. Även om studierna som berör de våldsutsatta är fler till antalet och omfattar en bredare bild av olika insatser och åtgärder, så finns även här kunskapsluckor. Särskilt sårbara grupper av våldsutsatta, såsom äldre och funktionshindrade finns exempelvis inte alls representerade. Våld i nära relationer drabbar huvudsakligen kvinnor, men idag vet vi också att den våldsutsatta inte alltid är en kvinna och våldsutövaren är heller inte alltid en man. I kunskapsöversikten framkommer dock en förhållandevis ensidig bild av kvinnor som våldsutsatta och män som våldsutövare. Kunskap om erfarenheter och bedömningar av hjälp och insatser som även riktar sig till andra grupper är därmed något som framöver behöver utvecklas. Vidare finns också skäl att reflektera över vilka deltagarna i de olika studierna är. I många studier saknas information från de individer som valt att avbryta en insats i förtid. I andra studier utgörs urvalet av personer som själva valt att delta i studien. Möjligtvis är de som väljer att inte delta, eller de som avbryter en insats i förtid de som är mindre tillfreds med en insats. För att få en bättre beskrivning av uppfattningar och bedömningar av insatser mot våld i nära relationer vore det därför också viktigt att hitta strategier för att minska sådant bortfall av viktig information.

I en del av studierna synliggörs upplevelser av samhällets stöd och bemötande generellt när det gäller de våldsutsatta och barn som upplevt våld i familjen. Hur de som utövar våld upplever detta framgår dock inte i någon större utsträckning; fokus ligger främst på konkreta insatser och metoder som sätts in när våldsproblematiken är känd. För att i ett tidigt skede kunna fånga upp och ge adekvat stöd och hjälp till våldsutövare torde det även vara viktigt att ta del av deras erfarenheter och uppfattningar om stöd och hjälp i en mer generell mening. Vidare kan uppmärksammas att fokus för de allra flesta studier som ingår i kunskapsöversikten är målgruppernas erfarenheter och bedömningar av de insatser de själva har tagit del av. Våld i nära relationer är dock något som får konsekvenser för flera berörda individer,

likväl som de insatser målgrupperna tar del av också påverkar övriga familjemedlemmar. För att få en bredare och mer nyanserad bild av hur en insats riktad till den enskilde fungerar behövs studier med en helhetssyn som omfattar upplevelser och bedömningar av insatsen även från andra familjemedlemmar. Ett fåtal studier belyser förvisso partners och barns upplevelser av en insats riktad till någon annan i familjen, men som ett led i att utveckla insatser på området kan ytterligare kunskap av det slaget ha relevans.

Syftet med kunskapsöversikten är att sammanfatta målgruppernas erfarenheter och bedömningar av insatser de tagit del av. Flera tidigare studier har visat att brukare generellt är nöjda och tillfreds med olika välfärdstjänster (se t.ex. Socialstyrelsen 2013b), vilket även framkommer i denna kunskapsöversikt. Tillfredsställelse bör dock relateras till olika bakgrundsfaktorer såsom kunskap, förväntningar, behov, önskemål och tidigare erfarenheter. Eftersom olika brukare skiljer sig åt med avseende på en mängd bakgrundsfaktorer finns det skäl att anta att det också påverkar hur de upplever och bedömer insatsernas kvalitet. Vidare bör det i sammanhanget tas hänsyn till att tillfredsställelse och kvalitet kan ha olikartade innebörder för olika individer i olika situationer. Tillfredsställelse säger inte nödvändigtvis något om effekterna av en specifik insats, men har däremot ett värde i sig, för klienten, verksamheten och för allmänhetens förtroende för den verksamhet det berör. Brukarnas subjektiva upplevelser av en insats kan antas vara ett viktigt mått på en verksamhets kvalitet och är därmed också viktiga för utvecklandet av insatser på området. Målgrupperna är experter genom sina erfarenheter och bör ges utrymme och möjlighet att komma till tals om hur de ser på sina hjälpbehov och på utformningen av hjälp- och stödinsatser. I de slutsatser som görs gällande i utvärderingar av effekter bör deras erfarenheter och bedömningar vägas in, framför allt med tanke på att det rent metodologiskt är problematiskt att utvärdera insatser på området våld i nära relationer. I kunskapsöversikten finns exempel på utvärderingar där man säger sig inte kunna påvisa att eventuella positiva effekter har ett samband med en specifik insats. Däremot uppger målgrupperna att de är nöjda med insatsen och att den svarar mot behov som man har. Omdömen och erfarenheter av det slaget bör uppmärksammas i högre grad för att nyansera diskussionen om vilka metoder och insatser som är verksamma. Än viktigare är det sannolikt att fördjupa analyserna genom att försöka besvara frågor om på vilket sätt och under vilka omständigheter insatserna är till gagn för de enskilda individerna och vilken betydelse de tillskrivs.

REFERENSER

- Ahlgren, T. (red.)(2007) *En utvärdering av kvinnofridsrådgivningen i Jönköpings kommun*. Skriftserie för Individ- och familjeomsorg 2007/2. Luppen kunskapscentrum.
- Almqvist, A. (2010) *Självrespekt som väg ut ur våldet. Utvärdering av Stickans gruppbehandling för män som utövat våld i nära relation*. FoU-rapport 2010:2. FoU Välfärd, Region Gävleborg.
- Almqvist, K., Georgsson, A., Grip, K. & Broberg, A. (2012) *Stöd till barn som upplevt att mamma utsätts för våld- erfarenheter från en studie av barn som deltagit i Bojens grupprogram*. Delrapport 3, 2012. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Augustsson, V. & Kuno, S. (2006) *Osynliggjorda brottsoffer. En studie över våldsutsatta missbrukande kvinnors situation och över deras tillgång till stödjande verksamheter inom Linköpings kommun*. Projekt Greta, Linköpings stadsmission.
- Babcock, J. C., Green, C. E. & Robie, C. (2004) Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical Psychology Review*, 23: 1023-1053.
- Bak, M. (2007) *Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld*. Rapport 2007: 58. Länsstyrelsen Västra Götalands Län.
- Barnombudsmannen (2012a) *Signaler. Våld i nära relationer. Barn och ungdomar berättar*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Barnombudsmannen (2012b) *Oskyddad. Barn och ungdomar om att leva med skyddade personuppgifter*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Berg, M. (2007) *Myndigheters och organisationers bemötande av våldsutsatta kvinnor. En kvalitativ studie utifrån kvinnors erfarenhet*. Magisteruppsats, Malmö högskola.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (1998) Metoder i socialt arbete. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 5, 4: 291-314.
- Bergström, H. (2012) *Under och efter skyddat boende. Stöd till våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund*. Somaya kvinno- och tjejjour.
- Bergström, L. & Rudqvist, A. (2006) *Mansfrid. En utvärdering av behandling för män som dömts för våld i nära relationer*. Karlstad Universitet; Avdelningen för sociala studier.
- Björck, A. & Heimer, G. (2008) Hälso- och sjukvårdens ansvar. I: G. Heimer & D. Sandberg (red.) *Våldsutsatta kvinnor- samhällets ansvar*. s. 111-150. 2:a rev. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Blom, B. & Morén, S. (2007) *Insatser och resultat i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Bolin, B. & Enqvist-Bolin, K. (1997) *"Tack vare Frideborg". Utvärdering av Kvinnovåldsprjektet Frideborg i Norrköping*. Norrköpings kommun, Frivården.
- Breife, P. (2012) Våldets uttryck och orsaker. I: G. Lindén & P. Breife (red.) *Pappor med våldsproblematik: forskning & arbetsmetoder inom socialtjänsten*. s. 27-35. Stockholm: Gothia Förlag.

- Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K. m.fl. (2011) *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Göteborgs Universitet, Psykologiska institutionen.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2013) *Utvärdering av koncept Karin. En samverkansmodell för personer som utsatts för våld i nära relationer*. Rapport 2013:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2010) *Brottsoffers kontakter med rättsväsendet. En fördjupad studie utifrån Nationella trygghetsundersökningen 2006–2008 och intervjuer med fokusgrupper*. Rapport 2010:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2009) *Våld mot kvinnor och män i nära relationer. Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet*. Rapport 2009:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007) *Besöksförbud. De berörda och deras erfarenheter*. Rapport 2007:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brunnberg, E. & Åsbrink, M. (2012) *Utvärdering av barnverksamheten på Kvinnohuset i Örebro*. Mälardalens Högskola, Eskilstuna Västerås.
- Cater Källström, Å. (2009) *Trappan modellen för samtal med barn som upplevt våld i familjen- en utvärdering för metodutveckling*. FoU-rapport 2009/3. Enheten för FoU-stöd, Regionförbundet Uppsala län.
- Corneliussen, T. (2012) *Barn som upplever våld- konsekvenser för välmående och hälsa. Genväg till forskning nr 4*. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relation. Göteborg.
- Dobash, R. P & Dobash, R. E. (2004) Women's violence to men in intimate relationships. Working on a puzzle. *British Journal of Criminology*. 44: 3, 324–249.
- Edlund, H. (2010) *Kriscentrum för män i Västmanland (KMV). En extern utvärdering av en metod att möta män som slår*. Tillgänglig: <http://www.kfmv.se/PDF/Historik/Utvarderingar/2009/Utvadering2009.pdf>
- Ekström, V. (2010) *Utvärdering av Relationsvåldscentrum. Tredje verksamhetsåret*. Ersta Sköndal Högskola: Institutionen för socialt arbete.
- Ekström, V. & Berg, L. (2009) *Utvärdering av Relationsvåldscentrum. Andra verksamhetsåret*. Ersta Sköndal Högskola: Institutionen för socialt arbete.
- Ekström, V. & Berg, L. (2008) *Utvärdering av Relationsvåldscentrum. Första verksamhetsåret*. Ersta Sköndal Högskola: Institutionen för socialt arbete.
- Eliasson, M. (2008) Att förstå mäns våld mot kvinnor. I: G. Heimer & D. Sandberg (red.) *Våldsutsatta kvinnor- samhällets ansvar*. s. 41-57. 2:a rev. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Enqvist-Bolin, K. & Nordqvist, O. (2005) *Det tysta vittnet- en utvärdering av barngruppverksamheten för barn som bevittnat våld i Katrineholm, Flen och Vingåker*. Tillgänglig: <http://www.katrineholm.se/Global/SOC/Forskning->

- Enqvist-Bolin, K. & Nordqvist, O. (2004) *"Där går min gräns"- en utvärdering av STOPP samverkan mot kvinnovåld i Eskilstuna*. Norrköping: Kriminalvården.
- Ericsson B. & Mattson C. (2009) *Våldsutsatta kvinnors upplevelser av bemötande inom vården*. Magisteruppsats, Karlstads universitet.
- Eriksson, M. med Wycichowska, M. (2010a) *Stöd till barn som upplevt våld. Utvecklingen på fältet 2006-2010*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eriksson, M. (2010b) *Pappa-projektet vid Mansmottagningen mot våld i Uppsala. En utvärdering*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Eriksson, M. & Dahlkild-Öhman, G. (2010) *Bearbetning, återupprättelse, framtidstro? Utvärdering av Ersta Fristads grupper för misshandlade och hotade kvinnor*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eriksson, M., med Biller H., & Balkmar, D. (2006) *Mäns våldsutövande- barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet/Fritzes.
- Feder, L., Wilson, D. B. & Austin, S. (2008) Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence. *Cambell Systematic Reviews*, 2008:12.
- Ghazinour, M., Hanberger, A. & Mårald, G. (2007) *Stödinsatser för förövare- en utforskande undersökning. Delrapport 3 från den nationella utvärderingen av regeringens insatser mot hedersrelaterat våld*. Umeå Universitet: Umeå Centre for Evaluation Research.
- Gillberg, G. & Jordansson, B. (2007) *Projekt Utväg. En intressentorienterad utvärdering*. Göteborgs universitet: Institutionen för arbetsvetenskap.
- Grausne, J. (2005) *Utvärdering av Kvinnoboendet Siri, ett skyddat boende för kvinnor*. Rapport 2005:13. Utvärderingsenheten i Uppsala kommun.
- Grip, K. & Broberg, A. (2013) *Utvärdering av stödinsatser för mammor som utsatts för våld i en nära relation av en manlig partner*. Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen.
- Grip, K., Broberg, A. & Almqvist, K. (2010) *Psykisk hälsa hos mammor som utsatts för våld av sin partner- före och efter deltagande i Bojens grupprogram*. Delrapport 2, 2010. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Hammerin, A. & Larsson, K. (2012) *Utvärdering av Spirea- en verksamhet riktad till personer som upplever våld i nära relationer*. Fokus-Rapport 2012:2. Kalmar: Fokus.
- Hanberger A., Ghazinour M., Mårald G. (2008) *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld 2003-2007- slutrapport från den nationella utvärderingen*. Evaluation Reports No 25. Umeå universitet. Umeå Centre for Evaluation Research.
- Hanberger, A., Wikström, E. & Ghazinour, M. (2007) *Hur fungerar skyddat boende? Delrapport 2 från den nationella utvärderingen av regeringens insatser mot hedersrelaterat våld*. Umeå universitet: UCER.

- Hedin, U-C. (2011) *Kvinnors väg till trygghet och boende- en delrapport*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Hedin, U-C. (2009) *Försöksverksamhet för våldsutsatta och missbrukande kvinnorkvinnoförhållanden vid Villa Vägen ut! Karin*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Hermansson, K., Scheffer-Lindgren, M. & Tengström, A. (2010) *Beskrivning och utvärdering av ideella kvinnoförhållanden*. Forskningscentrum för psykosocial hälsa, Forum.
- Holmberg, C. & Enander, V. (2007) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Göteborg: Kabusa pocket.
- Holmberg C. & Stjernqvist U. (2005) *Våld samt lika och olika- om våld i samkönade parrelationer*. Stockholms universitet: Centrum för genusstudier.
- Holmberg, C., Smirthwaite, G. & Nilsson, A. (2005) *Mäns våld mot missbrukande kvinnor- ett kvinnofridsbrott bland andra*.
- Hydén, M. (2008) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och möjliga*. Linköpings universitet.
- Hydén M.(1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Falköping: Liber.
- Håkansson, P. A. (2007) *Frihet och familj. En uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld*. Stockholm: IMS, Socialstyrelsen.
- Hällberg, C. (2003) *När pappa misshandlar mamma- barns berättelser om våld i hemmet*. Magisteruppsats. Ersta Sköndal Högskola: Institutionen för socialt arbete.
- IVO (2014) *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012–2013*. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg, IVO.
- Janson S., Jernbro C. & Långberg B. (2011) *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige- en nationell kartläggning 2011*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Kaldal, A., Diesen, C., Beije, J. & Diesen, E. (2010) *Barnhusutredningen 2010*. Stockholms universitet, Juridiska institutionen. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Karlsson, L. B. (2010) *tryggare än så här kan det inte bli- en kvalitativ studie av Kvinnohemmet Rosen*. FoU Rapport 2010:4. FoU Välfärd Region Gävleborg & Högskolan i Gävle.
- Karlsson, P. (2010) *Utvärdering av verksamheterna inom Centrum mot våld i Umeå*. Utvecklings- och fältforskningsenheten, UFFE, Umeå socialtjänst.
- Landberg Å. & Svedin C. G. (2013) *Inuti ett Barnhus. En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Liljegren, L. (2010) *Gruppverksamhet för pappor med våldsproblematik. En utvärdering*. Magisteruppsats. Linköpings universitet: Institutionen för klinisk och experimentell medicin.

- Linderot, S. (2003) *"Det syns inte utanpå, men känns inuti". En utvärdering av barnverksamheten inom "Utväg Skaraborg" med röster från barn som bevittnat våld, föräldrar, personal och representanter för Rädda Barnen.* Stockholm: Rädda Barnen.
- Lindgren, L. (2011) *Hur används brukarundersökningar? En översikt av forskningen och perspektiv på kunskapsöversikter.* Rapport 3: 2011. FoU Väst, Göteborg.
- NCK (2010) *Hedersrelaterat våld och förtryck—en kunskaps- och forskningsöversikt.* NCK-rapport 2010:1. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid, NCK.
- Nordborg, G. (2008). Våld i vardagen. I: G. Heimer & D. Sandberg (red.) *Våldsutsatta kvinnor- samhällets ansvar.* s. 63-83. 2:a rev. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Näsman E., Cater Källström Å. & Eriksson M. (2008). Perspektiv på barns röster om våld, s. 7-21. I: M. Eriksson, Å. Cater Källström, G. Dahlkild-Öhman & E. Näsman (red.) *Barns röster om våld- att tolka och förstå.* Malmö: Gleerups.
- Proposition 2006/07:38. *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor.* Socialdepartementet.
- Regeringsbeslut (2011). *Regeringsbeslut 2011 II:3, 2011-12-22, S211/11337/FST(delvis).*
- Rejmer, A., Sonander, A. & Agevall, C. (2010) *Våldsutsatta kvinnor berättar. En utvärdering av projekt Karin.* Rapport 2010:2. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Ristock J. L. (2002) *No more secrets. Violence in Lesbian Relationships.* London: Routledge.
- Rosenqvist, D. & Nordén, K. (2012). *Mansrådgivningen i Jönköping 2010-2012-projektutvärdering.* Jönköpings kommun; Landstinget i Jönköpings län.
- Römpötti, S. (2009) *Att gå vidare. Våldsutsatta kvinnor berättar. Kvinnorådgivningen Botkyrka kommun.* FoU-Södertörns skriftserie nr 80/09.
- Scheffer Lindgren, M. & Renck, B. (2008) Intimate partner violence and the leaving process: Interviews with abused women. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 3, 113-124.
- Scheffer Lindgren, M. & Tengström, A. (2011) *Utvärdering av socialtjänstens och ideella kvinnojourers insatser för våldsutsatta kvinnor.* Forskningscentrum för psykosocial hälsa, Forum.
- Socialstyrelsen (odaterad). *Skiss inför externt utvärderingsuppdrag (utvecklingsmedel för våld i nära relation).*
- Socialstyrelsen (2013a) *Fristad från våld- en vägledning om skyddat boende.* Stockholm: Socialstyrelsen. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2013b) *Satisfaction with social welfare services– A review.* Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2011a) *Våld. Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.* Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2011b) *Metoder i arbetet med våldsutövare. En förstudie.* Stockholm: Socialstyrelsen.

- Socialstyrelsen (2010) *Behandling av män som utövar våld i nära relationer- en utvärdering*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2009) *Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld- Alla kommuners ansvar. Slutrapport från en nationell tillsyn 2008-2009*. Stockholm: Socialstyrelsen/Länsstyrelserna.
- Socialstyrelsen (2005) *När mamma blir slagen. Att hjälpa barn som levt med våld i familjen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2003) *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialtjänstlagen (2001:453).
- SOSFS 2009:22. *Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld*. Socialstyrelsen. Allmänna råd.
- SKL (2011) *Våldsförebyggande arbete med män. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting SKL.
- SKL (2009) *Utveckling pågår. En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting, SKL.
- SKL (2006) *En kunskapsöversikt. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting, SKL.
- Skr. 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet/Fritzes.
- Statens folkhälsoinstitut (2010) *Bemötande av våldsutsatta kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna*. Statens folkhälsoinstitut, Delredovisning A 2010:06.
- Steinsvåg, P. Ø. (2007) *Få slut på våldet—om säkerhetsarbete för barn*. I: M. Eriksson (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag AB.
- Stolt, E. (2010) *Mäns utsatthet för våld i nära relationer- mötet med hälso- och sjukvården*. Utdrag ur NCK-rapport 2010:04. Uppsala: Nationellt Centrum för Kvinnofrid.
- Sundgren Grinups, B. (2011) *Utvärdering av kvinnoboendet Elsa i Norrköpings kommun*. Delrapport mars 2011. Norrköping: BSG utveckling AB.
- Wallberg, A.M. (2008) *Socialtjänstens ansvar*. I: G. Heimer & D. Sandberg (red.) *Våldsutsatta kvinnor- samhällets ansvar*. s. 157-190. 2:a rev. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Weinehall, K., Jonsson, M-L., Eliasson, M. & Olausson, M. (2007) *G(l)ömda- en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter*. Rapport nr 17/2007. Umeå universitet: Juridiska institutionen.
- Wendt, E. & Enander, V. (2013) *Övergiven eller stöttad? Våldsutsatta kvinnors erfarenheter av bemötande inom hälso- och sjukvården*. VKV, Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer.

WHO (2013) *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization.

Yourstone, J., Freij, I. & MacBride, J. (2011) *Utvärdering av brottsoffersluss kopplat till IDAP och ROS*. Stockholm: Kriminalvårdens Utvecklingsenhet.

Yourstone Cederwall, J. & Freij, I. (2010) *Utvärdering av partnerkontakt kopplat till IDAP*. Stockholm: Kriminalvårdens Utvecklingsenhet.

Överlien, C. (2012) *Våld i hemmet – barns strategier*. Malmö: Gleerup

BILAGA 1. UTVÄRDERINGENS FEM DELSTUDIER

1) Dokumentstudie: undersöker gamla och nya modellen

Övergripande beskriva 100+100 slumpmässigt utvalda projekt före och efter med avseende på målgrupp, projektmål, projektens struktur, dokumentation, resultatredovisning mm.

2) Elektronisk enkät: undersöker projektägares erfarenheter (alla som fått bidrag 2012 och 2013). Ansökningsprocess, resultatredovisning, uppföljning och integration av projekt i ordinarie verksamhet mm undersöks.

3) Intervjustudie 1: undersöker vilka erfarenheter projektägare, initierade personer inom kommuner och Socialstyrelsen, SKL, länsstyrelsen och representanter för regionala stödstrukturerna har av medelsfördelningen, det nationella och regionala kunskapsstödet, projektarbetet m.m.

Komplement till dokument- och enkätstudie. Ca 25-30 intervjuer

4) Kunskapsöversikt: sammanfattar målgruppernas erfarenheter och bedömningar av insatser de fått. Kunskapsöversiktens resultat kommer att användas vid jämförelser och tolkning av de resultat som vi får i delstudie 5.

Litteratursökning, beskrivning av gjorda brukarundersökningar, kunskapssammanställning

5) Intervjustudie 2: undersöka hur målgrupperna uppfattar insatserna.

Ca 30 intervjuer med våldsutsatta kvinnor, och män som utövade våld

BILAGA 2. KRITERIER OCH OPERATIONALISERINGAR AV MÅLUPPFYLLELSE, SAMT DEFINITIONER

Mål	Kriterier	Operationalisering
1. Kvalitetsutveckling (mål 2)	– Ändamålsenlig – Metodutveckling	1a. Att metoder/åtgärder ska utvecklas anges 1b. Insatser görs för våldsutsatta i en eller flera grupper 1c. Insatser görs för barn som utsatts för eller bevittnat våld 1d. Insatser görs för våldsutövare
2. Behovsanpassning av insatserna (mål 2)	– Anpassning till utsatta grupper – Anpassning till individens behov	Behov för våldsutsatta kvinnor ... klargörs 2a. under 18 år 2b. med funktionsnedsättning 2c. med missbruksproblem 2d. med utländsk bakgrund 2e. i samkönade relationer 2f. över 65 år 2g. Behov för annan våldsutsatt grupp klargörs 2h. Behov för barn som utsatts för/bevittnat våld klargörs 2i. Hur insatserna anpassas till individens behov anges
3. Insatserna är långsiktiga, strukturerade och samordnade (mål 2)	– Integreras i kommunens ordinarie verksamhet – Välplanerade och tydliga – Samverkan med andra aktörer	3a. Syfte/mål beskrivs tydligt 3b. Insatserna beskrivs tydligt 3c. Insatsernas teoretiska förankring och/eller evidens beskrivs tydligt 3d. Insatsernas genomförande och dokumentation är tydligt beskrivet 3e. Samordning med andra aktörer beskrivs tydligt
4. När ut till målgrupperna (mål 3)	– Våldsutsatta kvinnor – Våldsutsatta barn – Barn som bevittnat våld – Våldsutövare	4a. Har påbörjat de insatser som angetts i ansökan 4b. Har avslutat de insatser som angetts i ansökan 4c. Tydliggjort vilka insatser som gjorts för våldsutövare 4d. Ny verksamhet skapas
5. Stärkt koppling till nationellt metodutvecklings-arbete (prestationskrav för stödet)	– Kunskapsstöd finns – Kunskapsstöd ges – Kunskapsstöd används	5a. Användning av nationellt kunskapsstöd anges tydligt 5b. Koppling till nationellt metodutvecklingsarbete anges tydligt
6. Stärkt koppling till nationell normering och tillsyn vid Socialstyrelsen (prestationskrav för stödet)	– Allmänna råd används (SOSFS 2009:22) – Tillsynsresultat beaktas	6a. Hänvisning till SOSFS 2009:22 görs 6b. Tillsynsresultat refereras till och används
7. Bättre stöd till kommunerna att använda befintlig kunskap	– Relevant kunskap finns – Stöd ges – Befintlig kunskap används	–

(prestationskrav för stödet)		
8. Bättre långsiktighet (prestationskrav för stödet)	– Projekten integreras i ordinarie verksamhet	8a. Att lärdomar, metoder m.m. från projekten har eller kommer att integreras i ordinarie verksamhet anges utan närmare precisering 8b. Hur lärdomar, metoder m.m. från projekten har eller kommer att integreras i ordinarie verksamhet preciseras
9. Bättre lokal dokumentation och uppföljning/utvärdering (prestationskrav för stödet)	– Dokumentation har ökat – Dokumentation återger insatserna väl – Uppföljning/utvärdering har ökat	9a. Genomförda insatser redovisas tydligt (målgrupp, påbörjat, avslutats) 9b. Intern utvärdering har gjorts 9c. Extern utvärdering har gjorts 9d. Förväntat resultat (målen) har helt eller delvis uppnåtts 9e. Andra positivt specificerade resultat redovisas
10. Bättre samarbete: samarbetet upplevs ha förbättrats	– Inom kommunen – Mellan kommunen och andra aktörer – Mellan kommuner	10a. Samverkan med myndigheter/kommuner 10b. Samverkan med ideella organisationer 10c. Samverkan med andra aktörer/organisationer 10d. Projekt som helt eller delvis uppnått det resultat man förväntat sig av samverkan
11. Stöd till ideella organisationer når ut till målgrupperna	– Vårdsutsatta kvinnor – Vårdsutsatta barn – Vårdsutövare – Ny verksamhet skapas	11a. Har påbörjat de insatser som angetts i ansökan 11b. Har avslutat de insatser som angetts i ansökan 11c. Tydliggjort vilka insatser som gjorts för våldsutövare 11d. Ny verksamhet har skapats

Definition av centrala termer:

Kvalitetsutveckling: här avses främst att den nya modellen för medelsfördelning är ändamålsenlig, och leder till metodutveckling

Ändamålsenligt: a. svarar mot statens mål och intentioner(regeringsuppdrag, bilaga 1), b. bidrar till lokal kompetensuppbyggnad och samverkan mellan aktörer, c. svarar mot de behov som uttrycks av målgrupperna

Prestationsinriktat: genomfört de insatser som angetts i ansökningar om utvecklingsmedel

Samordnat: att utvecklingsarbetet skett i samverkan med andra relevanta aktörer på lokal och regional nivå

Strukturerat: att utvecklingsarbetet skett på ett planmässigt och tydligt sätt

Långsiktigt: att kommunernas projekt integreras i deras ordinarie verksamhet efter projekttidens slut

Metodutvecklingsarbete: a. vidareutvecklar befintliga metoder, b. utvecklar och prövar nya metoder/insatser, c. följer upp/ utvärderar metoder och insatser

Kunskapsstöd: nationellt och regionalt se bilaga 2 i regeringsuppdraget

Regionala stödstrukturer: på regional nivå någon form av enhet/organ/organisation vars syfte är att utgöra ett stöd i det nationella utvecklingsarbetet för en evidensbaserad praktik i socialtjänsten. Exempelvis en lokal/regional forskningsenhet, ett beslutsfattarorgan/nätverk, ett professionellt nätverk eller ett nationellt kunskapscentrum.

Gamla (ansöknings) modellen (före 2012): kommuner söker medel från länsstyrelserna för både kommunen och frivilligorganisationer Länsstyrelserna erbjöd ett begränsat kunskapsstöd som kunde se olika ut över landet.

Nya (ansöknings) modellen (från 2012): kommuner och frivilligorganisationer söker var och en för sig utvecklingsmedel från Socialstyrelsen utifrån detaljerade anvisningar och ett nationellt och regionalt kunskapsstöd

God kvalitet i insatserna: a. baseras på kända risk- och skyddsfaktorer, b. individanpassade, c. motsvarar målgruppernas behov och önskemål

Berörda aktörer: projektägare, initierade personer inom kommuner, Socialstyrelsen, SKL, länsstyrelser och representanter för regionala stödstrukturer

BILAGA 3. STUDIER I KUNSKAPSÖVERSIKTEN

Insatser för våldsutsatta

Typ av insats/ åtgärd	Studie	Verksamhets- och/eller insatsbeskrivning	Centralt syfte/målsättning med rapport/studie	Metod och urval/deltagare
Generellt stöd/ myndigheters stöd	1. Intimate partner violence and the leaving process: interviews with abused women (Scheffer Lindgren & Renck 2008).		Delstudie i doktorsavhandling med syfte att få djupare kunskap om våldsutsatta kvinnors erfarenheter av att lämna en våldsam relation och hur uppbrottsprocessen fungerar.	Djupintervjuer med 14 kvinnor som levt i och lämnat heterosexuella relationer.
	2. Bemötande av våldsutsatta kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna (Statens folkhälsoinstitut 2010).		Syfte: att undersöka hälso- och sjukvårdens, polisens, skolans, rättsväsendets och socialtjänstens beredskap, stöd och bemötande. Granska hur detta stöd och bemötande mottas av de våldsutsatta kvinnorna.	Djupintervjuer med 24 kvinnor
	3. Våldsutsatta kvinnors upplevelser av bemötande inom vården (Ericsson & Mattson 2009).		Syfte: att belysa våldsutsatta kvinnors upplevelser av bemötande när de sökt sjukvård inom olika sjukvårdsinstanser.	Intervjuer med 9 kvinnor, varav 5 utsatta för våld i en nära relation.
	4. Övergiven eller stöttad? Våldsutsatta kvinnors erfarenheter av bemötande inom hälso-och sjukvården (Wendt & Enander 2013).		Syfte: att belysa kvinnors upplevelse av mötet med hälso- och sjukvården och deras reflektioner kring bemötandet.	Intervjuer med 29 kvinnor, 19-68 år. Rekrytering via olika verksamheter inom hälso- och sjukvård samt kommunala och ideella verksamheter.
	5. Myndigheters och organisationers bemötande av våldsutsatta kvinnor (Berg 2007).		Syfte: att undersöka våldsutsatta kvinnors erfarenheter och upplevelser av bemötandet av myndigheter och organisationer	Intervjuer med 6 kvinnor som lämnat en våldsam relation.
	6. Att förebygga och förhindra mäns våld i nära relationer inom Östergötlands län. Kvinnors upplevelser och erfarenheter av uppbrottsprocessen (Münger 2009).		Syfte: att bl.a. belysa kvinnors upplevelser och erfarenheter av sina egna uppbrott från ett destruktivt förhållande.	Sekundärkällor där intervjuer med 9 kvinnor ingår.
	7. Brottsoffers kontakter med rättsväsendet. En fördjupad studie utifrån Nationella trygghetsundersökningen 2006–2008 och intervjuer med fokusgrupper (Brå 2010).		Syfte: att beskriva och analysera brottsoffers erfarenheter av rättsväsendet.	Data från Nationella trygghetsundersökningen (NTU) 2006, 2007 och 2008. Fokusgruppintervjuer med brottsutsatta män (4 st) och kvinnor (11 st) drabbade av relationsvåld.
Samhällets skydds- åtgärder	8. Frihet och familj. En uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld (Håkansson 2007).		Syfte: att ta reda på hur det går för dem som kommer till skyddat boende. Hur förändras livssituationen och välbefinnandet för dem som flyr från sina familjer för att söka skydd mot hedersrelaterat våld och förtryck? Får de effektivt skydd? Vad händer med relationerna	Personer som kom till skyddat boende i 8 verksamheter april-oktober 2006. Intervjuer vid två tillfällen; första tillfället 49 personer (53% av alla boende), andra tillfället 33 av de

			till familj, släkt och vänner? Lyckas de som lämnar sina familjer skapa nya relationer?	49 personerna vid första tillfället. Ungefär 90 procent kvinnor.
	9. Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld (Bak 2007).	Projekt under 2004-2007 utifrån modell med ett boende på hemlig ort i egen lägenhet, sammankopplat med socialt och praktiskt stöd. Målgrupp i slutet av projektiden: kvinnor under 25 år, även unga män samt kvinnor över 25 år med barn.	Ett av områdena som skulle belysas i utvärderingen: de som skyddats, vilka de är, deras behov av skydd, samt deras åsikter om skyddsboendet.	Intervjuer med 7 skyddade personer; 4 unga kvinnor, 2 unga män, 1 mamma med barn
	10. Hur fungerar skyddat boende? (Hanberger, Wikström & Ghazinour 2007).		Syfte: att bl.a. belysa hur skyddat boende fungerar och vilka effekter och konsekvenser skyddat boende har haft för de placerade och deras familjer.	Intervju med 7 flickor ca 6 månader efter placering i skyddat boende (familjehem eller kollektivboende).
	11. Under och efter skyddat boende. Stöd till våldsutsatta kvinnor med utländsk bakgrund (Bergström 2012).	Somaya kvinno- och tjejjour har arbetat med tjejer och kvinnor som behöver skydd, vägledning och stöd sedan 1998. Främsta målgruppen är tjejer och kvinnor med utländsk bakgrund samt tjejer och kvinnor med muslimsk identitet.	Syfte: att ge svar på hur före detta boende upplever stödinsatserna och vilken relevans de har för deras nuvarande situation.	Intervjuer med (bl.a.) 8 kvinnor som tidigare bott på Somaya.
	12. Utvärdering av kvinnoboendet Siri. Ett skyddat boende för kvinnor (Grausne 2005).	Kvinnoboendet Siri startade sin verksamhet 2004 som ett projekt i kommunal regi. Riktat sig till kvinnor över 18 år med eller utan barn, som utsatts för våld eller hot i sin närmiljö och som är i behov av skydd.	Syfte: att ta reda på i vilken utsträckning kvinnoboendet Siri svarar upp mot olika intressenters behov och förväntningar. Vidare att bl.a. belysa boendets och verksamhetens styrkor och svagheter, samt möjligheter och hot inför framtiden.	Intervjuer med 4 kvinnor som bodde på kvinnoboendet vid tidpunkten för utvärderingen, samt 3 kvinnor som tidigare bott där.
	13. Beskrivning och utvärdering av ideella kvinnojourer (Hermansson, Scheffer Lindgren & Tengström 2010).		Syfte delstudie 2: att följa upp de kvinnor som får stöd vid kvinnojourernas skyddade boende eller i gruppverksamhet vid en kvinnojour.	Delstudie 2: strategiskt urval av 20 kvinnojourer spridda över landet, mätningar genomfördes vid 3 tillfällen. 164 kvinnor inkluderades och genomförde första mätningen. Vid 3-månadersuppföljningen deltog 145 kvinnor, och 43 kvinnor genomförde 12-månadersuppföljningen. Jämförelsegrupp av kvinnor som blivit utsatta för våld i nära relation men som ej var aktuella vid socialtjänst eller kvinnojour på grund av våldet.
	14. Besöksförbud. De berörda och deras erfarenheter (Brå 2007).	1988 kom lagen om besöksförbud med syftet att ge bättre skydd för framför allt kvinnor som utsatts för våld och övergrepp från en närstående man. Lagen utvidgades 2003 med införandet av två nya former av besöksförbud; särskilt utvidgat besöksförbud och besöksförbud avseende gemensam bostad.	Regeringsuppdrag att utvärdera de nya reglerna. Denna rapport belyser hur de berörda upplevt besöksförbudet och hur deras situation har sett ut.	176 personer som beviljats besöksförbud har besvarat en enkät. 59 personer som fått avslag på ansökan har svarat på liknande frågor. 28 personer som ålagts besöksförbud har fått besvara enkäten.
	15. G(I)ömda- en studie om kvinnor och barn med	Skyddade personuppgifter kan ges till personer som lever med en konkret	Syfte: att öka kunskapen om hur det är att leva med skyddade personuppgifter, samt ge	23 intervjuer med kvinnor

	skyddade personuppgifter (Weinehall, Jonsson, Eliasson & Olausson 2007).	hotbild som kan styrkas. Samhället kan då erbjuda olika skyddsåtgärder inom folkbokföringen.	kvinnor och barn möjlighet att beskriva sina upplevelser.	(12 intervjuer med barn återges i avsnittet om insatser för barn).
Samverkansprojekt	16. Utvärdering av Spirea- en verksamhet riktad till personer som upplever våld i nära relationer (Hammerin & Larsson 2012).	Spirea är ett samverkansprojekt mellan socialtjänsten i Hultsfred, Vimmerby och Västervik, samt landstinget i norra Kalmar län. Riktad i första hand till kvinnor och barn som lever med våld, men även män som är våldsutsatta eller våldsutövande. Verksamheten utgör en självständig enhet inom socialtjänsten, mobil och flexibel utifrån kvinnornas behov och önskemål.	Syfte: att bl.a. belysa målgruppens erfarenheter och uppfattningar om verksamhetens innehåll utifrån begreppen tillgänglighet, stöd och behandling.	Intervjuer med 8 våldsutsatta kvinnor.
	17. Våldsutsatta kvinnor berättar. En utvärdering av koncept Karin (Rejmer, Sonander & Agevall 2010).	Koncept Karin; samverkan mellan flera myndigheter; en målgruppsanpassad polisstation fysiskt utformad för att skapa trygghet och "hemkänsla" riktad till kvinnor, män och barn som utsatts för våld, hot och sexuella övergrepp av närstående. Stöd även till barn som bevittnat våld, samt hjälp till de som blivit polisanmälda. I verksamheten ingår även ett Barnahus. Till för både män och kvinnor men i praktiken nästan enbart kvinnor som utsatts för våld av män som vänt sig till verksamheten. Brottsutredande poliser och socialsekreterare jobbar nära varandra, alla specialiserade på arbete med våld i nära relationer. Ger emotionellt och praktiskt stöd.	Syfte: att utvärdera Karin utifrån den våldsutsatta kvinnans perspektiv. Mer specifikt att klarlägga polisens uppdrag samt undersöka hur kvinnor upplever brottsutredningen och det psykosociala stöd som erbjuds.	Aktörsfokuserad utvärdering i två etapper med syfte att görs en jämförande studie. Delstudie 1 innan start av projekt Karin, delstudie 2 efter start av projekt Karin. Delstudie 1: 39 enkätsvar (av 213 aktuella kvinnor), intervjuer med 7 kvinnor. Delstudie 2: 19 enkätsvar (av 92 aktuella kvinnor), intervjuer med 11 kvinnor.
	18. Utvärdering av koncept Karin. En samverkansmodell i Malmö för personer som utsatts för våld i nära relationer (Brå 2013).	Koncept Karin, se ovan. Familje- och relationsvårdssektionen (FRV) är liksom Karin en specialiserad familje- och relationsvårdsenhet i Västerås. Samverkar, liksom Karin, med specialiserade åklagare. FRV är inte samlokaliserad med socialtjänsten och har heller inget strukturerat samarbete med socialtjänsten, som Karin. Den fysiska miljön är traditionell och inte anpassad utifrån besökarnas specifika behov.	Syfte: att utvärdera hur arbetsformen i koncept Karin fungerar och vilken betydelse den har för kvaliteten och effektiviteten i arbetet med kvinnor som utsatts för våld i nära relationer. Jämföra med FRV, Västerås samt RVC, Stockholm.	Djupintervjuer med 25 kvinnor per telefon. För jämförelse: intervjuer med 14 kvinnor vid FRV, samt jämförelse med tidigare gjord utvärdering vid RVC.
	19. Studie 1: Utvärdering av Relationsvårdscentrum, första verksamhetsåret (Ekström & Berg 2008). Studie 2: Utvärdering av Relationsvårdscentrum, andra	Samverkansprojekt mellan polismyndighet i Stockholms län, Åklagarmyndigheten, Stockholms stad, Sundbyberg stad, Ekerö kommun, Kriminalvården, Stockholms läns landsting, Länsstyrelsen i Stockholms län. Startade som projekt 2007, numera permanentats. Råd och stödverksamhet	Syfte studie 1: att följa upp verksamheten vid RVC och utvärdera projektets första år, genom att bl.a. belysa hur brottsoffren påverkas av stödet/kontakten med RVC. Syfte studie 2: att utvärdera om RVC förverkligar de uppställda målen samt hur stödet uppfattas av de våldsutsatta personer	Studie 1: Enkät till de personer vars kontakt avslutats under första verksamhetsåret (totalt 76 personer). 37 personer svarat via telefon, 2 personer svarat skriftligt. 4 män, resten kvinnor. Studie 2: Samma enkät som i utvärdering av första

	verksamhetsåret (Ekström & Berg 2009) Studie 3: Utvärdering av Relationsvårdscentrum, tredje verksamhetsåret (Ekström 2010).	för våldsutsatta personer över 18 år som gjort polisanmälan. Uppdrag att stötta och motivera personen under rättsprocessen, ge råd och info, slussa vidare till andra myndigheter. Personal är med vid polisförhör, håller krissamtal, följer med till sjukvård, assisterar med att fylla i blanketter, utfärdar intyg, lotsar vidare till socialtjänst och andra myndigheter, stöd under rättegång. Erbjuder motiverande samtal, för bearbetande samtal och terapi hänvisas vidare. Emotionellt och praktiskt stöd. Riktat sig inte till gärningspersoner eller barn i familjen (jfr koncept Karin).	som RVC kommer i kontakt med, samt av de samverkande myndigheterna. Syfte studie 3: att utvärdera om RVC förverkligar de uppställda målen samt hur stödet uppfattas av de våldsutsatta personer som RVC kommer i kontakt med, samt av de samverkande myndigheterna, genom att bl.a. belysa hur brottsoffren uppfattar stödet de får från RVC.	verksamhetsåret. Urval: brukare som haft minst 2 fysiska möten, eller omfattande telefonkontakter med RVC. 32 enkäter lämnades ut; 18 enkäter inkom besvarade, vilket utgör 10% av de under året avslutade ärendena. Intervjuer med 4 kvinnor som genomfört rättegång, valts ut av RVC. Studie 3: Samma enkät som i utvärdering av första och andra verksamhetsåret. Urval: brukare som haft minst 2 fysiska möten, eller omfattande telefonkontakter med RVC. Enkät delats ut löpande under året till de brukare som avslutar sin kontakt på RVC. 26 enkäter har besvarats, av 239 avslutade ärenden under året (svarsfrekvens 11%).
Inriktning missbruk	20. Försöksverksamhet för våldsutsatta och missbrukande kvinnor- kvinnojourplatser vid Villa Vägen ut! Karin (Hedin 2009).	Inom ramen för projekt "Vägen vidare" startades 2007 en försöksverksamhet med jourplatser för våldsutsatta och missbrukande kvinnor. Syftet var att erbjuda skydd, samt möjlighet till eftertanke och eventuellt uppbrott från parrelationen och drogmissbruket. Beviljade medel möjliggjorde för våldsutsatta och hotade kvinnor att bo gratis på jourplatserna under en period på tre veckor.	Syfte: att bl.a. undersöka vilka resultat som nås med boende kvinnor genom att följa försöksverksamheten under ett år.	Under 2008 togs 9 kvinnor emot på jourplatserna. Några kvinnor har telefonintervjuats.
	21. Kvinnors väg till trygghet och boende- en delrapport (Hedin 2011).	Projektet "Kvinnors väg till trygghet och boende" handlar om en vidareutveckling av behandlingsprogrammet vid Villa Vägen ut Karin, med en längre period av utslussningsboende med boendestöd från personal och eftervård.	Syfte: att bl.a. försöka identifiera viktiga faktorer för att stödja kvinnornas återhämtningsprocess efter våld och drogmissbruk.	Intervjuer med 4 kvinnor som bor i Villa Karins utslussningsboende.
	22. Tryggare än så här kan det inte vara- en kvalitativ studie av Kvinnohemmet Rosen (Karlsson 2010).	Behandlingshem som riktar sig till våldsutsatta missbrukande kvinnor som har återkommande kontakter med socialtjänst och psykiatri.	Syfte: att beskriva och förstå hemmet Rosen och personalens arbete med kvinnorna/gästerna, men också gästernas egna erfarenheter.	Gruppintervju med 9 kvinnor vid två tillfällen. Gruppintervju med 4 kvinnor vid tredje tillfället.
	23. Kvinnoboendet Elsa i Norrköpings kommun. (Sundgren Grinups 2011).	Kvinnoboendet Elsa invigdes hösten 2009 och riktar sig till våldsutsatta kvinnor i missbruk. Verksamheten sorterar under socialtjänstens missbruksvård.	Syfte: att nå ökad kunskap om målgruppen våldsutsatta kvinnor i missbruk och om metoder för att stödja kvinnorna i arbetet med att förändra sin livssituation. Vidare att följa och värdera utvecklingen av verksamheten och dess betydelse för de boende kvinnornas arbete med att förändra sin livssituation.	Intervjuer med 8 boende kvinnor.
	24. Osynliggjorda brottsoffer. En studie över våldsutsatta missbrukande kvinnors	Projekt Greta startade 2005 med huvudsakliga syftet att bedriva stödjande	Syfte: att söka svar på hur en stödjande verksamhet bör utformas genom att studera våldsutsatta missbrukande kvinnors	Djupintervjuer med 5 kvinnor som har missbruket och våldet bakom sig.

	situation och över deras tillgång till stödande verksamheter inom Linköpings kommun (Augustsson & Kuno 2006).	insatser för våldsutsatta missbrukande kvinnor.	upplevelse av sin livssituation och hur aktörer i Linköpings kommun upplever mötet med dessa kvinnor i sin verksamhet.	
	25. Mäns våld mot missbrukande kvinnor- ett kvinnofridsbrott bland andra (Holmberg, Smirthwaite & Nilsson 2005).	Öppna verksamheter och behandlingshem i Stockholm, Malmö och Göteborg.	Syfte: att låta de våldsutsatta missbrukande kvinnorna komma till tals om bl.a. erfarenheter av myndighetskontakter.	14 utvalda enheter, enkät till 153 (av 256) kvinnor som besökt en av enheterna under en specifik vecka. 103 kvinnor har besvarat enkäten. Intervjuer med 14 informanter i de tre städerna.
Specifika insatser/metoder	26. Utvärdering av socialtjänstens och ideella kvinnojourers insatser för våldsutsatta kvinnor (Scheffer Lindgren & Tengström 2011).	Verksamheter inom socialtjänsten och ideella kvinnojourer som vänder sig till kvinnor som utsatts för våld av manlig partner i nära relation.	Syfte: att mäta förändringar i psykosocial hälsa och våldsutsatthet över tid, samt jämföra kvinnor med sådana som ej fått insatser.	Studien omfattar 353 kvinnor från 4 olika kommunbaserade verksamheter (öppenvård eller skyddat boende) och 20 ideella kvinnojourer. I studien ingick även 206 våldsutsatta kvinnor som ej erhöll intervention. Självskattningsformulär och enkäter vid flera tidpunkter.
	27. En utvärdering av kvinnofridsrådgivningen i Jönköpings kommun (Ahlgren red. 2007).	Kvinnofridsrådgivningen i Jönköping vänder sig både till kvinnor och barn. Verksamheten startade 2004 och ska genom samverkan inom socialtjänsten och med andra myndigheter, organisationer och föreningar ge maximalt stöd till våldsutsatta kvinnor med eller utan barn.	Syfte: att bl.a. undersöka hur de aktuella kvinnorna uppfattar verksamheten utifrån det stöd och den hjälp de fått.	22 kvinnor som avslutat en omfattande kontakt med verksamheten har besvarat en enkät (av 26 tillfrågade). Intervjuer med 4 kvinnor som avslutat kontakten med verksamheten.
	28. Utvärdering av verksamheterna inom Centrum mot våld i Umeå (Karlsson 2011).	Centrum mot våld, CMV, är ett paraplybegrepp för de tre delverksamheterna Barnahus, Kvinnofridsmottagningen och Mansmottagningen. Verksamheterna i CMV startade formellt i och med öppnandet av Barnahus i maj 2006. Kvinnofridsmottagningen kom 2007, och 2008 blev Mansmottagningen en del av CMV. I CMV samverkar Socialtjänsten i Umeå kommun, Västerbottens läns landsting, Polismyndigheten i Västerbotten, Åklagarkammaren, Rättsmedicinalverket och Umeå universitet. Kvinnofridsmottagningen vänder sig till kvinnor över 18 år med eller utan barn.	Syfte: att bl.a. utvärdera kvinnornas upplevelser av verksamheten.	16 kvinnor har fyllt i enkäter under perioden slutet av år 2008 till våren 2010.
	29. Att gå vidare. Våldsutsatta kvinnor berättar. Kvinnorådgivningen Botkyrka kommun (Römpötti 2009).	Kvinnorådgivningen i Botkyrka kommun en verksamhet för kvinnor med barn som utsatts för våld i nära relationer. Utgör en del av Botkyrka kommuns socialtjänst. Vänder sig även till kvinnor utsatta för HRV. Erbjuder samtalsstöd, praktiskt stöd och gruppverksamhet.	Syfte: att bl.a. undersöka hur kvinnorna upplevt kontakten med Kvinnorådgivningen och på vilket sätt kontakten haft betydelse för kvinnans livssituation.	Intervjuer med 7 kvinnor som hade avslutad kontakt med Kvinnorådgivningen sedan minst ett år.

	30. Psykisk hälsa hos mammor som utsatts för våld av sin partner- före och efter deltagande i Bojens grupprogram (Grip, Broberg & Almqvist 2010).	Bojen är en ideell förening, verksamhet sedan 2004. Målgruppen är barn och ungdomar mellan 4-19 år och deras mammor. Bygger på CAP (Children Are People Too). Gruppverksamhet som omfattar 15 träffar, en gång per vecka. Parallellt med barngrupper hålls grupper för mammor med fokus på föräldraskapet. Mammaprogrammet definieras som en pedagogisk, psykosocial insats.	Syfte: att beskriva utvecklingen av psykisk hälsa och mående hos mammorna; en frågeställning berör vad mammorna tyckte om behandlingsprogrammet.	42 mammor har fyllt i självskattningsformulär före behandling, 28 mammor deltog i mätning direkt efter behandling och vid uppföljning ett år senare deltog 27 mammor. 28 mammor besvarade frågor om vad de tyckte om programmet.
	31. Bearbetning, återupprättelse, framtidstro? Utvärdering av Ersta Fristads grupper för misshandlade och hotade kvinnor (Eriksson & Dahlkild-Öhman 2010).	Metodutvecklingsprojekt under 2006-2009 med syfte att utveckla en gruppinsats för våldutsatta och hotade kvinnor som behöver en annan och mer bearbetande typ av hjälp än den som erbjuds genom t.ex. stödgrupper. Resultatet en eklektisk modell för traumabearbetning där psykodrama kombineras med beteendeterapeutiska och pedagogiska inslag. Träffar under ett års tid, en gång per vecka.	Syfte: att bl.a belysa förändringar i kroppsliga symptom, psykisk hälsa/ohälsa, relationer, social situation.	Data samlats in vid fyra tillfällen; före start i grupp, vid avslutning i grupp, 6 månader efter avslutning och 12 månader efter avslutning. Utvärderingen omfattar 39 kvinnor totalt, 24 kvinnor följts fullt ut genom studien. Självskattningsformulär före gruppstart, vid avslutning och 12 månader efter. Brukarenkät vid avslutning i grupp, fyllts i av 34 kvinnor. Intervjuer 6 månader efter avslutning (28 kvinnor) och 12 månader efter (20 kvinnor).

Insatser för barn som bevittnat/upplevt våld i familjen

Typ av insats/ åtgärd	Studie	Verksamhets- och/eller insatsbeskrivning	Centralt syfte/målsättning med rapport/studie	Metod och urval/deltagare
Generellt stöd/ myndigheters stöd	32. Signaler. Våld i nära relationer. Barn och ungdomar berättar (Barnombudsmannen 2012a).		Samtal med barn och ungdomar med fokus på vad barnen och ungdomarna tycker har fungerat bra eller dåligt i samhällets stöd.	Intervjuer med 34 barn och ungdomar i åldern 8-26 år; 12 pojkar och 22 flickor.
	33. När pappa misshandlar mamma- barns berättelser om våld i hemmet (Hällberg 2003).		Syfte: att undersöka hur barn i olika åldrar upplever sin situation, bl.a. med fokus på hur de uppfattat kontakten med socialtjänsten och vistelsen i skyddat boende.	Intervjuer med 5 flickor och 5 pojkar, 7-17 år.
Samhällets skydds- åtgärder	34. Utvärdering av barnverksamheten på Kvinnohuset i Örebro (Brunnberg & Åsbrink 2012).	Kvinnohuset i Örebro är en ideell förening som har funnits sedan 1980-talet, men barnverksamheten startades upp först 2006. Arbetet med barnen bedrivs av barnpedagoger och är av stödjande karaktär, snarare än behandlande. Inspiration har hämtats från Trappan-modellen, men den har sedan omarbetats till en mera stödjande än krisbearbetande modell. Man använder sig även av metoden Lekarbete; i övrigt liknar verksamheten vanlig barnomsorg.	Syfte: att få fördjupad kunskap om barns livssituation när de med sin mamma flyttar in i ett skyddat boende, undersöka om barnverksamheten tillgodoser barnens rättigheter och behov, samt hur mammor upplever sin och barnens situation i det skyddade boendet.	Intervjuer, observationer, teckningar och granskning av dokument. Intervjuer med 4 barn och 5 mammor. Två yngre barn (1-2 år) finns representerade genom mammors utsagor.
	35. Oskyddad. Barn och ungdomar om att leva med skyddade personuppgifter (Barnombudsmannen 2012b).	Skyddade personuppgifter kan ges till personer som lever med en konkret hotbild som kan styrkas. Samhället kan då erbjuda olika skyddsåtgärder inom folkbokföringen.	Samtal med barn om vad som fungerar bra och mindre bra i samhällets stöd i deras nuvarande tillvaro.	Intervjuer med 10 flickor och 3 pojkar, i åldern 7-26 år som har skyddade personuppgifter.
	36. G(l)ömda- en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter (Weinehall, Jonsson, Eliasson & Olausson 2007).	Se ovan.	Syfte: att öka kunskapen om hur det är att leva med skyddade personuppgifter, samt ge kvinnor och barn möjlighet att beskriva sina upplevelser.	Intervjuer med barn, 8 pojkar och 4 flickor, 8-17 år. (23 intervjuer med kvinnor, återges i avsnittet om insatser för kvinnor).
Specifika insatser/ metoder	37. Barnahusutredningen (Kaldal, Diesen, Beije & Diesen 2010).	Syftet med försöksverksamhet med Barnahus i Sverige var att utveckla former för samverkan under gemensamt tak vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott, t.ex. sexuella övergrepp och misshandel. Tanken med detta var att barnet ska utredas på ett och samma ställe i barnanpassade lokaler. Syftet var även att höja kvaliteten i utredningarna, genom en nära samverkan mellan myndigheterna på Barnahuset. Vid tidpunkten för utvärderingen fanns det 22 institutioner i Sverige som byggde på grundkonceptet för Barnahus.	Central frågeställning: leder Barnahus till att det blir bättre för de barn som man misstänker är utsatta för brott, bl.a. belyses barns upplevelser av Barnahus.	111 barn mellan 3-17 år, från 5 av de orter där Barnahus fanns vid tidpunkten för utvärderingen, har besvarat en enkät. Utifrån materialet går det ej att utläsa om dessa barn även bevittnat våld i hemmet.

	38. Utvärdering av verksamheterna inom Centrum mot våld i Umeå (Karlsson 2011).	Centrum mot våld, CMV, är ett paraplybegrepp för de tre delverksamheterna Barnahus, Kvinnofridsmottagningen och Mansmottagningen. Verksamheterna i CMV startade formellt i och med öppnandet av Barnahus i maj 2006. Kvinnofridsmottagningen kom 2007, och 2008 blev Mansmottagningen en del av CMV. I CMV samverkar Socialtjänsten i Umeå kommun, Västerbottens läns landsting, Polismyndigheten i Västerbotten, Åklagarkammaren, Rättsmedicinalverket och Umeå universitet.	Syfte: att bl.a. utvärdera barnens upplevelser av verksamheten.	12 barn i åldern 4-17 år, har fyllt i enkäter.
	39. Trappan modellen för samtal med barn som upplevt våld i familjen- en utvärdering för metodutveckling (Cater 2009).	Trappan är en modell för individuella krissamtal som utvecklats vid Rädda Barnen och som idag används inom många verksamheter och inom socialtjänsten i många kommuner. I Uppsala används Trappan-modellen för enskilda samtal med barn mellan 4 och 20 år som upplevt våld i familjen sedan 2000. Arbetsmodellen är inte manualstyrd och syftet med samtalen är att barnet gradvis ska förmås benämna och berätta om våldet under en process där förtroendet mellan barnet och behandlaren gradvis växer fram. Samtalen som arbetsmodellen bygger på består av 3-8 individuella krisbearbetande samtal, som sker i tre steg; <i>kontakt</i> , <i>rekonstruktion</i> och <i>kunskap</i> . Dessa samtal föregås av ett förberedelsearbete med i första hand barnets mamma. Ett centralt mål är att minnena får en berättande form; narrativ, med en början, en mitt och ett slut.	Syfte: att bidra med fördjupad kunskap om betydelsen av interventioner enligt Trappan-modellen för barn som upplevt våld i familjen.	36 barn, 4-19 år deltog i utvärderingen; fyllde i självskattningsformulär och besvarade generella frågor om hur samtalen upplevts. Ett antal föräldrar till de yngre barnen deltog också i utvärderingen.
	40. Stöd till barn som bevitnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering (Broberg, Almqvist, Axberg, Grip m.fl. 2011).	Jämförelse mellan olika insatser riktade till barn som upplevt våld mot mamma. Av de åtta verksamheterna med grupp-eller individuellt stöd som ingick i utvärderingen erbjöd tre verksamheter individuella samtal med barn som bevitnat våld, med utgångspunkt i Trappan-modellen. Fem verksamheter arbetade med grupper för barn som bevitnat våld, två av dessa med CAP som utgångspunkt. Dessa jämfördes med tre barn- och ungdomspsykiatriska verksamheter, tre skyddade boenden, samt tre socialtjänstverksamheter.	Syfte: att utvärdera effekten av insatser riktade till barn som bevitnat våld mot mamma genom att studera förändringar i barns hälsa och välbefinnande efter stödinsatser. Som en del i projektet efterfrågades även mammornas och barnens nöjdhet med de insatser de fått och eventuella skillnader mellan olika insatser gällande nöjdhet.	Mammors skattningar av 295 barn mellan 3 och 13 år. 64 barn, 9-13 år, deltagit som informanter.
	41. Stöd till barn som upplevt att mamma utsätts för våld- erfarenheter från en studie av barn som deltagit i Bojens grupprogram (Almqvist,	Bojen är en ideell förening som driver verksamhet riktad till barn som bevitnat våld mot mamma och till deras mammor. Målgruppen är barn mellan 4 och 19 år. Verksamheten inrymmer flera olika insatser, såsom krissamtal, individuella stödsamtal	Studien fokuserar bl.a. barns psykiska hälsa och hur den förändrades under tiden de deltog i Bojens grupprogram och ett år senare. Studien söker även en fördjupad förståelse av hur barnen upplever sin situation, hur de	Inledningsvis deltog 40 barn i åldern 7-19 år och 40 mammor lämnade uppgifter om 53 barn i åldern 4-19 år. Intervjuer med 14 barn 8-12 år.

	Georgsson, Grip & Broberg 2012).	och sommarkoloni. Den huvudsakliga delen av verksamheten utgörs dock av grupprogram för barn och ungdomar som bevittnat våld mot en förälder, samt grupprogram för föräldrar som utsatts för våld av sin partner. Insatsen har inte ett behandlande syfte, utan handlar i första hand att stärka barnens förmåga att hantera sina upplevelser så att de inte påverkas negativt av dem i framtiden. Grupprogrammen bygger på det amerikanska programmet Children Are People Too (CAP), ett pedagogiskt program som ursprungligen utvecklats för barn med missbrukande föräldrar, som modifierats för att passa den aktuella målgruppen. Barnprogrammet är manualbaserat och omfattar 15 träffar. Mammor vars barn följer grupprogrammet deltar parallellt i gruppsamtal med andra mammor/föräldrar som utsatts för våld.	påverkas av våldet, hur de tänker kring det de varit med om och hur de kan berätta om det.	
	42. "Det syns inte utanpå, men känns inuti". En utvärdering av barnverksamheten inom "Utväg Skaraborg" med röster från barn som bevittnat våld, föräldrar, personal och representanter för Rädda Barnen (Linderot 2003).	Utväg Skaraborg är en samverkan för Kvinnofrid där polis, åklagarmyndigheten, socialtjänsten, kriminalvården samt hälso- och sjukvård ingår. Barnverksamheten består av inledande individuella samtal med barnet, som i vissa fall sedan fortsätter i gruppverksamhet, där personal från barnpsykiatri har fungerat som ledare. Man arbetade inte utifrån någon strikt metod under träffarna.	Syfte: att belysa projektets måluppfyllelse, bl.a. utifrån barns och föräldrars upplevelser av barnverksamheten.	Intervjuer med 9 barn, 8-17 år. Intervjuer med 5 föräldrar, och 1 familjehemsförälder.
	43. Det tysta vittnet- en utvärdering av barngruppverksamheten för barn som bevittnat våld i Katrineholm, Flen och Vingåker (Enqvist-Bolin & Nordqvist 2005).	Verksamheten använder sig av en arbetsmodell som utvecklats vid Ersta Vändpunkten och som fått stort genomslag i landet. Modellen grundar sig i ett pedagogiskt program som ursprungligen utvecklats för barn med missbrukande föräldrar; Children Are People Too (CAP). Syftet med barngruppverksamheterna i KVF-regionen var att hjälpa barnen med att förstå och beskriva de svåra upplevelserna förknippade med våld, samt minska ångest och oro och känslor av skam, skuld och utanförskap.	Syfte: att utvärdera barngruppverksamheten, bl.a. genom att belysa vilken effekt barngrupperna har haft, samt om dessa fyllt ett behov som inte tidigare kunnat bemötas.	En enkät har besvarats av 7 kvinnor. Intervjuer med 5 kvinnor. Fokusgruppintervju med 2 barn.

Insatser för våldsutövare

Typ av insats/ åtgärd	Studie	Verksamhets- och/eller insatsbeskrivning	Centralt syfte/målsättning med rapport/studie	Metod och urval/deltagare
Generellt stöd/ myndigheters stöd	44. Stödinsatser för förövare- en utforskande undersökning (Ghazinour, Hanberger & Mårild 2007).		Syfte: att bl.a. undersöka hur förövare uppfattar hjälp och insatser från samhällets sida.	Intervju med en manlig misstänkt förövare.
Specifika insatser/ metoder	45. Behandling av män som utövar våld i nära relationer- en utvärdering. (Socialstyrelsen 2010).	Utvärdering av effekterna av socialtjänstanknutna metoder och arbetssätt; omfattar verksamheter på 8 olika platser i Sverige. Verksamheterna delades in i tre grupper; ATV, kris- eller manscentrum och Utväg. Behandlingsmetoderna är likartade i de tre grupperna med det centrala temat att männen ska inse sitt ansvar för våldet.	Syfte: utvärdera effekterna av behandling av män som utövar våld i nära relationer, samt undersöka hur verksamheterna hanterar frågor om familjens säkerhet, ansvaret för våld och dokumentation och uppföljning.	188 män besvarat flera självskattningsformulär i början av behandling (bl.a. CSQ-8 och formulär som mäter syn på insatsen och dess resultat). 140 av dessa fyllde i samma formulär ett år senare. 16 av de kvinnor som utsatts för våld av männen deltog i utvärderingen.
	46. Mansfrid. En utvärdering av behandling för män som dömts för våld i nära relationer (Bergström & Rudqvist 2006).	Jämförande studie av 3 verksamheter; Frideborg, Utväg och Karlfrid. Frideborg startades 1994, inspiration från ATV (Alternativ til vold). Riktat sig till både män som utövar våld, kvinnor som brottsoffer och till barn. Utväg startade 1996 som ett samarbetsprojekt med inspiration från Frideborg. Vänder sig till kvinnor och män. Karlfrid startade 2002, med Frideborg och Utväg som förebilder. Riktat sig endast till män som anmälts för kvinnofridsbrott/ misshandelsbrott i nära relation. Strukturen för verksamheterna ser olika ut, men verksamheterna har mycket gemensamt och behandlingens kan ses som likvärdig; man erbjuder stöd och behandling genom gruppverksamhet.	Syfte: att undersöka effekterna av berörda verksamheters arbete.	Undersökningsgruppen omfattade totalt 52 män från de tre verksamheterna. Omdömen om verksamheterna har lämnats vid avslutning av gruppverksamhet genom frågeformulär eller samtal. Oklart hur många män som finns representerade i denna del av studien.
	47. Självrespekt som väg ut ur våldet. Utvärdering av Stickans gruppbehandling för män som utövat våld i nära relation (Almqvist 2010).	Stiftelsen Stickan har bedrivit behandling för män som använder våld i nära relation sedan 1999. Majoriteten av män som deltagit är dömda; i mån av plats även män som söker behandling frivilligt. Behandlingen sker i grupp och är ostrukturerad; inget fast program. Ingen partnerkontakt eller parsamtal.	Syfte: att bl.a. belysa hur männen upplevt behandlingen, samt vilka synpunkter de har på behandlingen.	66 män har besvarat en enkät, där även fria kommentarer ingick.
	48. Utvärdering av verksamheterna inom Centrum mot våld i Umeå (Karlsson 2011).	Centrum mot våld, CMV, är ett paraplybegrepp för de tre delverksamheterna Barnhus, Kvinnofridsmottagningen och Mansmottagningen. Verksamheterna i CMV startade formellt i och med öppnandet av Barnhus i maj 2006. Kvinnofridsmottagningen kom 2007, och 2008 blev Mansmottagningen en del av CMV. I CMV	Syfte: att bl.a. utvärdera männens upplevelser av verksamheten.	12 män har fyllt i enkäter.

		samverkar Socialtjänsten i Umeå kommun, Västerbottens läns landsting, Polismyndigheten i Västerbotten, Åklagarkammaren, Rättsmedicinalverket och Umeå universitet. Mansmottagningen vänder sig till män som i nära relation har svårt att kontrollera sin ilska och/eller har använt någon form av våld och inte vill göra det igen.		
	49. Mansrådgivningen i Jönköping 2010-2012-projektutvärdering (Rosenqvist & Nordén 2012).	Mansrådgivningen i Jönköping startade som ett samverkansprojekt 2010. Vänder sig till personer som fyllt 18 år som har svårt att hantera ilska, använder hot och/eller våld i sin relation och som söker hjälp på frivillig basis. Även partnerkontakt erbjuds. Behandlingsmodellen bygger på erfarenheter från ATV.	Syfte: att undersöka klienters upplevelse av kontakten och om de upplevt några positiva förändringar.	21 män har fyllt i ett frågeformulär (varav 14 befann sig i pågående behandling). Djupintervjuer med 4 män. 9 partners som var aktuella för partnerkontakt har fyllt i ett frågeformulär. Klienttillfredsställelse mättes med modifierad version av CSQ-8.
	50. Kriscentrum för män i Västmanland (KMOV). En extern utvärdering av en metod att möta män som slår (Edlund 2010).	Kriscentrum för män i Västmanland bildades i januari 2007 och vänder sig till män som har våldsproblem i nära relationer. Arbetar utifrån modellen "Icke-våldsgrupp för män" som bygger på kognitiva och psykoedukativa metoder och omfattar 24 gruppmöten. Håller även krissamtal.	Syfte: att bl.a. undersöka besökarnas upplevelser av olika aspekter i verksamheten, samt mäta upplevelse av hälsa och livskvalitetsaspekter.	19 män har besvarat en enkät, 18 män har fyllt i standardiserade formulär som mäter hälso- och livskvalitetsaspekter.
Insatser för pappor	51. Pappa-projektet vid Mansmottagningen mot våld i Uppsala- en utvärdering (Eriksson 2010).	Pappa-projektet var ett utvecklingsprojekt mellan 2005-2008 som vände sig till en bred grupp pappor med insatser för aggressions- och våldsproblem. Målsättning: att pappor som söker hjälp ska upphöra med aggressions- och våldshandlingar, utveckla mer respektfulla, ansvarstagande och omsorgsgivande relationer till sina barn och barnens mammor. En eklektisk behandlingsmodell bestående av dels individuella kontakter, dels gruppsamtal. I modellen ingick även en "mamma-kontakt" (säkerhetsinriktad insats). Barnen förmedlades kontakt med verksamheter för stöd.	Syfte: att ge kunskap om hur insatserna upplevts av brukarna och vilken betydelse insatserna haft i ett brukar- och vardagslivsperspektiv.	Intervjuer med 7 pappor som fullföljt behandling. Enkät svar från 5 mammor som fått erbjudande om mamma-kontakt. Intervjuer med 2 barn som haft kontakt med Barnombudsman.
	52. Gruppverksamhet för pappor med våldsproblematik. En utvärdering. (Liljegren 2010).	Utväg Skaraborg startade sin verksamhet 1996 och är en myndighetssamverkan för kvinnofrid. Kärnverksamheten handlar om att utveckla och tillämpa ett behandlingsprogram som består av motivationssamtal, stödsamtal och gruppverksamhet. Man arbetar både med våldsutsatta, våldsutövare och barn i gruppverksamhet. Gruppverksamhet för pappor startade 2009 och med utgångspunkt i erfarenheter från övrig gruppverksamhet skapades en pappamannual som delvis inspirerats av Caring Dads (manualiserad gruppverksamhet som utarbetats i USA).	Syfte: att bl.a. undersöka hur deltagandet i pappagrupp på Utväg upplevs av de medverkande männen, samt undersöka om barnens mammor eller pappornas partners upplever någon förändring hos männen.	Intervjuer med 4 pappor och telefonintervjuer med 3 mammor.

Sammansatta insatser för flera målgrupper

Typ av insats/ åtgärd	Studie	Verksamhets- och/eller insatsbeskrivning	Centralt syfte/målsättning med rapport/studie	Metod och urval/deltagare
Sammansatta grupp- verksamheter	53. Tack vare Frideborg- utvärdering av Kvinnovåldsprojektet Frideborg i Norrköping (Bolin & Enquist-Bolin 1997).	Samarbetsprojekt mellan frivård, socialförvaltning, polis, sjukvård, åklagarmyndighet och kvinnohuset i Norrköping. Gruppverksamhet för män som misshandlar och kvinnor som blir misshandlade; den första i Sverige som vände sig till båda målgrupperna. Startade 1994, permanentades 1997.	Centrala frågeställningar: Har deltagarna genomgått någon förändring och därmed fått bättre livskvalitet? Hur har man upplevt verksamheten och innehållet? Har utövandet av hot/våld från männen minskat eller upphört? Är kvinnan mindre utsatt idag eller inte alls? Om så är fallet, hänger det samman med Frideborgs verksamhet?	Intervjuer med 6 män, intervjuer med 9 kvinnor.
	54. "Där går min gräns" - en utvärdering av STOPP samverkan mot kvinnovåld i Eskilstuna (Bolin-Enqvist & Nordqvist 2004).	STOPP har inspirerats av Frideborg i Norrköping, bygger på samverkan mellan polis, socialförvaltning, frivård och åklagarkammare. Erbjuder stöd och hjälp genom ett program som består av gruppverksamhet till misshandlade kvinnor, samt män som misshandlar. Barnen till dessa män och kvinnor erbjuds särskilt stöd på familjebehandlingsenhet och BUP.	Centrala frågeställningar: Upplever deltagarna att deras livssituation har förändrats och på vilket sätt? Vilken syn har deltagarna på programmets komponenter? Hur upplever deltagarna stödet och bemötandet från berörda myndigheter under rättsprocessen? Vilken syn på samarbetet har representanterna från berörda myndigheter?	Intervjuer med 5 män, intervjuer med 5 kvinnor.
	55. Projekt Utväg. En intressentorienterad utvärdering (Gillberg & Jordansson 2007).	Projekt Utväg i Göteborg startade 2003 och hämtar inspiration från metoder som utvecklats i USA och Kanada. Målet var att skapa ett samordnat åtgärdsprogram mellan samhällets olika instanser i syfte att stärka och skydda kvinnor, förebygga upprepat våld hos männen, samt erbjuda barn i familjer där våld förekommer en möjlighet att bearbeta sina upplevelser.	Syfte: att bl.a. beskriva och analysera gruppverksamheten och deltagarnas uppfattningar och upplevelser.	Intervjuer skett kontinuerligt under 2004-2006, med totalt 21 personer som befunnit sig i olika skeden av gruppverksamheten. 8 kvinnor, 7 män och 6 barn har intervjuats.
IDAP, partner- kontakt och brottsoffer- sluss	56. Utvärdering av partnerkontakt kopplat till IDAP (Yourstone Cederwall & Freij 2010).	Inom Kriminalvården finns sedan 2004 behandlingsprogrammet Integrated Domestic Abuse Program (IDAP) som riktar sig till män som dömts för våld och/eller hot om våld i nära relation och som avtjänar verkställighet inom frivården eller på anstalt. Den teoretiska grunden består av social inlärningsteori och KBT. Programmet ackrediterades 2006. Huvudsyftet med IDAP är att minska risken för återfall i liknande brottslighet. En central del i IDAP är samverkan mellan de som är involverade i mannens verkställighet för att behandlingen ska nå bäst effekt. Den våldsutsatta partnern har därför en egen kontaktperson, s.k. partnerkontaktperson som ger information om mannen och fungerar som referens i bedömningen av mannens framsteg i behandlingen. Det viktigaste syftet med partnerkontaktverksamhet är att höja	Syfte: att bl.a. belysa hur kvinnor uppfattar partnerkontakten, samt att undersöka IDAP- deltagares uppfattning om programmet; vilken funktion och/eller nytta har IDAP haft för deltagande män.	29 telefonintervjuer med kvinnor som erbjudits partnerkontaktperson. Av dessa hade 5 kvinnor tackat nej till erbjudandet. 62 telefonintervjuer med män som under 2009/2010 inom Kriminalvården (på anstalt eller inom frivården) genomgått IDAP.

		säkerheten för den utsatta kvinnan och eventuella barn.		
	57. Behandling av män som utövar våld i nära relationer - en utvärdering. (Socialstyrelsen 2010).	Utvärdering av verksamheter på 8 olika platser i Sverige. Verksamheterna delades in i tre grupper; ATV, kris- eller manscentrum och Utväg. Behandlingsmetoderna är likartade i de tre grupperna med det centrala temat att männen ska inse sitt ansvar för våldet.	Syfte: att bl.a. undersöka hur verksamheterna hanterar frågor om familjens säkerhet, såsom kvinnors uppfattning om partnerkontakt.	16 av de kvinnor som utsatts för våld av männen deltog i utvärderingen genom att fylla i olika självskattningsformulär.
	58. Utvärdering av brottsoffersluss kopplat till IDAP och ROS (Yourstone, Freij & MacBride 2011)	Brottsoffersluss är ett utvecklingsprojekt riktat mot män dömda för våld i nära relation eller sexualbrott. Målgruppen för brottsoffersluss är målsägande i dom, samt barn, föräldrar och övriga anhöriga som upplevt och/eller bevittnat våld/övergrepp. Verksamheten med brottsoffersluss syftar i första hand till att öka säkerheten för brottsoffer och minska risken för återfall i brott hos förövare.	Syfte: att bl.a. undersöka om verksamheten med brottsoffersluss ökar den upplevda säkerheten för offren.	39 kvinnor och 44 män telefonintervjuades.

